

**T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI**

MICHEL FOUCAULT'DA DİLİN FONKSİYONU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Özlem ÖZEL TALAY**

**Danışman
Yard. Doç. Dr. Milay KÖKTÜRK**

DENİZLİ 2005

**T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI**

MICHEL FOUCAULT'DA DİLİN FONKSİYONU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Özlem ÖZEL TALAY**

**Danışman
Yard. Doç. Dr. Milay KÖKTÜRK**

DENİZLİ 2005

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu çalışma, Felsefe Anabilim Dalı, Sistemik Felsefe ve Mantık Bilim Dalı'nda jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Mehmet AKGÜN

(Jüri Başkanı)

Prof. Dr. H. Ömer KARPUZ

(Jüri Üyesi)

Yard. Doç. Dr. Milay KÖKTÜRK

(Jüri Üyesi - Danışman)

Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun
.../.../..... tarih ve/..... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Nazım Kadri EKİNCİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET

Las Menias'ın Foucault üzerindeki etkisi, estetik değeri olan alelâde bir resim etkisinden ziyade, görünen şeyin hiçbir zaman, söylenen şeyin içinde hapis olmayacağını gösteren mistik bir etkidir. Bu izlenimden itibaren kelimeler ve şeylerin ilişkisi zorunlu olarak incelemeye maruz kalacak bir konu haline gelmiştir.

Foucault dil ve nesne ilişkisini Rönesans Epistemesi, Klâsik Episteme ve Modern Episteme olmak üzere üç ayrı dönemde inceler:

Rönesans Epistemesinde yoğun bir benzerlik hâkimiyeti görülmektedir. İşaret eden, işaret edilen ve işarete izin veren benzerlik (konjonktür) olmak üzere üçlü bir yapı mevcuttur.

Klâsik Episteme dönemine gelindiğinde ise bazı farklılıkların oluştuğu söylenebilir. İşaretlerin konumu Rönesans'ta üçlü olurken ve ana nokta işaretin şeyi nasıl gösterdiği iken, Klâsik Epistemede bu ikili olacaktır ve ana nokta da işaret edenle edilenin nasıl bağlanabileceği olacaktır. Bu söylemin temel görevi de, şeylere bir ad yakıştırmak ve onları o adla adlandırmaktır. Klâsik Episteme böylece üç bilgi bölgesinin doğuşunu sağlamıştır: Genel Gramer, Doğa Tarihi ve Zenginliklerin Çözümlemesi.

Modern Episteme dönemine gelindiğinde ise ilk iki dönemden belirgin biçimde farklı olan bir tarafa rastlanmaktadır: İnsanın varlığının epistemolojik olarak oluşması. Çünkü Modern dönem öncesi dile atfedilen saydamlık kavramı beraberinde dilin sadece şeyler ve temsilleri arasında bir bağ kurmasına izin vermiş, insan için bir alan açmamıştı. Klâsik Episteme dönemindeki üç bilgi alanı (Genel Gramer, Doğa Tarihi ve Zenginlikler Çözümlemesi), Modern çağla beraber Biyoloji, Ekonomi, Dilbilim / Filoloji olmak üzere üç bilgi/söylem biçimine dönüştürülmüştür. Aynı zamanda XVIII. ve XIX. yüzyılda hakim olan ve dil teorileri olarak bildiğimiz fiil, eklemleşme, türeme ve adlandırma teorileri de modern felsefeye yansımalarını sırasıyla şu şekilde gerçekleştirmişlerdir: sonluluk, ampirik-aşkın ikili, kökenin geri çekilişi ve cogito-düşünülmemiş.

Michel Foucault'nun felsefesindeki dil incelemesi, dilin diğer tüm yaşam alanlarıyla olan sıkı birliği göz önüne alınırsa; aslında topyekûn bir arkeolojik kazı anlamına da gelmektedir.

Özlem ÖZEL TALAY

ABSTRACT

Las Menias's effect on Foucault is a mystic effect which shows that what you see is never confined into what is said rather than a simple painting with an esthetic value. Beginning from this impression, the relationship between the words and the things become a subject which must be investigated.

Foucault researches the relationship between the language and the object in three separate periods as Renaissance Episteme, Classical Episteme and Modern Episteme.

A domination of intense resemblance is seen in Renaissance Episteme. There is a trio structure consisting of indicator, indicated and conjecture.

In the period of Classical Episteme, it may be remarked that eminent diversities come into being in comparison to the Renaissance Episteme. While the location of the signs are trio and the main point is how the signs show the thing in Renaissance, it is replaced by dual location, and the main point is how the indicator can be linked to the indicated in Classical Episteme. The basic duty of the classic utterance is to suit a name to the things and call them with these names. So Classical Episteme provides three knowledge districts; General Grammar, The History of Nature and Analysis of Productiveness.

As for Modern Episteme, it is met a part obviously different from the former two periods: Epistemologic formation of the human being. Because the concept of transparency attributed to the language before modern period couldn't open a field for human being who let the language set up a link only between the things and the agents. The three knowledge fields (General Grammar, The History of Nature and Analysis of Productiveness) in the Classical period have been transformed to the three knowledge/speech from as Biology, Economics and Linguistics by modern period. At the same time, verb, articulation, derivation and naming theories known as language theories and are dominant in the 18th and 19th centuries, shows its reflection to the modern philosophy in sequence as following: being finite, experimental-transcendental pair, going back to the root and cogito-unthinking.

The Language investigation of Michel Foucault's philosophy means a complete archaeological excavation considering the close relationship of the language with all the other life fields.

Özlem ÖZEL TALAY

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT	III
İÇİNDEKİLER.....	V
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	VII
ÖNSÖZ.....	VIII

GİRİŞ

MICHEL FOUCAULT'YU TANIMAK

1. Michel Foucault'nun hayatı ve eserleri.....	1
2. Çağdaş Felsefede Michel Foucault'nun yeri.....	2
3. Michel Foucault felsefesinin temel kavramları.....	6
a) Arkeoloji.....	6
b) Söylem/ Tarih/ Özne/ Pozitiflik.....	7
c) Nedimeler Tablosu Üzerine.....	15
d) Episteme.....	15

BİRİNCİ BÖLÜM

KLASİK EPİSTEME

1.1. Temsil.....	22
1.2. Düzen.....	23
1.3. İşaretlerin Temsili.....	24
1.4. İkiye Katlanmış Temsil.....	25

1.5. Benzerliğin Yeni Düzlemi.....	26
1.6. “Mathesis ve Taxinomia”	27
1.7. Konuşmak.....	28
1.8. Dil Dörtgeni ve Ad	29
1.8.1. Genel Gramer.....	32
1.8.1.1. Fiil Teorisi.....	33
1.8.1.2. Eklemeleşme.....	35
1.8.1.3. Adlandırma Teorisi.....	37
1.8.1.4. Türeme Teorisi.....	39
1.8.2. Doğa Tarihi.....	41
1.8.3. Zenginliklerin Çözümlemesi.....	45
1.9. Genel Tablo.....	49

İKİNCİ BÖLÜM

MODERN EPİSTEME

2.1. Modern Epistemenin Özellikleri.....	54
2.1.1. Ekonomik Söylem.....	54
2.1.2. Biyolojik Söylem.....	59
2.1.3. Dilbilimsel Söylem.....	61
2.2. Modern Felsefenin Dört Yansıması.....	66
2.2.1. Sonluluk.....	67
2.2.2. Ampirik Aşkın İkili.....	69
2.2.3. Cogito ve Düşünülmemiş.....	70
2.2.4. Kökenin Geri Çekilişi.....	72
2.3. İnsanın Varlığı ve Söylem.....	74
SONUÇ.....	77
KAYNAKÇA.....	78
ÖZGEÇMİŞ.....	80

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. : Nedimeler Tablosu.....	14
Şekil 1.1. : Dil Dörtgeni ve Ad.....	31
Şekil 1.2. : XVII. – XVIII. Yüzyıl Genel Tablo.....	52
Şekil 2.1. : XX. Yüzyıl Genel Tablo.....	66

ÖNSÖZ

Tezimizin kilit noktasını, Michel Foucault'nun dil üzerine düşünce ve çalışmalarını içeren “Kelimeler ve Şeyler” kitabının oluşum sebebi olan Vélazquez'in “Las Menias” (Nedimeler) tablosundan ayırmak çok da mümkün değildir. Nedimeler tablosu, Michel Foucault'nun büyük bir tarihsel dil incelemesine girişmesine neden olmuş ve incelediği tüm alanlar eninde sonunda dil ile ilişkilendirilmiştir. Tezimizin inceleme alanını da bu temel ilişkilendirme, Michel Foucault felsefesinde dilin fonksiyonun ne olduğu oluşturmaktadır. Foucault felsefesi, her ne kadar siyasî, ekonomik, sosyolojik ve tarihsel açımları olan bir inceleme alanı da olsa, aslında ilginç bir şekilde tüm bu incelemelerin altında büyük bir dilbilim ve dil felsefesi çalışması yatmaktadır. Foucault güncel birçok konuyu inceleme ve araştırma konusu yapmış çok yönlü bir düşünür olmasına karşın, tüm araştırmalarının temelinde, sonunda veya başlangıcında şaşırtıcı bir şekilde dilin esas duruşunu görmekteyiz.

Arkeolojik kazısının hedefi, çeşitli çağların söylemlerinin ayrıntılarında gizli olan öze varma çalışması olarak görülmektedir. Bu her çağın ve her tür bireyselliğin, kendi iç değerine varma ve onu doğru biçimde algılayıp, yorumlamaya güçlü bir çağrıdır. Tezimizin özü ve amacı da, bu çağrıya katkıda bulunmaktır.

Tezimin hazırlanışında öncelikle desteği ve sonsuz anlayışı için danışmanım Yrd. Doç. Dr. Milay Köktürk'e teşekkürlerimi sunmak istiyorum; ayrıca bu süreçte maddî ve manevî gücünü esirgemeyen ve yanımda olan eşim, amcam ve aileme desteklerinden ötürü teşekkür ederim.

Özlem ÖZEL TALAY

GİRİŞ

MICHEL FOUCAULT' YU TANIMAK

1. Michel Foucault'nun Hayatı ve Eserleri

Fransa'nın Poitiers kentinde 15 Ekim 1926 yılında dünyaya gelen M. Foucault, doktor babasının tercihi ile bir Katolik okulunda eğitim gördükten sonra; İkinci Dünya Savaşı sonunda, Paris'teki W. Henry Lisesi'nde ilk felsefe derslerini Hegel'in "*Zihnin Fenomenolojisi*" adlı eserini Fransızcaya çevirmiş ve yorumlamış olan, Jean Hyppolite'den alır. Kazandığı yüksekokul Ek de Normare Superievre'de Jean Hyppolite'den başka, önemli bilim tarihçilerinden George Conguilkem'in ve yapısalcı marksizmin kurucusu Louis Althusser'in derslerini izler. Bu yüksekokuldan 23 yaşında felsefe öğretmeni olarak mezun olduktan sonra psikopatolojiye yönelir. İlk kitabı "*Psikoloji ve Ruhsal Hastalık*"ı, 1954 yılında yayımlar. 1955–1959 yılları arasında İsveç'in Uppsala Üniversitesi'nin Fransızca bölümünde ders verdikten sonra, birer yıl ara ile Varşova ve Hamburg Fransız Enstitüleri'nin müdürlüğünü yapar. 1968 yılında, bir yıl görev aldığı Tunus Üniversitesi'nden, birçok ünlü Fransız düşünürünü yetiştirmiş olan Vincennes Deneme Üniversitesi'ne felsefe bölümü başkanı olarak gelir. "*Felsefi Düşünce Tarihi Kürsüsü*", Jean Hyppolite'nin ölümünden bir yıl sonra, 1969'da "*Düşünce Sistemleri Tarihi Kürsüsü*" olarak değiştirilir ve başına 12 Nisan 1970'de Michel Foucault getirilir. Öldüğü 25 Haziran 1984 tarihine değin bu kürsünün başındaki görevini sürdürür. Rohn Rawls, Thomas Kuhn ve Jean Paul Sartre'dan biraz genç; Jurgen Habermas ve Derrida'dan biraz yaşlı olan Michel Foucault, College De France'ın üyesi olarak ölümüne değin verdiği ders ve konferansların yanı sıra, Libération adlı haftalık bir dergiyi yönetmiş, ceza formları için uğraşmış, hippilik hareketinin yanında yer almıştır.¹

M. Foucault, yaşamı süresince yüzyılımıza ışık tutan, her biri birbirine teğet geçen ve aynı zamanda farklı konuları ele aldığı birçok çalışmaya imza atmıştır. Beş

¹ Veli Urhan, *Michel Foucault ve Arkeolojik Çözümleme*, Paradigma Yayınları, İstanbul 2000, s.6

yıllık bir çalışmanın eseri olan ve 1960'da kendisine devlet doktorası kazandıran psikiyatrinin arkeolojisi sayılan “*Klâsik Çağda Deliliğin Tarihi*” adlı eserini, 1961 yılında Clermon-Ferrand Üniversitesi Felsefe Bölümü Başkanlığına getirildikten sonra yayınladı. Bellour'un belirttiği gibi, Michel Foucault'nun arkeolojik çözümleme programı içinde yer alan ikinci eser, tıbbî bakışın arkeolojisi olarak bilinen “*Kliniğin Doğuşu*” 1963 yılında, alt başlığı İnsan Bilimlerinin Arkeolojisi olan “*Kelimeler ve Şeyler*” 1966 yılında; bu üç esere uygulanan yöntemi betimlediği “*Bilginin Arkeolojisi*” 1969 yılında yayınlanır.² 1971 yılında yayınlanan “*Söylemin Düzen*”i adlı kitap ise iktidar kavramı ile ilgili çalışmalarına bir temel atma girişimi olarak görülmektedir. 1975 yılında suçluluk tarihine ışık tutacak olan “*Hapishanenin Doğuşu*” adlı eseri de döneminde çok tartışılan kitaplar arasındadır. M. Foucault, ölümüne değin son eseri olan ve Eski Yunan'dan bu yana cinselliğin tarihini incelediği, altı cilt olarak plânlanan “*Cinselliğin Tarihi*” adlı çalışmasının sadece üç cildini tamamlayabilmiştir.(Cinselliğin Tarihi I- 1976, Cinselliğin Tarihi II- 1984, Cinselliğin Tarihi III- 1984)³

Bellour'un çalışmalarında ortaya koyduğu üzere, bilgi sistemlerinin *arkeoloji*, iktidar biçimlerinin *geneoloji* (soy ağacı), insanın kendi kendisiyle ilişkisinin de *etik* ile belirtildiği, Michel Foucault'nun çalışmalarında 1970 yılına değin arkeoloji, episteme ve insan; 1970 yılından sonra da buna karşılık olarak geneoloji, söylem ve ben kavramları önemli yer tutar.⁴

2. Çağdaş Felsefede Michel Foucault'nun Yeri

Foucault, kendisinin yapısalcı bir filozof, “*Kelimeler ve Şeyler*”in de yapısalcılığın başyapıtlarından biri olduğuna ilişkin değerlendirmeleri; “*Bilginin Arkeolojisi*” adlı eserinin sonuç bölümünde⁵ ve bir görüşmesinde⁶ “hiçbir zaman bir Freudyen, hiçbir zaman bir Marksist ve hiçbir zaman bir Yapısalcı olmadım.” diyerek reddetmiştir.

² Urhan, *Michel Foucault ve Arkeolojik Çözümleme*, s. 38

³ *Ana Britannica Cilt 12*, Hürriyet Yayınları, İstanbul 1994, s. 332

⁴ Urhan, *Michel Foucault ve Arkeolojik Çözümleme*, s.38

⁵ Michel Foucault, *Bilginin Arkeolojisi*, Birey Yayıncılık, İstanbul 1999, s. 257

⁶ Michel Foucault, *Yapısalcılık ve Postyapısalcılık*, Çev. Ümit Umaç-Ali Utku, Birey Yayıncılık, İstanbul 2001, s. 18

Yapısalcılık; yapının dinamik karakterini ortaya koyan, felsefî ve toplumsal problemleri sergiler göründükleri genel bir yapı ya da modeller aracılığıyla açıklamaya çalışan bir yaklaşım ve sistemin öğelerden üstün ve onlara egemen olduğu fikrini benimseyen, sistemin yapısını öğeler arasındaki ilişkilerden çıkarmaya çalışan bir anlayıştır. Yapısalcılar, insanın kendisini nasıl yaparsa, öyle olduğunu söyleyen J. P. Sarter'ın tam tersine, insanın bilinçli iradesinin ötesinde kalan yapılar tarafından nasıl oluşturulduysa öyle olduğunu ileri sürerler. Örneğin, dili kullananın insan olduğunu söylemekten çok, dilin insanı kullandığını söylemek gerektiğini ifade ederler.

Rolan Barthes'ın, yazarın niyetini ya da yapının verdiği mesajı değil de, anlamın dile getiriliş biçimini ve yapının oluşturduğu bir sistemi öne çıkaran analizi ortaya koyması; Foucault'nun Batı'nın akıl ve delilik, cinsellik, hastalık ve suç kavramlarını sorgulamaya çalışması; Jacques Laca'nın arzunun konuşma ve dildeki bilinç dışı yapılarını sergileyen araştırması ve Claude Levi- Strauss'un kültürel ve tarihsel ilerlemenin cilâlarının gerisindeki zaman dışı bir mitolojik mantık olarak işleyen gizli bir "yaban düşünce"yi açığa çıkaran araştırmaları, yapısalcılığın önemli ürünleri olarak değerlendirilmiştir.

Yapısalcılık 1970'li yıllardan başlayarak, Post-Yapısalcı düşünce akımının itirazlarıyla karşılaşmıştır. Önemli temsilcilerinden J. Derrida, yapısalcılığın yüzeydeki anlamların gerisindeki, gizli bilinçdışı yapıları gözler önüne serme girişimlerine ve bu arada, yüzeysel olanla aslî ve içsel olan, bilinçliyle bilinçsiz olan arasında, yapısalcılar tarafından kurulan karşıtlıklara, onların metafiziksel karşılıklarına, tümünün metafiziksel düalizmin yeni bir şekli olduğu gerekçesiyle, şiddetle karşı çıkmıştır.⁷

Görünürde Foucault'nun yapısalcılıkla kesişmesine neden olacak olan klâsik özne sorunsalı ise bekleneni gerçekleştirmemiştir. Bu sorunsaldan iki muhtemel çıkış yolu görülmekteydi; birincisi anlamlandırma sistemlerinin bir çözümlenişi olan ve mantıksal pozitivizm olarak da adlandırılan nesnel bilgi teorisi "Semiyojji-Göstergebilim" sorunsalını biçimlendiren yol; ikincisi ise yapısalcılık başlığı altında gruplanan bazı dilbilim, psikanaliz ve antropoloji okullarının izlediği yoldur. Bunlar

⁷ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, Ekin Yayıncılık, Ankara 1997, s.716

Foucault'nun tercih ettiği yönelişler olmamıştır. O, tarihsel ve kültürel bir gerçeklik olan modern bir öznenin bir genealojisiyle, klâsik özne felsefesinden kaçmaya çalışarak, klâsik ve yeni özne teorilerine meydan okuyan bir meta projeyi ortaya koymuştur.⁸

Foucault; Jacques Derrida, Giles Deleuze, Felix Guattari gibi düşünürlerle birlikte, Postyapısalcılığın temsilcilerinden sayılmıştır. İnsan öznesine ilişkin bir eleştiriyi içeren postyapısalcılık, insan bilimlerinin temel amacının insanı çözümlenmek olduğunu, insanı anlamaya katkıda bulunan son otuz yılın kavramlarını yapı bozuma uğratmak gerektiğini öne sürmüş, tarihselciliği eleştirmiştir. Tarih içinde belli bir rasyonalite ve iki ucu arasında bir örgü olduğu görüşüne karşı çıkmıştır. Derrida, tarihte son bir nokta olmayacağını belirtirken, Foucault ise tarihte ilerleme fikrinden kesin olarak uzak durmuştur. Anlam ve felsefe eleştirisiyle ortaya çıkan postyapısalcılık, önermelerle gerçeklik arasında karşılıklı bir ilişki bulunduğu görüşüne ve yapı kavramına karşı çıkmış, betimleyici ya da çözümleyici herhangi bir dilin nesnellik iddiasını sorgulamıştır. Doğruluğu metnin içinde veya arkasında gören yapısalcılıktan farklı olarak postyapısalcılık, okuyucunun katkısını vurgulamış, okuyucuyla metin arasındaki karşılıklı etkileşimi üretkenlik olarak değerlendirmiş ve doğruluğu okuyucunun performansı ile ilişkilendiren bir yol önermiştir. Öznenin/ yazarın, bilinci açığa çıkaran ve doğruluğun tek otoritesi olduğunu vurgulayan Descartes'in bölünmez özne anlayışına ve insanın/öznenin bütüncül bir bilince sahip olduğu fikrine karşı çıkan postyapısalcılık, insan öznenin temelde dil yoluyla yapılandığını savunmuştur.⁹

Foucault, "Kelimeler ve Şeyler"de Rönesans, Klâsik ve Modern dönemleri ele almakla birlikte Postmodern bir dönemi öngörmüş, bu dönemin felsefi temellerinin hazırlayıcılarından olmuştur.

Postmodernizm, aslında aşağıda belirtilen durumlara bir tepki olarak doğmuştur:

—Nietzsche, Heidegger'in, yapısalcılık ve postyapısalcılığın aydınlanmanın temel tez ve kabullerine karşı eleştirel bir tavır almaları ve bilimlerin somutlaştırdığı araçsal, indirgeyici akılcılığa karşı çıkmaları,

⁸ Orhan Tekelioğlu, *Michel Foucault ve Sosyolojisi*, Bağlam Yayınları, İstanbul 1999, s. 149

⁹ Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, s. 363, 364

—Modern düşüncenin, öznenen hareket eden epistemolojisine yönelik eleştirileri ve hümanizme karşı sergiledikleri antihümanizm ile özneye ilişkin eleştirel değerlendirmeleri,

—Avrupa'nın yirminci yüzyılda, iki büyük dünya savaşına tanıklık etmesi; altı milyon insanın bilimsel usullerle soykırıma uğratılması,

—Faşizmin yükselişi ve sömürgelerin sözde uygar devletlere karşı verdikleri kurtuluş savaşlarına mecbur kalmaları,

—Modernizmin ayrılmaz bir parçasını oluşturan ve sosyalist rejimlerin resmi öğretisi haline gelen Marksizm'in, insanı özgürleştirme, yabancılaşmasına son verme şöyle dursun, totaliter rejimlerin doktriner dayanağı haline gelerek uygulamadaki apaçık başarısızlığı.¹⁰

Bu durumda çağdaş felsefede Foucault'nun durduğu noktayı da belirtmek gerekmektedir. Çağdaş Felsefede dört gelenekten söz edilebilir:

H. Bergson, J. Dewey, A.N. Whitehead gibi dinamik ve değişen bir gerçekliği ifade etmeye çalışan metafiziksel geleneğin, temel kavramları evrim olan ve belli bir süreç felsefesini yansıtmaya çalışan üç önemli temsilci, ilk geleneği oluşturmaktadır.

Hobbes ve Hume' a mal edilebilecek olan kimi felsefî kabulleri benimseyen düşünürlerin oluşturduğu, analitik gelenek mensupları, felsefenin görevinin sentez değil; dilsel-bilimsel-mantıksal analiz olduğunu ileri sürmüşlerdir. G. Edward Moore, B. Russell, G. Frege, L. Wittgenstein gibi önemli temsilcileri metafiziğe karşı çıkmışlardır ki ikinci geleneği bu gelenek mensupları oluşturmaktadır.

E. Husserl'in kurduğu fenomenolojik gelenek, Kant'ın eseri olan "konstrüktivizm"e karşı çıkmış, kendinde şeylerin bilince göründüklerini öne sürmüştür. Analitik gelenek daha çok Hume'a yakın iken, fenomenolojik gelenek daha çok Hegel'e yakın durmuştur ve M. Heidegger ve J. P. Sarter'ı da bu üçüncü gelenek içinde saymak mümkündür.

Özcülüğe, ikiciliğe, Descartes'cı felsefeye, akıl ve mantıkcılığa, Aydınlanma felsefesiyle pozitivizme; dolayısıyla tüm moderniteye ilişkin olarak çok ciddi bir eleştiri yönelten M. Foucault ve J. Derrida'nın temsil ettiği son gelenek ise "Eleştirel ya da Yıkıcı Gelenek" olarak adlandırılmıştır. Batı Düşüncesi'nin yüzyıllardan beri

¹⁰ Cevzici, *Felsefe Sözlüğü*, s. 561,562

temelinde yer alan kavramlarını yeni baştan eleştirel bir bakışla değerlendiren bu gelenek Batı Felsefesinin temellerini sarsmıştır.¹¹

3. Michel Foucault Felsefesinin Temel Kavramları

İlk başlık içinde Michel Foucault Felsefesinin temel kavramları, ismen yer almış fakat anlamlarına değinilmemiştir; ama bu kavramları açıklamaya da ihtiyaç duyulmaktadır. Çünkü Michel Foucault çoğu zaman bu kavramları, felsefe tarihi boyunca kullanıldığı anlamlardan farklı, kendi felsefesine özgü bir anlamda kullanmıştır.

a) Arkeoloji

Bellour'un da eserinde Foucault arkeolojiyi, bir disiplini ya da bir yöntemi değil de bir araştırma alanını gösteren, bu araştırma alanının bir toplumdaki bilmelerin, felsefî düşüncelerin, günlük kanıların yanı sıra; belli bir bilgiye bütünüyle bağlı olan kurumları, ticaretle ve güvenlikle ilgili uygulamaları, töreleri de içine alan bir kavram olarak tanımlamaktadır.¹²

Arkeolojinin kendisine başvurduğu görüş alanı bir bilim, bir rasyonellik, bir zihniyet, bir kültür değil; birbiriyle ilişkili dil, yaşam, emek gibi pozitifliklerin karışımıdır. Arkeolojik çözümlenme, söylemsel oluşumları belirler ve betimler. Arkeolojinin betimlemeye çalıştığı bilim değil, bilginin alanıdır.¹³ M. Foucault'da arkeolojinin ödevi; söylemsel oluşumları, pozitiflikleri, ifadeleri, bunların oluşumlarını, özel bir alanı, arşivle birlikte ortaya çıkarmaktır.¹⁴

Arkeoloji söylemsel pratiklerin düzeyini tespit etmeye ve bu pratiklerin gerçekleşmesine ve dönüşmesine ilişkin kuralları ortaya koymaya çalıştığı halde, genealoji, söylemsel pratiklere uygun olan iktidar güçlerine ve ilişkilerine bağlanır. Davidson'un belirttiği gibi, Foucault'nun arkeolojik çözümlenmenin sınırlarını genişleten genealojiye gösterdiği ilgi, onu iktidarın incelenmesi için bazı genel

¹¹ Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, s. 152,153

¹² Urhan, *Michel Foucault ve Arkeolojik Çözümleme*, s. 38

¹³ Urhan, *Michel Foucault ve Arkeolojik Çözümleme*, s. 49

¹⁴ Urhan, *Michel Foucault ve Arkeolojik Çözümleme*, s. 41

kuralları ifade etmeye götürmüştür.¹⁵ Örneğin: Hapishane, hastane gibi tarihsel bir dönüşüm içinde şekillenen söylemlerin, yönetim tasdikleri ve pratiklerinin, uzamsal düzenlemelerin bir bileşimi olan kurumlar, XVIII. yüzyıl sonunda Avrupa’da ortaya çıkmıştır.

Arkeoloji söylemlerin içinde gizlenen ya da apaçık görünen düşünceleri, temsilleri, imajları, temaları, saplantıları değil de bu söylemlerin kendilerini tanımlamaya çalışır. Arkeolojinin problemi, söylemleri özellikleri içinde tanımlamak; kullandıkları kurallar oyununun başka hiçbir şeye indirgenemez olduğunu göstermek; iyice belirginleştirmek için onları izlemektir. Arkeoloji bireysel eserlere egemen olan, bazen de ancak onun bir parçasını yöneten, söylemsel uygulamaların tiplerini ve kurallarını tanımlar. O bir yeniden yazılımdan başka bir şey değildir; bir nesne-söylem hakkındaki sistematik betimlemedir.¹⁶ Yani belirli bir düşünce biçimini gerekli kılanın tarihinin ifadesi olarak arkeoloji, gerekli, bilinçsiz ve ortak düşünme biçimlerini inceler.

b) Söylem/ tarih/ özne/ pozitiflik

Söylem terimi, köken olarak Yunanca “logos”a, Lâtinçe “discursus”a dayanır.¹⁷

Sözlükte söylem;

1.Söz; dilin sözlü ya da yazılı gerçekleşmesi, konuşan bireyin kullanımı

2.Sözce; bir ya da birçok tümceden oluşan başı ve sonu olan bildiri

3.Tümce sınırlarını aşan, tümcelerin birbirine bağlanması açısından ele alınan sözce.¹⁸ diye tanımlanır.

Dictionary of Linguistics and Phonetics’de ise şu şekilde tanımlanmaktadır: “söylem, tek bir tümceden daha geniş olup, özellikle konuşulan dilin sürekli olarak genişlemesini göstermek üzere dilbilim alanında kullanılan terimdir; fakat bu geniş kavrayış içinde birçok farklı uygulaması oluşabilir. En genel anlamda söylem,

¹⁵ Urhan, *Michel Foucault ve Arkeolojik Çözümleme*, s. 11

¹⁶ Foucault, *Bilginin Arkeolojisi*, s. 177,178

¹⁷ *Lâtinçe-Türkçe Sözlük*, Dr. Sina Kabağaç / Erdal Alova, Sosyal Yayınlar, İstanbul 1998, s. 180

¹⁸ *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Prof. Dr. Berke Vardar ve diğerleri, ABC Kitabevi, İstanbul 1998, s. 188

dilbilimde baştan kuramsal bir konumu olan davranışsal *birliktir*; söylem bilinebilir herhangi bir olayı kuran sözcelerin topluluğudur.”¹⁹

Türkçe gündelik dilde ve yazılı metinlerde söylem sözcüğü, batıdakine benzer bir çeşitlilik ve anlam zenginliği içinde kullanılmaktadır. Bunu bazı örnekler üzerinde görmek mümkündür:

—Sokrates bu diyalogunda söylem sanatının (retorik) ahlâksal gücünü ele alır.

(Sözbilim, etkili söz söyleme sanatı.)

—Siyasetçilerin söylemlerini artık halk da ciddîye almamaktadır.

(Anlatım biçimi, görüş açısı, öğreti, felsefe.)

—Postmodernist söylemi, diğer söylemlerle karıştırmamak gerekir.

(İdeoloji, kavramsal dizge.)

—Farklı söylem türleri ve özellikle yazılı söyleme dair örnekler beklenmektedir.

(Sözlü-yazılı anlatım, iletişim, değer bilim)

—Kendi söylemimin bana karşı kullanılmasından hoşlanmamaktayım.

(Kullandığım üslûp, anlatım biçimi)

—Rektörün son seçimlerde kendi dönemine dair her şeyin iyi olduğuna ilişkin söylemi dinleyicilerde şaşkınlık yarattı.

(Sav)

Görüldüğü gibi söylem, söyleniş, söz, söylev, dil, sav, anlatım biçimleri, bakış açısı, ideoloji, öğreti, birey dil anlamlarına gelebilmektedir.²⁰

Söylem sözcüğü, M. Foucault'nun tanımı ve kullanımıyla yeni bir boyut kazanmıştır. Foucault, söyleme ve söylemin temeli olan bilgi ve düşünceye, tarihsel, kültürel ve ideolojik bir tavırla yaklaşır. Söylem sözcüğünü uzun uzun tartıştığı “Bilginin Arkeolojisi”nde tarihselliği yepyeni bir anlamda değerlendirir. Günümüzde bilginin kaynağı olarak tarihin artık anıt diye varsayılanları gözlemlemeye ve çözümlenmeye yönelmediğini; tersine kendi anıtlarını seçip kendi yöntemini kurup, kendi tarihini oluşturduğunu; tarihin ve bilginin birer bilim dalı olmaktan çıkıp tarihselleştiklerini öne sürer.²¹

¹⁹ Betül Çotuksöken, *Felsefe: Özne-Söylem*, İnkılâp Yayınevi, İstanbul 2002, s.168

²⁰ Ahmet Kocaman , “*Dilbilim Söylemi*” , Söylem Üzerine, METU Pres, Ankara 2003, s. 5, 6

²¹ Dilek Doltaş , “*Söylem ve Yazım*” , Söylem Üzerine, METU Pres, Ankara 2003, s. 50

Tarihin kendisini, bağlantı ilkelerini kendilerinde bulunduran dönemler veya evreler gibi büyük birliklerin birbirine eklemlendiği bir oluşumlar toplamı olarak gören Foucault, hakikatin kaynağına ulaşmak için tarihsel olguların geçmişe uzanan izlerini sürmek yerine, onların içinde bulunulan zamandaki konumlarını derinlemesine incelemeyi önemser. Tarihin temel problemi gelenek ve iz sürme değil, kopma, sınır ve dönüşümlere ilişkin olduğundan, yeni tarihin görevi; söz konusu dönemlerin içindeki serileri, kopuklukları, sınırları, iniş çıkışları, dengeleri ve eşikleri yeniden gözden geçirmek ve arkeolojik bir çözümlenmeye tabi tutmaktır.²²

Marietti, “Kelimeler ve Şeyler”de, M. Foucault’nun tarihi oluşturmak için, sürekliliğin gerektirdiği söylemin birliği fikrine yönelik amaca savaş açtığı, tarihin sürekliliğini savunan önyargının saçma olduğunu savunduğunu belirtir.²³ Onun gözünde *tarih, içinde yaşanan zamanda gerçekleşmiş söylemdir.*

Felsefe tarihine geri döndüğümüzde ise, geleneksel tarih anlayışı, tarihi sürekli gelişim süreci, tarihinin başlangıç noktasının ilerici açılımı olarak görür. Örneğin Hegel, tarihe döner ama tarihe, bir tarih dışı perspektif, Mutlak Özne’nin perspektifini empoze eder. Mutlak Özne’nin ilerici, sistematik, sürekli açılımını görür. Bu tür tarihsel düşünme, kendi başlangıç noktasını sorgulamaya yeteksiz, eleştirel olmaktan uzak, bir tür kendi içine kapanışı gerektirir. O, yalnızca kendi ön varsayımlarını takviye eden, onlara meydan okumayan bir tarih vizyonu sunar. Foucault ise tarihe, tarihsel içerikleri şimdinin bakış açısından kurtarmak için döner, başlangıç noktasını sorgulamayı amaçlar. Tarihe ilişkin bilincimizi, diyalog, saldırılar ve karşı saldırılar olarak yeniden yapılandırır. Bu yolla şimdini, tarihsel doğuşu sırasında, diyalog içerikli etkileşiminden doğan bir şey olarak kavramaya muktedir olur. Şimdi, sürekli diyalog içinde dönüşen bir şeydir. Foucault’nun tarihsel yorumları, şimdinin mutlaklık ve zorunluluk taleplerine karşı çıkar ve onun zorunluluk içermeyen bir gelişme olarak okunmasını sağlar. *Şimdinin* tarih dışı mutlaklaştırılmasıyla, *şimdinin* geçmişe empoze edilmesiyle mücadele eder.²⁴

Bilginin Arkeolojisi’nde ise yeni tarih kavramının yeni bilgi ve öznel bilinç kavramlarıyla bağlantılı olduğu, onların temelini oluşturduğu fikrine yer verir.

²² Foucault, *Bilginin Arkeolojisi*, s. 18

²³ Urhan, *Michel Foucault ve Arkeolojik Çözümleme*, s. 116

²⁴ Christopher Falzon, *Foucault ve Sosyal Diyalog*, Çev. Hüsamettin Aslan, Paradigma Yayınları, İstanbul 2001, s. 111 112,113

Foucault'ya göre özne de tıpkı onu tanımlayan bilgi ve tarih gibi değişik diziler içinde yer alan, dolayısıyla dağılmış bir olgudur. *Söylem, özneyi, tarihi ve bilgiyi birleştiren kavramdır.*²⁵

Bu noktada “özne” kavramının da tarih içinde değişen anlam farklılıklarına değinmek yerinde olacaktır.

“İnsan, kuşkusuz doğaya aittir ve nesnel bir bilginin nesnesidir ama aynı zamanda da özne ve özneliktir.”²⁶ Doğal olarak insan kendisini bir özne haline getirirken, dışında kalan varlıkları da birer nesne haline getirmektedir. Karşılıklı ilişkiyle insan, özne olarak özel bir statü kazanırken; varlık da bir nesne olarak özel bir konuma ulaşmaktadır. Özne, özne olduğunun tam olarak bilincinde olmamasından kaynaklanan bir yaklaşımla da nesnelere doğru bilgisine ulaşabileceğimiz savını öngörür ki, bu sav klâsik bilgi anlayışının da temelini oluşturmaktadır. Platon'un özne ve nesnesinin, kendilerini aşan bir şey (idealar dünyası) tarafından belirlendiği anlayışı, Ortaçağ'da mutlak varlık = mutlak özne biçiminde sürmüştür. Ortaçağ'da mutlak özneye göre yeri tayin edilen öznenin yerine Rönesans'la birlikte insan özne geçmiştir. Descartes doğru bilginin dayanak noktası “düşünen şey” olan özneyi, “yer kaplayan”dan (nesneden) tümüyle ayırmış, bunları iki ayrı töz olarak görmüştür. Nesneyi öznedeki eriten idealist anlayışları ve ampirik özneyi aşan Kant; özneyi, nesnellüğün yapıcısı olarak ortaya koymuştur. Nesnelere ilişkin a priori kavramlarımızla uğraşan her bilgiye *transandantal* adını vererek, bilinene değil, bilen bilme koşullarına yönelik transandantal felsefe tasarımıyla bilimsel bilgilere sağlam bir temel oluşturmayı amaç edinmiştir. Öznenin sadece bilgi ve bilme eksenine değil, fakat toplumsal ve tarihsel bir konseptte konulması da kuşkusuz doğa tarihçilerinin insan ve toplum bilimlerini oluşturma çalışmalarlarıyla gerçekleşmiştir. Tarihsel özne ise beraberinde iki şeyi ortaya çıkarmıştır: Kavramlar varlığı olarak özne ve kavramları dil yoluyla açığa vuran özne.²⁷

Modern çağda sosyal özne, toplumun bilimsel – yönetsel söylemleri içinde inşa edilmektedir. Foucault'ya göre insan, tözsel bir varlık değildir; insan ya da “ben” sözde “yapısalcı” felsefelerin savunduğu gibi bir “ad”, bir “gösterge”,

²⁵ Doltaş, “Söylem ve Yazım”, s. 51

²⁶ Alain Touraine, *Modernliğin Eleştirisi*, Çev. Hülya Tufan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1994, s. 230

²⁷ Çotuksöken, *Felsefe: Özne-Söylem*, s. 129–138

toplumsal ilişkilerin bir “taşıyıcısı” da değildir. Tarihsel olarak belirlenmiş insan ögesidir. Modern özne XVIII. ve IX. yüzyıl arasında maddî ilişkilerin dönüşümüne paralel olarak iktidar ilişkileri, ben teknolojileri ve bilgi bağlamında ortaya çıkmaktadır. “Modern özne, bir yanda hastaneler, klinikler, fabrikalar, okullar ve hapishaneler gibi kurumsal pratiklerde, şekillendirilmekte, diğer yandaysa modern özneyi kuran pratikler, yaşamın, çalışmanın ve benliğin anlamına ilişkin belirli pratik/felsefî yansımalara iliştilmektedir.”²⁸ Bu nedenle de, Foucault için, bilgi söylemlerinde insanın ayrıcalıklı konumu tarihsel olarak sona ermiştir. Bu ayrıcalıklı insan, XVIII. yüzyılın bilgisinin ana nesnesi ve öznesi olan insandır. İnsan, kişi olarak böyle bir söylemin içinde temel konumunu aldığında söylemin kurucu öznesi olma gücünü yitirmektedir ve kendine ilişkin söylemin içine sıkışıp kalmaktadır. Psikoloji gibi modern disiplinlerin söylemlerinde görüleceği gibi, gerçekte “insan” kendi söyleminin ne egemen öznesi ne de sahibidir. Çünkü “insanın” en temel yanlarından biri sonluluğudur. Ussal bir yaşam süren modern insan, “etkin” olarak çalışan, “anlaşılır” biçimde konuşan bir varlığa dönüştürüldü. İşte bu dönemde modern öznenin “yaşamı”, modern bilginin hem “öznesi” hem de “nesnesi” haline geldi.

Foucault da “Yazar Nedir?” adlı yazısında bu iki boyutu birleştiren bir söyleme sahiptir. “Belki de artık söylemleri onların anlatım güçlerine ya da biçimsel değişimlerine göre değil varoluş tarzlarına göre incelemeliyiz. Söylemlerin uyarlanış, yayılış, değer kazanış ve atıfta bulunuş tarzları hem kültürden kültüre, hem de aynı kültür içinde çok farklıdır. Söylemlerin toplumsal ilişkilerine göre nasıl ifade edildikleri kanımca yazar işlevi faaliyeti ve onun geçirdiği değişimler yoluyla, söylemlerin öne çıkardığı kavramlar ve konular yoluyla olduğundan daha iyi anlaşılır. Sanırım bu tür bir incelemeden yola çıkınca öznenin ayrıcalıkları yeniden gözden geçirilecektir.”²⁹ Özetle S. Beckett’le birlikte başlayan “Kimin konuştuğunun ne önemi var?” sorusu Foucault’da “*Hem söylem yoluyla oluşan hem de söylemi oluşturan özneyi*” karşımıza çıkartmaktadır.³⁰ S. Hekman’a göre ise söylemin hem

²⁸ Tekelioğlu, *Michel Foucault ve Sosyolojisi*, s. 16

²⁹ Doltaş, “*Söylem ve Yazım*”, s. 54

³⁰ Doltaş, “*Söylem ve Yazım*”, s. 55

özneleri hem nesneleri yarattığı teziyle Foucault, toplumsal teoriye çok önemli bir katkıda bulunmuştur.³¹

Foucault, söylemin teorik bir oluşum olduğu kadar düzenlenmiş bir pratik olduğunu, bilgi kadar gücü de içerdiğini ve söylemin içinde bulunan kategorilerin sadece bilgiyi değil, aynı zamanda iktidarı/gücü de yarattığını öne sürmüştür.³²

Q. Skinner'a göre soy kütüksel bir araştırmanın yeri olan iktidar bilgi ilişkisi ya da özne sorunsalında tarihin bir öznesinin bulunmayışı gibi, Foucault'nun otuz yıllık düşünce hayatına egemen olan temalar içinde söylem, diğerlerine nazaran en temel çözümleme birimidir. Bazı ifadelerin doğru, bazılarının da yanlış olduğunun tespit edilmesine imkân veren kuralların ortaya çıkarılmasına yönelik araştırma yöntemiyle, kurallar belirginlik kazandığında bir söylem ya da söylemsel nitelikli oluşumla karşılaşırız. Foucault, doğru ya da yanlış olabilen ifade gruplarının oluşumunu mümkün kılan söylemsel kuralları ortaya koymaya çalışmıştır.³³

Foucault, bilgi ve söylemin sistematik inşasını toplumsal pratikle üst üste bindirilmiş dil sistemleri olarak kavramış, söylemin çok karmaşık bir gerçeklik olduğuna; ona farklı yöntemlerle, farklı düzeylerde yaklaşmamız gerektiğine inanmıştır.³⁴ Bir düşünme biçiminin yazılı ya da sözlü olarak dile getirilişi, bir sistem ya da kavramla ilgili bilimsel konuşma ve yazıların tümü olan söylem, aynı söylemsel oluşuma bağlı ifadelerin tümüdür. Söylemi belirginleştiren ifade düzenlerinin alanları birbirinden farklıdır. Foucault'nun ifade birlikleri, cümleler düzeyinde dilbilgisel bağlarla, önermeler düzeyinde mantıksal bağlarla, anlatımlar düzeyinde psikolojik bağlarla birbirine bağlanmamış fakat ifade düzeyinde birbirine bağlanmış sözel edimler toplamıdır.³⁵ Foucault bir söylemin birliğini, *metnin* yani söylemin tüm objelerinin oluşum kuralıyla; *eserin* yani söylemin tüm sözdizimsel tiplerinin oluşum kurallarıyla; *bilimin* yani söylemin tüm anlambilimsel elemanlarının oluşum kurallarıyla; *tematik seçimlerin* yani söylemin tüm işlemsel

³¹ S. Hekman, *Bilgi Sosyolojisi ve Hermeneutik*, Çev. Hüsamettin Aslan-Bekir Balkış, Paradigma Yayınları, İstanbul 1999, s. 226

³² S. Hekman, *Bilgi Sosyolojisi ve Hermeneutik*, s.226–227

³³ Q. Skinner, *Çağdaş Temel Kuramlar*, Çev. Ahmet Demirhan, Vadi Yayınları, Ankara 1991, s. 73–74

³⁴ S. Best – D. Kellner, *Postmodern Teori*, Çev. Mehmet Küçük, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1998, s. 186

³⁵ Urhan, *Michel Foucault ve Arkeolojik Çözümleme*, s. 21

olasılıklarının oluşum kurallarıyla tanımlamaktadır. Söylemsel oluşumu yöneten ve onun ortak elemanlarını değil de küçük aralıklarını ve mesafelerini açıklamak zorunda olan bu dört düzeyli sisteme **pozitiflik** adını verir. Bir söylemsel oluşumu çözümlmek, sözel eylemler bütününe inceleyerek, bir söylemin pozitiflik tipini tanımlamaktır.³⁶ Pozitiflikleri çözümlmek, bir söylemsel uygulamanın kurallarla oluşturduğu nesne gruplarını, ifade birliklerini, kavram oyunlarını, teorik seçim serilerini göstermektedir. Pozitiflikler, bir uygulamanın kendilerine göre işlediği, yeni ifadelere yer verdiği, kendilerine göre değişebildiği koşulların tümüdür.³⁷

Foucault'cu söylemin kurucu terimi olan söylem, “toplumsal” içinde kurucu bir pratik olarak doğrudan dil anlamına gelmez; tersine kendinin bir pratiği olan dil tarafından dokunan karmaşık bir pratikler kümesinin öznesine karşılık gelir. *Toplumsal nitelikli söylemlerdeki Foucault'cu özne tamamen söylemseldir.* Foucault'nun öznesi, kurucu bir unsur olarak değil, söylemler aracılığıyla kurulmanın bir unsuru olarak sadece söylemlerde vardır. Bu öznelerin “tarihi”, “söylemlerin tarihi” ile de ilişkilidir. Bu yüzden, modern özne tarihsel, yerine özgü ve dolayısıyla da sadece bizim modernliğimizde anlamlıdır. Modernlik öncesi bilimsel söylemlerde öznenin kuruluşunu ele alan Foucault, daha sonraki yapıtlarında, özellikle “Cinselliğin Tarihi”nin üç cildinde “ben” adını verdiği farklı bir özneyi inceler.³⁸

Çağdaşı Derrida'yı da paralel bir çizgide görmek mümkündür. Jacques Derrida'nın 1966 yılında, John Hopkins Üniversitesi'nde “İnsan Bilimlerinin Söyleminde Yapı, Gösterge ve Oyunu” başlıklı konferansında, “bir merkezin, başlangıç noktasının yokluğunda, her şey söylem oldu” sözü, söylem sözcüğüne Foucault gibi yaklaştığını bize ispat etmektedir. Çünkü Foucault'a göre özne değişmez gerçekliğini, merkez ya da kaynak olma özelliğini yitirince her şey söylemin birleştirici dizgesine göre anlam kazanır ve söylem dizgelerinin buna göre oluşmasına olanak verir.³⁹

³⁶ Urhan, *Michel Foucault ve Arkeolojik Çözümleme*, s. 25,26

³⁷ Foucault, *Bilginin Arkeolojisi*, s. 257,265

³⁸ Tekellioğlu, *Michel Foucault ve Sosyolojisi*, s. 83,84

³⁹ Doltaş, “Söylem ve Yazım”, s. 55

Şekil 1. : Nedimeler (Las Menias) Tablosu.

c) Nedimeler tablosu üzerine

Foucault felsefesinin oluşumunda, özellikle dil konusunda bir dönüm noktası kabul edebileceğimiz “Nedimeler” tablosunu da bu başlık altında alınması uygundur. Çünkü görülebileceği gibi tablo, ilk bakışta çok da kendini önemsetecek, böylesi bir başyapıtı ilham olacak bir nitelik içermiyor gibi görünmekle birlikte daha yakından incelendiğinde, resmin Gautier’e “Tablo nerede?” sorusunu sordurtacak kadar önemli ayrıntılarla donanmış olduğu görülmektedir. Tabloya şöyle bir göz attığımızda resmedilenin kralın kızı Margarita, nedimleri ve soytarıları olduğunu düşünmekteyiz, fakat daha ayrıntılı bir incelemeye giriştiğimizde tablonun içinde izleyici olarak aynadan yansıyan IV. Felipe ve Avusturya Kraliçesi Maria-Anna’yı ayrıca dipte saray nazırını görmekteyiz ve daha da ayrıntılı incelediğimizde çalıştığı tuvalde oturan ressamın ta kendisini de görmek mümkün olmaktadır. Bu noktada akla gelen ilk soru, belki tablonun, kimi, nasıl resmettiğidir; ama aslında tablo bizi daha da önemli bir sonuçla karşı karşıya bırakmaktadır. Las Menias, bakanın aynı zamanda bakılan olduğu bir resimdir ve eğer birer izleyici olarak ayna, kral ve kraliçeyi yansıtmaktaysa bu demektir ki şu an tabloyu inceleyenler olarak bizlerde tabloya dâhiliz. İşte tablonun önemi de buradan gelmektedir. Bu Foucault’ya çok eski bir bağı, resim ve dil ilişkisini hatırlatır ve “Kelimeler ve Şeyler” adlı eserinin çıkış noktasıdır. Foucault kitabında görülen ve dile getirilen ilişkisini şu şekilde dile getirir: “Bunlar birbirine indirgenemez niteliklerdir: gördüğümüz şeyleri istediğimiz kadar anlatalım, görünen şey hiçbir zaman söylenen şeyin içine sığmaz ve söylenmek istenen şeyler istediği kadar gösterilmeye çalışılsın, bunların ışıklarını saçtıkları yer gözlerin gördüğünü değil de, sentaksın ardışıklığının tamamlandığı yerdir.”⁴⁰

d) Episteme

İlkçağ Yunan felsefesinde, sanı, kanaat, ya da inanç anlamına gelen doxa’dan farklı olarak, doğru bilgi, bilimsel bilgi, ya da sistematik bilgi için kullanılan bir

⁴⁰ Michel Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, Ankara 200, s. 36

terimdir. Platon'da, ampirik bilgiden farklı olarak, kendi içinde tutarlı bilgiyle idealara ilişkin doğrudan kavrayışı içeren, deneyden bağımsız, ezeli-ebedi ve zorunlu a priori bilgiye verilen addır.⁴¹

M. Foucault'da episteme, a priori olan bir kavramdır ama Platon'un epistemesine göre anlam değişikliğine uğramıştır. Foucault "Bilginin Arkeolojisi" adlı kitabında, epistemeyi "dünya hakkında bir vizyon, bütün bilgilerde ortak ve her bir bilgiye aynı yasaları ve aynı postülaları empoze edecek olan bir tarih dilimi, aklın genel bir evresi, bir çağın insanlarının kendisinden kaçıp kurtulamayacağı belli bir düşünce yapısı – genel bir el tarafından herkes için yazılmış bir yasalar toplamı – gibi bir şey ..."⁴² olarak tanımlamaktadır.

Episteme, doğa bilimci, iktisatçı ve dilbilimcilerin söylem nesnelere tanımladıkları tarihsel dönemlerin oluşum kurallarının ürünlerine karşılık gelir.⁴³ Episteme, bilimlerin ötesine geçtiğinde bir öznenin, bir aklın ya da bir çağın en yüksek birliğini gösterecek olan bir bilgi biçimi veya bir rasyonellik tipi değildir; bilimlerin arasında, belli bir çağ için, keşfedilebilecek olan ilişkilerin; kurulan ve bozulan kesilmelerin, dengelemelerin, rastlaşmaların, sonsuza kadar sürebilecek hareketli bir bütünüdür.⁴⁴

Düşüncenin kesintisiz olarak evrimini savunan, idealist ve hümanist yaklaşımı reddeden Foucault, bilginin mümkün oluşunun kabul ve kurallarını belirlemeye çalışmıştır. Söylemsel bölgelere özgü kalabilen ve tarih içinde değişmekte olan bu kurallar, belli bir tarihsel dönemin deneysel düzenlerini ve toplumsal pratiklerini belirleyen epistemeyi ya da bilginin biçimini inşa eden bir kültürün temel kodlarını oluştururlar. Bir kültürde ve belli bir zamanda her bilginin olabilirlik koşullarını belirleyen ve yalnızca bir tek olabilen episteme, bilimlerin, epistemolojik biçimlerin, pozitifliklerin ve söylemsel pratikler arasındaki ilişkilerin toplamıdır. Episteme, Platon'un düşüncesinden farklı olarak, bilginin eşanlılığı değil, bilimsel bir söylemin düzene sokuluşundan ve söylemden bağımsız olarak bulunan bilgilerin tarihsel bir düzenin içine konuluşundan önce varolan ilkelerin

⁴¹ Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, s. 249

⁴² Foucault, *Bilginin Arkeolojisi*, s. 244

⁴³ Tekelioğlu, *Michel Foucault ve Sosyolojisi*, s. 82

⁴⁴ Foucault, *Bilginin Arkeolojisi*, s. 244–245

ifadesidir.⁴⁵ Machado'ya göre, Foucault için arkeolojik ilkesellik mevcuttur ve hem çağdaşlığı, hem genelliği, hem derinliği içinde dikkate alınmış olan bilginin kendisinden yani epistemeden hareketle bir çağın bilgilerinin düzene konuluşunu temsil eder.⁴⁶

M. Foucault, epistemenin tarihsel gelişimini ise üç ana dönemde incelemek gerektiğini belirtmiştir. M. Foucault “Kelimeler ve Şeyler”de Ortaçağ ve Rönesans Epistemeleri (1400–1650), Klâsik Episteme (1650–1800) ve Modern Episteme (1800-...) olmak üzere üç epistemeyi, modern söylemsel pratiğin çerçevesi ve bunun içindeki insanın işlev ve konumunu bulma denemesi olarak ele almıştır.⁴⁷

Ortaçağ ve Rönesans Epistemesi bir benzerlikler ağı ve analogiler sistemiyle açıklanıyordu; gösterge ile nesne arasında bir ayrım bulunmamaktaydı. Bu dönem epistemesi için nesnenin doğruluk ve benzerliğinin daha ön plânda tutulduğu ve bu düzlem üzerinde bilginin inşasına çalışıldığı göze çarpmaktadır.

Simgeler oyununu düzene sokan, görünen veya görünmeyen şeylerin bilgisine XVI. yüzyılın sonuna kadar izin veren benzerlik, XVII. yüzyılın başında bilgi biçimlerini düzene sokması bakımından rol değişikliğine uğramıştır. Foucault XVI. yüzyılın sonunda benzerlik sayesinde eklemleşebilen dört biçime işaret eder: *Convenientia* (yakınlık), *aemulatio* (doğa yasalarına bağlı olmayan yakınlık), kıyas ve sempati. İlk iki biçim kıyasın içinde çakışmaktadır. Sempati ise “*aynının* o kadar güçlü ve ısrarlı halidir ki, *benzerin* biçimlerinden biri olmakla yetinmemektedir; özümleme, şeyleri birbirine özdeş kılma, onları karıştırma, bireyselliklerini kaybettirme gibi tehlikeli bir güce sahiptir- demek ki, onları oldukları şeye yabancı kılabilir.- Sempati dönüştürür.”⁴⁸ Kendi özgünlüklerini koruyan şeylerin başkalarına benzeme ve yakınlaşmalarını kapsayan özdeşlik, sempati ile antipati arasındaki sürekli dengelenmedir. Daha net ifade edebilme adına Foucault şu örneği verir: “Ateş unsuru sıcak ve kurudur; demek ki soğuk ve nemli olan suyun nitelikleriyle antipati halindedir. Sıcak ve nemli hava, soğuk ve kuru toprak, antipati demektir. Onları uyuşturmak üzere, hava, ateşle suyun arasına; su, toprakla havanın

⁴⁵ Urhan, *Michel Foucault ve Arkeolojik Çözümleme*, s. 46–49

⁴⁶ Urhan, *Michel Foucault ve Arkeolojik Çözümleme*, s. 51

⁴⁷ Tekellioğlu, *Michel Foucault ve Sosyolojisi*, s. 83

⁴⁸ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 54

arasına konulmuştur.”⁴⁹ Sempati-antipati diyalektiği tüm benzerlik biçimlerine, özdeşliğe destek verir.

Convenientia, aemulatio, kıyas ve sempati, şeylerin birbirine benzemesi için tüm yolları işaret etmekte fakat benzerliğin nerede aranacağı veya nerede olduğunu gösterememektedir.

Benzerin dünyası, armalar, karakterler, şifrelerden yani işaretlenmemiş bir dünyadan oluşmaktadır. Benzerlikleri işaret edenler, yani nerede aranacağını gösterenler, sempatiler ve rekabetlerdir. Rekabeti, Foucault, şu şekilde örneklendirmiştir: “...gözler yıldızlardır, çünkü ışığı tıpkı karanlığın içindeki yıldızlar gibi çehrenin üzerinde yaymaktadırlar ve çünkü körler dünyada, en karanlık gecede gören keskin gözlüler gibidirler.”⁵⁰ Benzerlikleri sempatiler ve rekabetler işaret etmektedir fakat daha önemlisi benzerliğin bir imza taşıması gerekliliğidir. Çünkü bu kadar açık bir şekilde işaret edilmeselerdi -yani bir imza taşımasalardı- fark edilemezlerdi. Sonuç olarak benzerin ölçüsü işaretler ve imzalıdır ve benzerlikler bilgisi, imzaların sahiplerinin ve şifrelerinin çözümüne dayanmaktadır. Foucault bu konuyu, “imzalar sistemi, görünür ile görünmez arasındaki ilişkiyi tersine döndürmektedir. Benzerlik, şeyleri dünyanın tabanında görünür kılan şeyin görünmez biçimiydi, fakat bu biçiminde kendi hesabına aydınlanabilmesi için, onu derin görünmezliğinden çekecek, görünür bir figür gerekir. İşte bu nedenden ötürü, dünyanın çehresi armalar, karakterler, şifreler ve karanlık sözlerle kaplıdır.”⁵¹ şeklinde açıklamıştır. Benzerliklerin tümü bir imza taşımaktadır ama bu imza benzerliğin ortak bir formundan ibarettir. Bu yönüyle bakılırsa o, açığa çıkarılması gerekendir ve XVI. yüzyıl bilgisi içindeki en evrensel şey olma özelliğine de bu sayede sahip olmuştur. Buradan hareketle, işaretlerin anlamlarının açığa çıkarılmasına imkân tanıyan bilim, yorumbilim; işaretlerin, bağlarının, bağlantılarının ve kanunlarının açığa çıkarılmasına imkân tanıyan bilim de göstergebilimdir. XVI. yüzyılda bu iki bilim benzerlik noktasında çakışmıştır. Çünkü anlamı aramak, benzeşenleri keşfetmemizi sağlamakta ve yine işaretlerin yasasını aramak da benzeşenleri açığa çıkarmaktadır. Varlıkların grameri, onların yorum

⁴⁹ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 56

⁵⁰ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 60

⁵¹ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 58

yoluyla çözümlenmesidir. Konuştukları dil, onları birbirine bağlayan sentaks'tan başka bir şey değildir. Şeylerin doğası, benzerliklerinden farklı değildir. Bu benzerlikler, işaretler alanının içinde ortaya çıkar.⁵²

XVI. yüzyıl epistemisinin dış görünüşü bazı sonuçları içinde barındırır: Sınırsız olduğu için kalabalıktır, karakteri bakımından yoksuldur. Bilginin öğeleri arasındaki biricik ilişki toplamıdır. XVI. yüzyıl bilgisi kendini, belirsiz bir yolun ulaşılamayan bitiminde hep aynı şeyi bilmeye mahkûm etmiştir. Mikrokosmos kavramı da işte bu noktada devreye girmektedir. Bu kavram Ortaçağ boyunca Plâtoncu gelenek tarafından kullanıldıysa da XVI. yüzyılda asıl rolünü oynamıştır. İkiye katlanmış benzerlik oyunu tüm doğaya uygulanmakta ve her şeyin daha büyük bir düzlemde, makrokosmosda teminatını bulacağını teyit etmektedir ve en yüksek kürelerin görünür düzeninin, dünyanın en karanlık derinliğinde yansyacağı bir düşünceye sahiptir. “Doğa, işaretler ve benzerlikler oyunu olarak, kozmosun ikiz figürüne uygun olarak kendi üzerine kapanmaktadır.”⁵³ Fakat bu oyunun yansımalarının çözülemediği ya da anlaşılamadığı noktada büyü ve allâmelik için içine karışmıştır ki Foucault, bu gelmesi muhtemel durumu, “bilginin merkezinde bir zorunluluk bulunmaktaydı: İşaretler ile anlamlar arasına üçüncü kişi olarak dâhil edilmiş bir benzerliğin sonsuz zenginliği ile benzerliğin işaret edenle işaret ettiği göre biçimlenmesini dayatan tekdüzeliği birbirine uydurmak gerekiyordu. İşaretlerin ve benzetmelerin birbirlerinin üzerine sonu olmayan bir dış kabuğa uygun olarak, karşılıklı bir şekilde dolandıkları bir epistemede, mikrokosmos ile makrokosmos ilişkisinin içinde bu bilginin teminatının ve içini dökmesinin sonucunun düşünülmesi gerekiyordu.”⁵⁴ şeklindeki sözleriyle açıklar.

Büyü ile olan ilişkiyi dayatan da işte bu yapı olmuştur. Dünya, şifreler ve çözülmesi gereken işaretlerle kaplıdır, benzerlikler ile yakınlıkları belirginleştiren bu işaretler, bizatihi kendileri olarak benzetme biçimlerinden ibaret olduğundan, bilmek de yorumlamaktır.⁵⁵ “Tanrı bilgeliğimize idman yaptırmak için doğaya yalnızca şifrelerin çözülmesi gereken figürlerini serpmiştir; Eskiler ise bunları çoktan

⁵² Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 62

⁵³ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 64

⁵⁴ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 65

⁵⁵ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 66

yorumlamışlardır, bize de bunları toplamaktan başka bir şey düşmemektedir.”⁵⁶ Okumasını bilen için, doğa ile söz, işaret ile benzer ve işaret ile söz tek bir büyük metin kabul edilebilir.

Bu noktada dilin işlevine de değinmek yararlı olacaktır. XVI. yüzyıl dili, nesnelere aynen yansıtabilen, bağımsız, sıradan ve düz işaretler bütünü değildir. Saydam olmayan, gizemli bir işaretler şebekesidir. Şeylerin sırlarını saklayabilen ve açıklayabilen dil, kelimelerin kendilerini insanlara şifreleri çözülecek şeyler olarak sunmasından ötürü doğaya, bu dünyaya aittir; hayvanlar, bitkiler, yıldızlar gibi yakınlık ve uyum yasalarına, zorunlu kıyaslara sahiptir.⁵⁷ Dil, benzerlikler ve imzalar kalabalığı içinde bulunmaktadır. Foucault’ya göre aslında dil, Tanrı tarafından insanlara verilmişti ve şeylere benzemesi bakımından da onların apaçık ve kesin bir işaretiydi; fakat bu apaçıklık Babil’de bozuldu. Diller-şeyler benzerliği tahrir edilmiş ve diller birbirine uymaz hale gelmişlerdir. İbranice dışındaki tüm diller bu durumdadır ve böylece Tanrı, Babil cezasının insanlar tarafından unutulmamasını istemiştir. Dil, adlandırdığı şeylere doğrudan benzemiyorsa da, tamamen kopmuş da değildir; halen tüm diller bir araya geldiğinde gerçeğin bir örüntüsünü oluşturmaktaydı. Bu noktada söz gücünü kaybetmiştir; artık söz dilin edilgen tarafı, yazı ise aktif tarafıdır.⁵⁸ İlk bakışta zıt olan iki biçim, XVI. yüzyıl bilgisi içinde, yazılı olanın sözlü olana göre öncelikli ve ayrıcalıklı olduğu kabulünden dolayı özdeş görülmüştür. Bu iki biçim gözlenen ile aktarılan; ya da görünen ya da okunandır. Dilin ve bakışın sonsuza kadar kesiştikleri tek bir tabaka meydana gelmiştir.⁵⁹

Bilmek dilden dile aktarma yapmaya yöneliktir. Bilginin özelliği, görmek ve gözetmek olmayıp yalnızca yorumlamaktır. Bilmek, tüm işaretlerin üzerinde, yorumun ikinci söylemini (yazılan ve anlatılanların yeniden yorumlanmasını) yansıtmaya daırdır. Yorum, yorumladığına benzetmekte, yenilik yaratmamaktadır. Dilde ilk olan, bir söylemi oluşturma vazifesini kendi üzerine almaktadır; fakat bunu ancak onunla yakınlaşarak ya da ona benzeyen şeyler dile getirerek yapabilir ve bu şekilde de yoruma yakınlaşmış olacaktır.⁶⁰

⁵⁶ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s.68

⁵⁷ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 69

⁵⁸ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 70–74

⁵⁹ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 75

⁶⁰ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 79

Rönesans dönemini incelersek durum biraz daha karışıktır. Çünkü işaretler sistemi işaret eden, işaret edilen, konjonktür olmak üzere üç ögeden oluşmaktadır. İşaretlerin biçimsel alanı, içeriği ve işaretleri, işaret edilen şeylere bağlayan benzerliği birlikte olduğundan (benzerliğin işaretlerin içeriği kadar biçimi de olduğundan) , bu üç öge tek bir potada erimektedir.

Yazı dediğimiz şeyin, şeyler üzerindeki bir izin(imza) olduğu düşünülürse, yorum ve metin olmak üzere iki biçim yarattığı aşikârdır. “Üstünde, yeni bir söylem halinde verilen işaretleri yeniden ele alan yorum ve altında, yorumun, herkes tarafından görülebilir nitelikteki işaretlerinin altında saklı olan önceliğini varsaydığı metin. Bu nedenle, yazının eşsiz varlığından itibaren üç dil düzeyi ortaya çıkmaktadır. Rönesans’ın sonuyla birlikte ortadan kaybolacak olan, işte bu karmaşık oyundur. Bu iki biçimde olmuştur; çünkü bir ve üç terim arasında belirsiz bir şekilde titreşim halinde olan figürler, onları istikrarlı hale getirecek olan ikili bir biçim içinde sabitleşeceklerdir ve çünkü dil şeylerin maddî yazısı olarak varolmak yerine, artık mekânını yalnızca, işaretlerin genel rejimi içinde bulabilecektir.”⁶¹

İşaretlerin anlamını benzerin egemenliği içinde çözümleyen ve Rönesans kültürüne son verecek olan ise Klâsik çağ olmuştur ki Klâsik Episteme ve Modern Episteme dönemleri ayrı birer bölüm olarak ayrıntılarıyla açıklanacaktır.

⁶¹ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 80

BİRİNCİ BÖLÜM

KLÂSİK EPİSTEME

M. Foucault'nun ayrımına göre, Klâsik episteme, epistemenin tarihsel dizilimi içinde ikinci ayağını oluşturmaktadır. Bu dönemi Rönesans Epistemeden ayıran temel bir takım şeyler vardır: İşaretlerin konumu Rönesans'ta işaret eden, işaret edilen ve işarete izin veren benzerlik olmak üzere üçlü iken ve ana nokta işaretin şeyi nasıl gösterdiği iken, Klâsik Epistemede bu ikili olacaktır ve ana nokta da işaret edenle edilenin nasıl bağlanabileceği olacaktır. Rönesans'taki yazının önceliği (görölmüş-okunmuş özdeşliği) sona ermiştir. Dil mekânı yalnızca, temsili işaretlerin genel rejimi içinde bulunabilecektir.

1.1. Temsil

“Don Quichotte” adlı eser Rönesans ile Klâsik episteme arasındaki geçişi temsil etmesi bakımından önemlidir. Eski işaretler ve benzerlikler bu eserle yerini yeni bir oyuna bırakmaktadır. “Don Quichotte, deli bozuk biri olmaktan çok, benzerliğin bütün işaretleri önünde mola veren özenli bir hacıdır. O, ayının kahramanıdır.”⁶²

Don Kişot, Rönesans döneminin pesimistliğini ortaya koymaktadır; yazı, benzerlikler ve işaretler arasındaki anlaşmanın bozulması sonucu, artık dünyanın resmi değildir; yazı ve şeyler artık birbirine benzer değildir. Bunun yanında dil yazıya oranla gücünü yitirmiş değildir; sadece eskiye nazaran farklı güçleri vardır. Örneğin Cervantes'in romanın ikinci bölümünde Don Kişot'un karşılaştığı kişiler kitabın birinci bölümünü okuyan insanlardan oluşmaktadır; yani metin kendi içine kapanmaktadır. Bunun bir sonucu olarak Don Kişot birinci ve ikinci bölümün keşiştiği noktada sadece dile borçlu olarak kendi gerçeğine kavuşmuştur.⁶³

⁶² Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s.83

⁶³ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 86

Don Kişot, modern eserlerin ilkidir ve kurgusuyla dilin temsil etme gücünü yansıtmıştır; artık benzerlikler değil de, farklılıklar ve kimlikler söz konusudur.

1.2. Düzen

Barok olarak adlandırılan XVII. yüzyıl başındaki dönemde, düşünme de benzerlik ögesi içinde hareket etmeyi bırakmıştır. Benzerlik artık bilginin biçimi değil, iyi irdelenmezse hatta bilgi için bir tehlikedir. Descartes için benzerlik, bir alışkanlık olması bakımından bir hata nedeni; Bacon içinse mağara ve tiyatro idolleri olarak, şeylerin öğrendiklerimize ve teorilerimize benzediklerini inandırmaya çalıştığı için bir yanılsama tehlikesidir. Çünkü insan zihni şeylerin arasında bulunanın üzerinde düzen ve benzerlik aramaya eğilimlidir; yani doğa farklılıklar ile doluyken bile zihin her yerde benzerlik ve harmoni görme isteğini inatla sürdürülebilmektedir. Tüm bu saptamalar Foucault'ya göre Batı düşüncesinde büyük sonuçlar yaratmıştır. Bilginin hem biçimi hem de içeriği olarak görülen benzerlik, farklılık ve özdeşlik içinde dağılmış ve eski gücü ve de etkinliğini kaybetmiştir; bunun yanı sıra karşılaştırma kavramı da ölçü aracılığıyla yeni bir düzene ulaşmıştır. Karşılaştırma da artık dünyanın düzenini açıklama gibi bir role sahip değildir; bu, düşüncenin basitten karmaşığa doğru giden düzenine göre yapılmaktadır. Batı kültürüne ait episteme anlayışı böylece köklü bir değişime uğramaktaydı ve bunun da çeşitli sonuçları olmuştur. İlk olarak kıyas hiyerarşisinin yerine, çözümleme getirilmiştir; bundan önce tüm benzerlikler bütün içinde yerini bulmakta ve kabul edilmekteydi; fakat artık her benzerlik karşılaştırmadan sonra hiyerarşi içinde yerini bulması durumunda kabul görecektir. Eskiden sonsuz olan benzerlikler, yerini tam sayının mümkün olduğu bir kategoriye bırakmaktadır. Böylece karşılaştırma tam bir kesinliğe ulaşabilir. Zihin faaliyetleri de, şeyleri yaklaştırmaya değil ayırmaya yönelik olacaktır. Foucault bu durumu, “ayrım yapmak, karşılaştırmaya bir bakıma farklılığın öncelikli ve temel aranışını dayatmaktır: Sezgi yoluyla, şeylerin farklı bir temsilini kendi için gerçekleştirmek ve dizinin bir unsurundan, onun hemen ardından gelene gerekli geçişi açıkça kavramak”⁶⁴ ifadesiyle dile getirmiştir. Tarih ile bilim

⁶⁴ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 96

birbirinden ayrılacaktır, *çünkü bilmek, ayırmaktır*. Dil de artık varlıklar sahasından kendini çekerek, tarafsızlık dönemini başlatmıştır.

Klâsik Episteme açısından temel olan nokta; düzenin temel bilimi olarak mathesis ile XVII. yüzyılın sonuna kadar sabit ve bozulmadan kalan bir ilişkidir. Bir mathesis aranmasıyla bağlantı içinde olmak üzere, o zamana kadar ne olmuş ne de tanımlanmış olan belli sayıda ampirik alanın ortaya çıktığı görülmektedir. Bunların hepsi mümkün bir düzen bilimi tabanı üzerine kurulmuştur. Her birinin özel âleti işaretler sistemidir. Genel gramer, doğa tarihi, zenginliklerin çözümlenmesi; yani düzen bilimleri bu şekilde doğmuşlardır. *Klâsik çağda düzen ile görülen bu sıkı bağ, Rönesans döneminde yorum ile görülen bağ kadar temeldir.*

1.3. İşaretlerin Temsili

Varlıkların bizzat kendisi olan işaret, klâsik çağın başlangıcında dünyanın bir figürü olmaktan çıkmıştır. Klâsik dönem işareti, bağlantının kökeni, bağlantı tipi ve bağlantının kesinliği değişkenlerine göre tanımlanmıştır. Bir işaret, anlamaya bağlı, bir bütüne ait ve ondan ayrı, muhtemel veya kesin olabilir. Bu türün hiçbir örneği benzerliğin zorunlu olarak bulunması gerektiğini öncüllememektedir. Foucault bu konuyu Berkeley'e dayanarak "...çığlıklar, korkunun kendiliğinden, ama onunla benzer olamayan işaretlerdir veya Berkeley'in dediği gibi, görsel duygular Tanrının temaslarının işaretleridir, ama ona hiçbir şekilde benzemezler."⁶⁵ şeklinde açıklar.

Bağlantının *kesinliği* bakımından işaret kesin ya da muhtemel olduğundan, işaretin yeri de bilginin içinde olmalıdır. XVII. yüzyıl kesin ve muhtemel arasında paylaşılan işaretler alanına tanıklık etmiştir. Daha önce, hep kendinden de önce olan işaretler varsayılmış ve bilgi de keşfedilen bir işaretler alanı içinde inşa edilmiştir. XVII. yüzyıl ile birlikte keşfedilen bilginin yerine, muhtemelin bilgisi tarafından adım adım inşa edilen bir işaretler şebekesi geçmiştir.⁶⁶

Bağlantının *biçimi* bakımından, indirgeme ve birleştirme gücüne sahip olan işaret; benzerlik, yakınlık rekabet ve sempati aracılığıyla zaman ve mekân içinde işlevseldi. İşaretin olduğu şey olabilmesi için, sessel olarak da bilgiye işaret ettiği ile

⁶⁵ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 100

⁶⁶ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 101

eşzamanlı verilmiş olması gerekir. “Condillac’ın belirttiği üzere, bir ses çocuk için, eğer onu en azından bir kez bu şeyin algılandığı anda duyulmadıysa, bir şeyin sessel işareti haline gelmeyecektir.”⁶⁷

Bağlantının *kökeni* bakımından işaret, keyfi dilin keşfedilme denemesidir ki, bu keşif kesin bir şekilde doğaya ve anlaşmaya aittir. Yapay işaretlerin doğal işaretlere bağlılığı XVII. yüzyıl itibarıyla değişmiş, doğal işaret artık şeylerden üretilen bilgi tarafından işaret olarak oluşturulan bir unsur olmuştur. Artık bilgi için gereken, hesapların çözümleyici ve birleştirici dilini yaratmaktır.

İşaret ile benzerliğin XVII. yüzyıl başında birbirlerinden çözümleri, yeni kavramların olasılığı, çözümlmeyi, bileşimi, sistemi ve evrensel dili tek bir gerçeklikler şebekesi olarak ortaya çıkarmıştır.⁶⁸

1.4. İkiye Katlanmış Temsil

Klâsik Episteme açısından işaretin en temel özelliği, işaret eden ile edilen arasındaki ilişkinin direkt bilginin içine girmesidir. Çünkü benzerlik artık bilgi alanının dışındadır. İşaretin kapsamı içersine, temsil eden ve temsil edilen şey olmak üzere iki unsur girmektedir. Bu ikili işaret teorisi Rönesans döneminin üçlü işaret yapısının karşısında durmaktadır. Rönesans döneminde işaret eden, işaret edilen ve işaret etmeye olanak veren benzerlik olmak üzere üç yapı halinde karşımıza çıkan temsil örüntüsü, artık benzerlik unsurunun yardımıyla düşünme adımı kullanılmadığı için, ikili bir sisteme yerinin bırakmıştır.⁶⁹

Logique de Port Royal, işaret eden unsur, işaret ettiğine bağlayan ilişkiyi açığa çıkarması koşuluyla işaret haline gelmektedir diyerek ilk işaret örneğini bir harita veya tablo olarak verir. Foucault’ya göre bunun ağırlıklı sonuçları şunlardır:

1. İşaretlerin klâsik düşünce içindeki önemi artmıştır. Eskiden bilmenin araçları ve bilginin anahtarı olan işaretler şimdi temsille, yeni düşüncenin

⁶⁷ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 103

⁶⁸ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 105–106

⁶⁹ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 107

tümüyle birlikte genişlemektedirler. Bir temsil diğerine bağlandığı anda ve bu bağı kendi içinde temsil ettiği anda işaret vardır.⁷⁰

2. Tüm temsiller birbirlerine işaret olarak bağlanmışlardır. Klâsik felsefe aslında bir işaret felsefesidir. İşaretler, içeriklerinin belirlediklerinden başka yaşama sahip değildirler. Her işaret çözümlemesi, bu işaretlerin ne demek istediklerinin açığa çıkartılmasıdır. İşaret edilenin açığa çıkartılması, onu işaret eden işaretler üzerinde yapılacak olan düşünme faaliyetleridir. Bu bir anlam çözümlemesidir. Anlam birbirine bağlanarak açılan işaretlerin toplamı içinde varolabilir; kendini işaretlerinin tablosu içinde açık edebilir. Anlam varlığı bütünüyle işaret tarafında ise, işleyişi de işaret edilen taraftadır. Bu yüzden dilin çözümlenmesi genel gramer içinde genişlemiş, kelimelerin anlamını oluşturmuştur. “Klâsik çağda, saf işaretler bilimi, işaret edilenin dolaysız söylemi olarak değere sahiptir.”⁷¹
3. İşaret eden ile işaret edilenin saf ve basit bağlantısı olarak işaret, doğal olarak genel temsil unsurunun içinde varolabilir. Bu da işaretin ikili doğasının düşünülebilmesi ya da anlaşılabilmesini, ilkel duyumsamadan ideolojilere kadar bütün temsil biçimlerinin genel bir çözümlenmeye tabi tutulmasına bağlar.⁷²

1.5. Benzerliğin Yeni Düzlemi

Benzerlik artık bilginin alanının dışındadır ama aynı zamanda bilgi için vazgeçilmez bir sınırdır. Çünkü iki şey arasındaki eşitlik, özdeşlik veya düzen ilişkisi onları karşılaştırma fırsatı yaratabilen benzerlik sayesinde kurulabilir. Benzerlik artık bir işarete muhtaç değildir. Şimdi bilginin ilişkilerini, ölçütlerini ve özdeşliklerini üzerinde kurabileceği istikrarsız taban haline gelmiştir. “Benzerlik, XVI. yüzyılda varlığın kendi kendisiyle ilişkisi ve dünyanın kıvrımıyken, klâsik çağda, bilinecek şeyin ve bizzat bilgiden en uzakta olan şeyin onun altında ortaya çıktığı en basit biçimdir. Temsil ancak onun sayesinde tanınabilir, yani benzer olanlarla

⁷⁰ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s.109

⁷¹ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s.111

⁷² Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s.112

karşılaştırılabilir, unsurlar halinde (ona başka temsiller halinde ortak olan unsurlar halinde) çözümlenebilir, kısmî özdeşlikler sunabilen unsurlarla birleştirilebilir ve son olarak da, düzene sokulmuş bir tablonun içinde dağıtım tabi tutulabilir.⁷³ Bu koşullarda benzerlik hayal gücü sayesinde ortaya çıkabilmekte, hayal gücü de benzerlikten destek alarak gerçekleşebilmektedir.

1.6. Mathesis ve Taxinomia

Basit doğaları düzene sokan, evrensel yöntemi cebir olan, bir düzen bilgisi (mathesis), klâsik epistemeyi mümkün kılmıştır. Hesaplanabilir bir düzenin bilimi olarak mathesis, dar anlamıyla da eşitlikler bilimidir, “yani atflar ve yargılar bilimi; gerçek’in bilimidir.”⁷⁴ Karmaşık doğaları düzene sokmak söz konusu olduğunda ise, niteliksel bir mathesis olan taxinomia oluşturmak ve bunun için de bir işaretler sistemi tahsis etmek gerekmiştir. “Taxinomia, özdeşlikleri ve farklılıkları ele almaktadır; eklemlemelerin ve sınıfların bilimidir; varlıklar bilgisidir.”⁷⁵

Düşüncenin oluşturduğu işaretler, karmaşık temsillerin cebiri gibidir. Cebir de basit doğalara işaret veren ve bu işaretlerle işlem yapmayı sağlayan bir yöntemdir. Taxinomia, şeylerin varlığının tamlığını ve bundan ötürü sürekliliğini belirginleştiren bir güç gerektirmektedir. Ampirik bir düzenbilimin olabilirliği de bilginin bir çözümlenmesini gerektirmektedir. Klâsik çağ boyunca bilginin kökenini sorgulama ihtiyacı buradan doğmaktadır. Klâsik epistemenin bir ucunda mathesis diğer ucunda da ampirik dizilerle kurulmuş düzenlerin çözümlenmesi olarak oluşum bulunur. Bir yanda özdeşlik ve farklılıkların işlemlerinin simgeleri kullanılmakta; diğer yanda, şeylerin benzerlikleri ve hayal gücünün geri dönüşü ile beliren işaretler gözlenmektedir. Mathesis ile oluşumun arası bir işaretler bölgesidir ve özdeşlikler ve farklılıklar tablosu da bu bölgenin üzerine çizilebilir.

⁷³ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s.113–114

⁷⁴ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 121

⁷⁵ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 121

Doğa tarihi, para ve değer teorisi, genel gramer bu bölgede bulunmaktadır. Farklılıklarına karşın, bu üç alan klâsik çağda eşitlikler hesabı ile temsillerin oluşumu arasındaki ilişkinin temel olması ölçüsünde kurulabilmiştir.⁷⁶

Foucault'ya göre klâsik episteme; mathesis, taxinomia ve oluşumsal bir çözümlemenin genel düzenlenişi içinde tanımlanabilir. “Oluşum taxinomianın içinde yer alır, en azından, ilk olabilirliğini onun içinde bulur... Taxinomia, Mathesise nazaran, kesin bir yargının karşısındaki varlık bilim gibi işlev görür; oluşumun karşısında da bir tarihin karşısındaki semiyoloji gibi işlev görür. Demek ki varlıkların genel yasasını ve bununla aynı anda, onların tanınabilecekleri koşulları tanımlar.”⁷⁷

Foucault; bilimleri, düzene sokma tasarısı taşıyan, basit unsurların ve bilişimlerin keşfini hedefleyen, bilgilerini bir sistemin içinde sergileyen, kendi ortamlarında bir tablo olarak görür ve ekler: “Eğer Batı dünyası, hayatın hareketten ibaret olup olmadığını veya doğanın Tanrının varlığını kanıtlayacak kadar düzenli olup olmadığını bilebilmek için kavga ettiyse, bunun nedeni bir problemin açılmış olması değil de, Batı kültürünün epistemisini, işaretlerin ve benzerliklerin belirsiz çemberini dağıttıktan sonra, nedensellik ve tarih dizilerini düzene sokmadan önce, düzenin hesaplanabilir biçimlerinden en karmaşık temsil çözümlemelerine varana kadar her şeyi kat etmeye hiç ara vermeyen, tablo halindeki bir mekânı açmış olmasıdır.”⁷⁸

1.7. Konuşmak

Klâsik çağda, kelimeler veya dil, tıpkı düşüncenin kendi kendini temsil ettiği gibi, düşünceyi temsil etme gücüne ve görevine sahiptir. Klâsik dil bizzat düşüncenin kendisidir. Bu yolla kendini görünmez yapmaktadır. Dil, düzene sokma gücüne temsilden ibaret olmasıyla ulaşmaktadır. Foucault'ya göre, XVI. yüzyılın söylemden önce, sessizce varolan, kendine karşı sürekli bir yorum durumunda bulunan dili, metnin mutlak önceliğini gerektirmekteydi. Klâsik çağdan itibaren, ilk metin silinmekte, sözel işaretlerden söylem haline gelen temsil bulunmaktadır. “İkinci bir

⁷⁶ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 120

⁷⁷ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 122

⁷⁸ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 123

dilin yorumlanmasının gerektiği bir sözün esrarı yerine, temsilin özsel kopukluğu geçmiştir; yorum, eleştiriye yer açmıştır.”⁷⁹

Eklemlenmiş ve dayanışma içinde bulunmuş olmalarına karşın Klâsik dönemde dört dil eleştirisi ortaya çıkmıştır:

- 1) Kelimelerin yetersizliğine ilişkin eleştiridir. Soyut terimlerin ifşa edilmesi ve analitik bir dil hazinesi oluşturulması gereği doğmuştur.
- 2) Gramer çözümlemesinin içinde de, sentaksın, kelimelerin düzeninin, cümle kuruluşlarının temsili değerinin bir çözümlemesi olarak ortaya çıkmıştır.
- 3) Retorik biçimlerinin incelenmesi içinde, söylem tipleri değerlendirildi.
- 4) Dil ile zaman arasındaki ilişki tersine dönmüştür; zaman dilleri tarihin içine yerleştirmek ödevini bir kenara bırakmış; artık belli bir sırayla ortaya çıkan diller için iç çözümleme tarzı haline gelmiştir.

Dilin kendi kendisiyle bir ilişki kurmasının iki biçimi olan eleştiri ve yorum arasındaki rekabet şiddetlenerek sürmüştür.

1.8. Dil Dörtgeni ve Ad

Ayrıcalıklı adın çevresinde dört teoriyi çözümlemek, Klâsik (XVII. ve XVIII. yüzyıl) dönemde, dilin koşullar altında bir bilginin nesnesi ve bu epistemolojik alanın sergilenebildiği sınırları belirlemeye çalışmaktı. Kanaatleri mümkün kılan sınırı belirleme çalışmaları, dörtgeni, bir iç alan olarak resmederken, dışsal alanda ise karmaşık bir ilişki içinde göstermektedir.

“Dilin ancak önerme sayesinde olabildiği görüldü: olmak fiilinin hiç değilse örtülü varlığı ve izin verdiği yüklem ilişkisi olmaksızın, karşımızdaki şey dil değil de diğerleri gibi işaretler olacaktır. Önermesel (cümlesel) biçim, dilin koşulu olarak, bir özdeşlik veya farklılık ilişkisinin iddia edilmesini ortaya koymaktadır; ancak bu ilişkinin mümkün olması ölçüsünde konuşulmaktadır.”⁸⁰

Dilin varolma nedeni özdeşlikler ve farklılıkların altında benzerlikler ve kesişmelerin bulunmasıdır. “XVII. yüzyıl başından itibaren bilgidan dışlanmış olan benzerlik hep dilin dış kenarını meydana getirmektedir; çözümlenebilecek, düzene

⁷⁹ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 130

⁸⁰ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 185

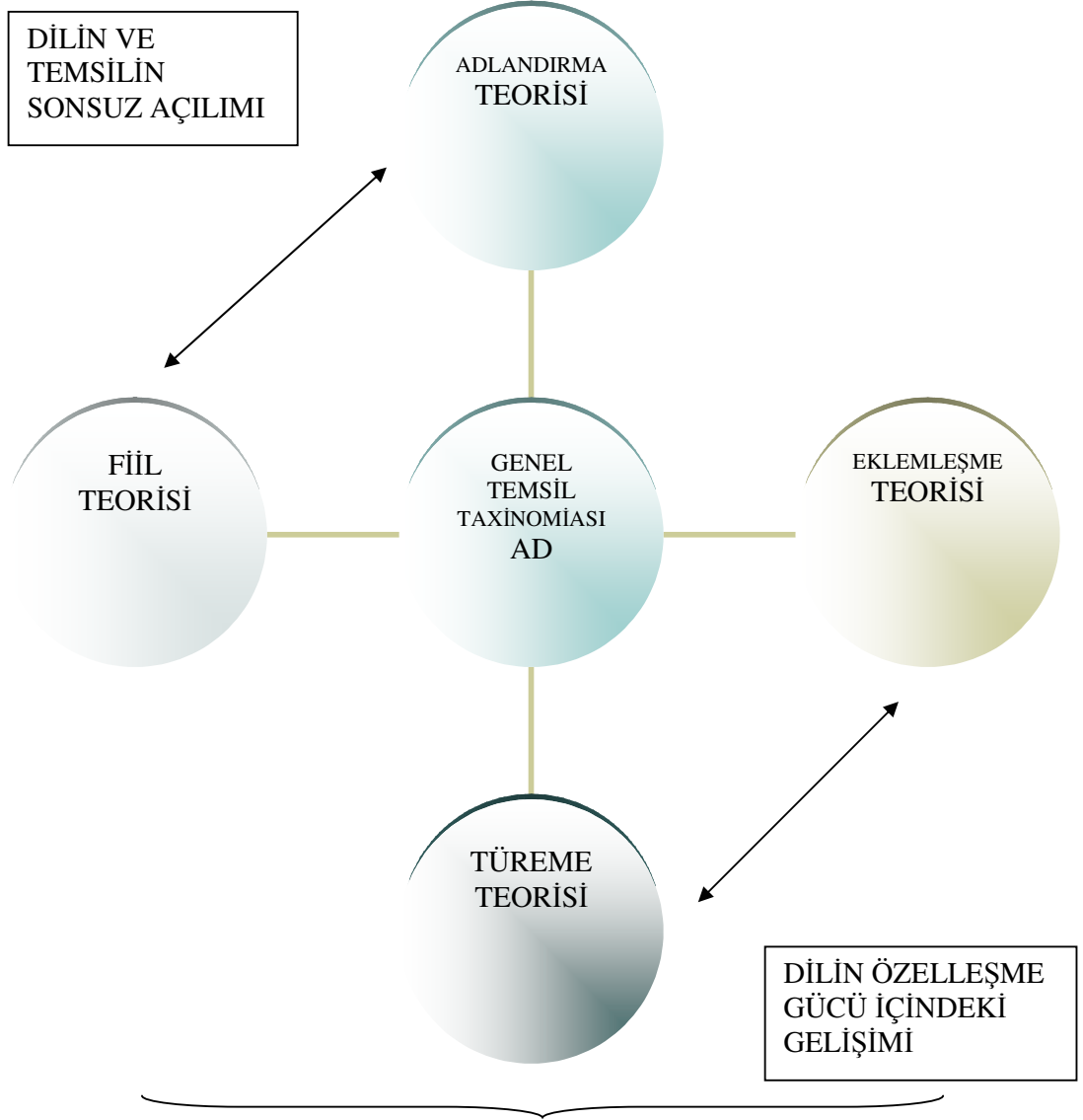
sokulabilecek ve tanımlanabilecek alanı kuşatan halka... Söylem mırıltıyı dağıtmakta, ama o olmadan konuşamamaktadır.”⁸¹ Bu noktada Klâsik dönemin içinde dilin neden bu denli sağlam olduğu anlaşılabilir. “Klâsik söylemin temel görevi, şeylere bir ad yakıştırmak ve onların varlıklarını bu adla adlandırmaktır. Temsil edilen herbir şeye ona uygun bir ad koyduğunda ve bütün temsil alanına derli toplu bir dil şebekesi yerleştirdiğinde; artık o, taksonomisi ve nomenklaturasıyla bir bilim olmuştur.”⁸² Klâsik episteme böylece, “beşeri bilimlerin kurulması ve gelişiminde çok belirleyici olacak”⁸³ üç bilgi bölgesinin ortaya çıkmasını sağladı:

- Genel Gramer
- Doğa Tarihi
- Zenginliklerin Çözümlemesi

⁸¹ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 186

⁸² Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 186

⁸³ Tekelioğlu, *Michel Foucault ve Sosyolojisi*, s. 88

Şekil 1.1. : Dil Dörtgeni ve Ad

Tüm klâsik dil teorisi, adın etrafında şekillenir. Çünkü temsiller cümle içinde onun aracılığıyla yer alabilir, söylem bilgiyle onun sayesinde eklenir ve bu nedenle de tüm teoriler onda kesişir. Şu şekilde de ifade etmek mümkündür: temsil ettiği şeyin olabilirliğini ifade etmeksizin bir kelimeyi düşünmek mümkün değildir. Bu nedenle ad, dil dörtgeninin ortasında, hem dilin tüm yapılarının yoğunlaştığı noktada hem de dilin ondan itibaren, gerçeklikle yargılanacağı bir ilişkiye girebildiği noktadadır.

1.8.1. Genel Gramer

Dili diğer işaretlerden ayıran ve onun temsilin içinde belirleyici bir rol oynamasını sağlayan nokta dilin, temsili zorunlu olarak ardışık bir düzene göre çözümlemesinde yatar. Sesler birbirlerine ancak birer birer eklenilebilirler ve eklenen sesler yani dil, düşünceyi bütünlüğü içinde hemen temsil edemez, dilin onu doğrusal bir düzene göre hizaya sokması gerekir. Düşüncenin ifade edilmesi ise ardışık bir işlemdir. Oysa bu durum temsile yabancıdır. Dili işaretlerden ve temsilden farklılaştıran özelliği de burada bulunur. “Düşünceyle, dışın içle veya ifadenin düşünceyle olduğu gibi zıtlasmaktadır; diğer işaretlerle – jestler, pantomimler, anlatılar, resimler, amblemler- keyfi veya kollektifin doğal ve kendine özgüyle olduğu gibi zıtlasmamaktadır. Fakat bütün bunlarla, tıpkı ardışığın çağdaşla olduğu gibi zıtlasmaktadır.”⁸⁴

Genel gramer, kendine özgü nesne olarak, ne düşünceye ne de dile; ama sözel işaretler ardışıklığı olarak anlaşılan *söyleme* sahiptir. Ardışıklık, temsillerin eşzamanlılığına nazaran yapay olduğundan ve dil düşünceyle zıtlığından yabancı dilleri çevrilmesi çok güç kılan bir uyumsuzluk yaratmaktadır. Dil, temsilin düşünceyle olan somut bağıdır. Dil her düşünme eyleminin başlangıç biçimi, her eleştirinin ilk temasıdır. Burada yer alan klâsik çağdaki genel gramer, “temsil etmekle yükümlü olduğu eşanlıkla ilişkisi içindeki sözel düzenin incelemesidir.”⁸⁵

Gramer, dilin evrenselleştirildiği ilişkiyi de açığa çıkarır. Temsilin her unsurunu, anlam kaymasına yol açmadan işareti vermeye ehil olacak bir dil, unsurların temsilin içinde birbirlerine bağlanışlarını da işaret etme yeteneğindedir. Evrensel dil, işaretleri, bir sentaksı, düzenlerin yerini bulduğu bir grameri icat etmektedir. “Evrensel söyleme gelince, o da kendi sırrının şifresi içinde her bilginin çözücü anahtarlarını saklayan tek metin değildir; o daha çok, zihnin en basit temsillerinden en ince çözümlemelere ve en karışık bileşimlere kadar olan doğal ve gerekli ilerleyişinin tanımlanması olanağıdır: bu söylem, kökeninin ona dayattığı tek düzenin içine sokulmuş bir bilgidir.”⁸⁶

⁸⁴ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 134

⁸⁵ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 134

⁸⁶ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 137

Temsilin içinde, aynı köken ve aynı işleyiş ilkesine sahip oldukları için bilgi ve dil tam bir şekilde keşişmektedir. Bilmek, zihnin gerektirdiği gibi konuşmaktır; konuşmak bir modele göre bilmektir. “Bilimler, dillerin işlenmemiş bilimler olmaları ölçüsünde, iyi yapılmış dillerdir.” Foucault, bilim tarihinin mümkün olmasını da dilin bilgiye olan aidiyetine bağlar. Rönesans epistemesinde büyü ve allâmeliğe olanak veren metinle olan eski bağlantı*, klâsik çağda dilin saf unsuru haline gelmiştir. Artık konuşmak; aydınlatmak ve bilmekle aynı düzendedir. “Eğer diller için pozitif bir zaman varsa, bunu dışarıda, tarih cephesinde değil de, kelimelerin düzenlenişinde, söylemin oyuğunda aramak gerekir. Genel gramer; bütün dillerin yasalarını tanımlamayı değil de, her bir dili, düşüncenin kendiyle eklemleşmesinin bir tarzı olarak incelemeyi hedeflemektedir. Teker teker ele alınan her dilde, temsil kendini “karakterlerden” itibaren teslim etmektedir.”⁸⁷

Genel gramer, dil dörtgenini oluşturan, öncelikli olarak kelimeleri bir arada tutan bağı (fiil teorisi), kelime tiplerini ve temsilin farklılaşma / bölünme biçimlerini (eklemleşme), kelimelerin ilkel biçimde işaret etme biçimlerini (adlandırma) ve yine kelimelerin işaret etme biçimlerini, yeniden düzenleme kabiliyetleri (türeme) içinde incelemek durumundadır.⁸⁸

XVII. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan ve XVII. yüzyılın sonunda yok olan Genel Gramer ve onun dört teorik keşfi; modern epistemede insanın dört varoluş tarzına dönüşecektir.

1.8.1.1. Fiil Teorisi

Klâsik Episteme içinde, dillerin her birinde bir söylem oluşturacak, yani dillerin taxinomasını kuracak olan genel gramer, öncelikle kelimeleri bir araya getiren ve bağlayan bağı çözümlmek, kelimelerin birbirine nazaran işleyişini incelemek zorundadır. Bu da cümle ve özel olarak da fiil teorisi ile ele alınmıştır. Temsil, düşünce karşısında ne ise, cümle de dilin karşısında odur. Cümle bölümlerine ayrıldığında söylem değil, unsurlar ortaya çıkar. Cümle daha önce dilin

* Bkz. s. 19

⁸⁷ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 146

⁸⁸ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 147

en temel biçimi olarak tasavvur edilmişti. Henüz konuşmayı başaramayan vahşî toplumlarda kişinin çıkardığı ve bir anlamı olan ses, izlenimlerin sesli işareti olarak kaldığı için cümle değeri kazanmamıştı. Sesli işareti, dolaysız ifade değerinden koparan ve onu dilsel olabirliğin içinde egemen bir şekilde oturtan, cümledir. “Dil, klâsik düşünceye göre, ifadenin değil de, söylemin olduğu yerde başlamaktadır.”⁸⁹

Özne, yüklem ve bunların arasındaki bağ, cümlenin temel nitelikte olan üç unsurudur. Özne ve yüklem aynı doğadan olduklarından, bazı koşullarda işlevlerini değiştirebilirler. Fiil, her söylemin vazgeçilmez koşuludur. “Dil eşiği, fiilin ortaya çıktığı yerdedir. Fiil, işaretlerin dil haline geliyor oldukları noktadadır.”⁹⁰

Port-Royal gramercilerine göre: Fiil iddia eder, yani “söylemi, bu kelimenin kullanıldığı yerde, yalnızca kelimeleri kavramakla yetinmeyip, onları yargılayan bir kişinin söylemini”⁹¹ işaret eder. Tüm fiil türü ve dilin bütün özü *olmak* sözcüğünde toplanmaktadır. *Olmak* fiiline ilkin yüklem eklenmiştir (şarkı söyleyenim yerine, şarkı söylüyorum denilir); ikinci olarak zaman işaretleri eklenmiştir (eskiden şarkı söyleyenim yerine, şarkı söylüyordum denilir). *Olmak* olmasaydı, seslerimiz çığlık olarak kalır, dilin büyük zinciri oluşamazdı.

“Varlığı belirtme biçimi olmadan dil olmaz; ama dil olmadan da, onun bir parçasından ibaret olan *olmak* fiili olmaz. Bu basit kelime, dil içinde temsil edilen varlıktır; ama aynı zamanda dilin temsili varlığıdır.”⁹² Dil, işaretler sistemi ile işaret edilenin varlığı arasında ilişki kuran bu kelimenin gücü sayesinde söylem olabilmektedir. Foucault’ya göre olmak fiilinin gücü, iddia etmesinde ya da fikrin ileri sürülmesini sağlamasında ve her dilin işaret ettiği indirgeme işlevine sahip olmasında yatar. İşaretler ile düşünce uyumunu sağlar. Destutt’un belirttiklerine de katılır: “Fiil yüklemidir; bütün yüklemelerin dayanağı ve biçimidir.”⁹³

Genel gramer alanı yok olunca, fiil bu işlevin dışında, yalnızca çözülebilir nitelikte görülmüştür. Cümle artık sentaksın bir biriminden ibaret olmayacaktır; fiil cümlede diğer kelimelerin arasında bükülme ve tümleç sistemiyle birlikte yer alacaktır.

⁸⁹ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 148

⁹⁰ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 149

⁹¹ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 150

⁹² Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 151

⁹³ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 153

1.8.1.2. Eklemeleme Teorisi

Söylem -temsilin içinde verilmiş olan şeyleri adlandıran kelimelerden oluşması sebebiyle- temsilin bütün içeriğini ifade edebilmektedir.

Kelimeler işaret edebilmektedir ki kendi öznel doğası içinde onlar da birer addır. Bu noktada kelimenin belli bir temsile yönelik olması sebebiyle özel bir ad olduğundan da bahsetmek mümkündür. Kelimelerin sadece özel ad olarak da kalmaları olası değildir; böyle olursa ne kadar şey varsa o kadar da özel ad çoğaltmamız gerekirdi ki, bu, hafızamızı ciddî biçimde zorlayabilecek bir durum oluşmasına sebep olacaktır. Foucault, bu çıkmaza girmemek için durumu şu şekilde açıklamaktadır: “Adlar, eğer yüklem ve adda birinin (en azından yüklem), birçok temsile ortak bazı unsurları işaret etmesi halinde, cümlenin içinde işlev görebilirler ve yüklem olabilirler. Adın genelliği, söylemin bölümlerinde olduğu kadar, varlığın cümle biçiminde işaret edilmesi için de gereklidir.”⁹⁴

Bu genellik iki biçimde olabilir: İlk olarak aralarında ortak özellik olan bireyleri gruplandırıp farklı olanları ayıran yatay bir eklemelemeyle ki böylece dil, bireyden türe, türden cinse ve sınıfa artan genellikler alanında tam olarak eklemeleme imkânı bulacaktır. Dilde oluşan bu tasnif işlevini adlar ortaya çıkarır. Condillac bu konuya ilişkin, “bir hayvan, bir dört ayaklı, bir köpek, uzun tüylü bir köpek denilmektedir.”⁹⁵ örneğini vermektedir.

İkinci olarak ise, birincisinden kopuk olmayan, özden niteliğe giden dikey eklemelemeyle oluşur ki, bu da biri bireyden genele, diğeri özden niteliğe (sıfat) doğru giden, birbirine dik iki eksene dayanır. Bu eksene göre, eklemelemenin kesişim noktasında *cins ad*, uçların birinde *özel ad* diğeriinde *sıfat* bulunmaktadır. Fakat bu iki temsil tipi, bu model dışında kelimeleri birbirinden ayıramamaktadır. Örneğin, *dünya* bir ad, *yuvarlak* bir sıfattır; *yuvarlak* niteliği bir adla işaret edilmektedir. “Eğer söylem, bir değişmeyi işaret eden sıfatı eline geçirir ve onu cümlenin içinde, bizatihi önermenin özü haline getirirse, bu durumda sıfat ad haline gelir; bunun tersine, cümlenin içinde bir kazaymış gibi davranan ad ise sıfat haline

⁹⁴ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 154

⁹⁵ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 155

gelir, ama geçmişte olduğu gibi, özleri işaret etmeye devam eder.”⁹⁶ Fakat unutulmaması gereken, cümlenin söylem haline getirdiği temsilin, eklemleştirme gücüne sahip olan bir temsil olduğudur.

Eklemleşmenin bu birinci tabakasından itibaren her şey söylem haline gelebilir. Fakat henüz çeşitlilikten uzak ve yüzeysel bir şekildedir. “Oysa temsilin unsurları büyük bir karmaşık ilişkiler şebekesine göre (ardışıklık, tâbiyet, sonucu olmak) eklemleşirler.”⁹⁷ Bunun için kelimelerin, hecelerinin, harflerinin, sentaks işaretlerinin, çoğul ve cins işaretlerinin, çekim durumlarının, işaret sıfatlarının dille aktarılması gerekir. Cümlenin daha ayrıntılı sentaks kurallarıyla dolması, genel grameri bir tercih zorunluluğuyla karşılaştırmıştır. “Ya çözümleme adsal biçimin altında sürdürülecek ve birimi oluşturan anlamsız unsurlar anlamdan önce açığa çıkarılacaktır; ya da geriye yönelik bir girişimle bu adsal birim indirgenecek, onun için daha kısıtlı olgular kabul edilecek ve onun temsil niteliği tam kelimelerin altında, kelime parçalarının, hecelerinin, hatta harflerinin içinde bulunacaktır.”⁹⁸ Dil gelişme sürecinde, gramatikal organlar aracılığıyla bir cümlenin anlamını aktarabilmiştir. “Tek bir cümlede ve tek bir keresinde, özne-fiil-yüklem dizisinin içine giren, ama bu kadar geniş bir ayırım içinde kuşatılmaları mümkün olmayan zaman, sonuç, sahiplik, yer ilişkilerini işaret etmek mümkün olmaktadır.”⁹⁹

Aslında “söylemin, gramerin konusu olarak kaldığı sürece, bu türden çözümlenmelerin neden boşlukta kaldığı anlaşılmaktadır; temsili değerlerin toz haline geldikleri bir eklemleşme tabakasına ulaşıldığı anda, gramerin öteki yakasına, yani örf ve tarihin alanı olan tarafa geçilmekteydi – sentaks XVIII. yüzyılda her halkın adetlerinin fantezileri içinde sergilendikleri keyfiliğin alanı olarak kabul edilmekteydi-.”¹⁰⁰

Genel olarak bakıldığında kelimeler uyku durumundaki adlardır ve dil her zaman temsil işlevini korumuş, eklemleşmelerinde de hep adlandırmıştır.

⁹⁶ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 156

⁹⁷ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 157

⁹⁸ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 158

⁹⁹ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 159

¹⁰⁰ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 160

1.8.1.3. Adlandırma Teorisi

“Genelleştirilmiş adlandırma” teorisi çok farklı bir varlık - önerme ilişkisi ortaya çıkarmaktadır. Dil, adlandırma, yani temsili parmakla gösterme işlevine sahipse; yargı değil, işarettir. Dilin kökeni, aydınlatmayı, adlandırdığıyla derin ilişkisini ve keyfilğini açıklamayı, tamamen işaret etme olan ilkel anı bulmayı gerektirir.¹⁰¹

Doğanın insana yalnızca jestler yapabilme imkânı verdiği ilkel dönemlerde, insanın dile ve dudağa dokunmadan çıkardığı bağırış seslerini tekrarlaması, zamanla kendi bağırışlarına ve hareketlerine defalarca eşlik etmiş olan aynı temsillerle sesleri özdeşleştirmesine ve sesleri kendisinin veya başkasının düşüncesinin damgası/ımsası olarak kabul etmesine sebep olmuştur. Bir sesi, bir işaret gibi görmeye başlamak, anlamının başlangıcıdır. Saf ünlem olarak bir haykırma, üzerinde anlaşma sağlanmış bir işaret olarak kullanıldığında bir ifade olur ve dil, doğmaya başladığını gösterir.

Eylem dilinin bir oluşumu aracılığıyla, konuşmanın doğaya bağlanması, Condillac ve Destutt de Tracy’in ortak çözümlmeleridir. “ Eylem bedeninin basit bir uzantısı olarak kaldığı sürece, hiçbir konuşabilme gücüne sahip değildir.”¹⁰² Ama bu çözümlmelerin amacı, dilin çılgınlıktan farkını ve yapay yanını oluşturan şeyi (kelime) ortaya çıkarmaktadır. “Dil, temsil dışı yöneldiğinde değil de, üzerinde anlaşmaya varılmış bir şekilde, bir işareti kendinden koparıp, kendini ona teslim ettiğinde vardır.”¹⁰³

Dil yapaylığını, doğası olarak ortaya çıkarmaktadır. Ses, jest gibi doğa tarafından sunulan ve eylem dilini meydana getiren öğeler, işaret ettikleriyle içerik özdeşliğine sahip değildir; eşzamanlılık ve ardışıklık ilişkilerine sahiptir. Doğanın ortaya çıkardığı işaretler, işaret ettiklerinin doğasını, onun imgesinde olmadığı için, ifade etmeyeceklerdir. “İnsanlar buradan itibaren, anlaşmaya dayalı bir dil kurabilirler: Şimdi ilklerini çözümlleyen ve birleştiren yenilerini saptayabilecek kadar, şeyleri işaret eden işarete sahiptirler... İlk anlaşma biçimi, sesli işaretlerin (uzaktan tanınmaları daha kolaydır ve geceleri yalnız bunlar kullanılabilir); ikinci

¹⁰¹ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 164

¹⁰² Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 166

¹⁰³ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 166

anlaşma ise, henüz belirlenmemiş temsilleri işaret etmek üzere, komşu temsilleri gösteren seslere yakın olan sesleri işaret etmeye ilişkindir. Böylece, eylem dilini veya hiç değilse onun sesli kesimini yanlara doğru genişleten bir benzeştirmeler dizisiyle, asıl anlamıyla dil doğmaktadır.”¹⁰⁴

Dilin eylem dilinden hareketle oluşması, doğanın taklidi ile keyfi anlaşma arasındaki seçeneklerin dışındadır. “Doğa yasası, kelimelerin ve şeylerin farklılığıdır; anlaşmanın kuralı, kelimelerin birbirine benzerliği, kelimeleri birbirinden hareketle oluşturan ve onları sonsuza kadar yayan büyük yatay şebekedir.”¹⁰⁵ Bu durumda kökler teorisi, eylem dili çözümlemesinde önemli bir yer tutar. Kökler, dillerde özdeş bir şekilde bulunan ilkel kelimelerdir. Doğa tarafından kendiliğinden çılgıklar olarak dayatılan kökler, eylem dili tarafından kendiliğinden kullanılmıştır. “Kökün adlandırdığı şeye olan benzerliği, sözel işaret değerine; ancak insanları birleştiren ve onların eylem dilini bir dil halinde kurala bağlayan anlaşma sayesinde kavuşmaktadır.”¹⁰⁶

Kökler; seslerin taklidi, benzerliğin kullanılması, ses organlarına işaret edilmek istenilenlerinkine benzeyen hareketlerinin dayatılması (örneğin, cisimlerin birbirine vurduğu zaman çıkan sesi işaret etmek üzere, dilin damağa vurulması suretiyle ses çıkartılması) ve bir organı işaret etmek üzere, onun doğal olarak çıkardığı seslerin kullanılması biçiminde oluşabilirler. Benzerliğin bu anlaşmaya dayalı eklemleşmeleriyle, diller kendi ilkel kökleri üzerinde, heceli olmasından dolayı kısıtlı da olsa, oyunlar oynamışlar, çeşitli sözcükler çoğaltmışlar ve türetmişlerdir. Özgünlükleri içinde diller, buradan hareketle oluşmuştur.

Kısaca özetlemek istenirse, “adlandırma özelliği nedeniyle dilin şeylerden dolaysız bir ilişkisi vardı –dilin ‘doğadan’ koparıldığı ve ‘karşıt biçimde’ doğanın saf bir tasarımı olduğu düşünülürdü, çünkü tarımsal özelliğiyle dil, hem göstergenin tasarımı olan şeyin yerini alması hem de bunun ‘ad’ biçimindeki şeyle olan ilişkisi olarak açıklanabilir hale geldi.”¹⁰⁷

¹⁰⁴ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 167–168

¹⁰⁵ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 168

¹⁰⁶ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 169

¹⁰⁷ Tekellioğlu, *Michel Foucault ve Sosyolojisi*, s. 90

1.8.1.4. Türeme Teorisi

Türeme teorisi, *ad ve işaret olarak birbirlerine eklenen kelimelerin, kök anlamlarından uzaklaşarak daha geniş ve farklı anlamlar kazanması, biçim ve kapsam değiştirmesi, yeni sesliler ve içerikler kazanması nasıl gerçekleşmektedir?* sorusuna klâsik epistemenin getirdiği açıklamaları sergiler.

Biçim değişimleri, kuralsız, belirsiz ve istikrarsızdır. De Brosses'e göre nedenleri, "telâffuz kolaylıkları, modalar, alışkanlıklar, iklim..."¹⁰⁸ gibi nedenlerle dışsaldır.

Anlam kayması ise, etimolojik olarak incelenmeye ihtiyaç duyduğundan, dilin ilkelerine izin vermesi bakımından mekânsal düzlemedirler.

Buradan da, kelimelerin anlamını çizen ve sesleri çözümleyen/kuran olmak üzere iki büyük yazı tipi ortaya çıkmaktadır. "Gerçek yazı, şeyin kendinin değil de, onu oluşturan unsurlardan birinin veya onu inşa eden alışılmış durumlardan birinin veyahut da benzediği başka bir şeyin temsil edilmesiyle başlamıştır."¹⁰⁹ Bunun ardından üç teknik ya da üç tip yazı ortaya çıkmıştır: Mısırlıların küriyolojik yazısı, tropik hiyeroglifler ve simgesel yazı. Bu son yazı tipiyle birlikte retorikğin üç biçimi gözle görülür şekilde netleşmiştir: synedoque (eşanlı anlama), métonymie (ad değiştirme), catachrèse (bir kelimeyi esas anlamından saptırma). Aslında bu retorik türleri sebebiyle, kelimeler bir süre sonra asıl köklerinin o kadar dışında kalmışlar, o kadar uzağına düşmüşlerdir ki tarihte gördüğümüz batıl inançların doğmasına sebep olmuşlardır: "Tanrının dünyayı gözetim altında tutan büyük bir göz olduğuna, güneşin bir timsah"¹¹⁰ olduğuna inanılmıştır. İşte bu figürlü yazı ve bu retorikğin sonucudur ki insanlardan beklenen düşünmeden çok hayal kurma olmuştur. Çünkü "işaretler, temsillerin özenle çözülmesiyle değil, en uzak benzetmelerle çoğalmaktadırlar... Demek ki, yenilikler olanaksızdır ve gelenekler tehdit altındadır."¹¹¹

Figürlü yazıyla bir adım ileriye gidilmesi olanaksızdır; fakat fikirlerin değil de mekân içinde seslerin yazıldığı alfabetik yazı, insanların tarihini değiştiren bir

¹⁰⁸ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 173

¹⁰⁹ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 174

¹¹⁰ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 174

¹¹¹ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 175

öneme sahiptir. “Simgesel yazı, bizatihi temsillerin kendilerini mekânlaştırmak isteyerek benzerliklerin karışık yarasını izler ve dili düşünölmüş düşünöenin biçimlerinin dışına kaydırırken, alfabetik yazı, temsilleri resmetmekten vazgeçerek seslerin çözümlenmesinin içine, bizzat aklın kendi için geçerli olan kurallarını aktarmaktadır.”¹¹² Bu durum Adam Smith’e göre, dil ve düşünöenin dayanışma içinde gelişme olanağını yaratmıştır. M. Foucault için gelişme kökü itibarıyla, XVIII. yüzyılda tanımlandığı gibi tarihe içkin bir hareket olmayıp, mekân ile dil arasındaki temel bir ilişkinin sonucudur.

Yazı, bu çözümlerinin dayanağıdır; ama ilkesi değildir. İlk hareket işaretlere, kelimelere ve dikkate yönelik olarak oluşan bir kaymadır. Bu kaymayı Condillac, “Zihin bir temsilde sözel bir işareti, onun parçası olan bir unsura, ona eşlik eden bir koşula, ona benzeyen ve akla onun sayesinde gelen namevcut başka bir şeye bağlayabilir.”¹¹³ şeklinde açıklamaktadır. Dil, ilk adlandırmalardan hareketle, yavaş yavaş kayma göstererek gelişmiştir. Özel veya tekil olarak başlangıçta her şeyin bir tane olan adı, sonra bu şeyin unsuruna bağlanarak genişletilmiş (genelleştirilmiş); öncelikle belirleyici bir koşula, son olarak da kıyaslara bağlanmıştır. Sonra bu şeyin unsuruna, belirleyici koşuluna ve kıyaslara bağlanarak genişletilmiştir.

Ağaç adını alan, belli bir çam değil de, gövdesi ve dalları olan her şeydir. Gece, günün sonunu değil de, *güneş batışlarını şafaklardan ayıran karanlık bir dilimi işaret etmiştir*. Ağaç yaprağı gibi ince ve düz olan her şeye yaprak denilmiştir. Çeşitlilikleri içinde kendi tarzlarına göre gelişen diller, kelimelerin yerlerinin kökensel alanını bulabilecekleri, yer değiştirebilecekleri bir küresel mekânın içinde bulunmuşlardır. Bütün işaretlerin arasında dil ardışık olma özelliğine sahiptir. Süreksiz unsurları çözümlen bu ardışık, temsilin düşünöeye sunduğu mekânda yol almaktadır. Dil, temsil edilen dağınıklıkları düzene sokmaktadır. Önerme, konuşmanın formunu açımlayıp anlaşılır hale getirmektedir. XVII. yüzyıla kadar dilin konuştuğuna inanan Batı düşünöesi, genel gramerin tüm teori tipleri, yani klâsik dil düşünöesi *dil çözümlerinden* ibarettir.¹¹⁴

¹¹² Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 176

¹¹³ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 177

¹¹⁴ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 180

1.8.2. Doğa Tarihi

Tarihsel olarak genel dilbilgisi ve doğa tarihi arasında bazı paralellikler vardır. Her ikisi de tam olarak adın alanında varolmuşlardır. Aslında doğa tarihinin genel dilbilgisiyle koşutluğunun dışında başka bir özelliği ise XVIII. yüzyıl itibarıyla var olmasıdır. Foucault ilk tarih biçiminin, doğa tarihi olduğunu ifade etmektedir ve doğa tarihinin "...adlandırma olabirliği üzerinde öndeyişte bulunan bir çözümleme aracılığıyla temsilin içinde açılan mekân; söylenebilecek, ama eğer daha sonra şeyler ile kelimeler daha iş başında bir temsil halinde iletişimde bulunmazlarsa, uzaktan ne söylenebilecek ne de görülebilecek olan şeyin görülebileme olabirliği..."¹¹⁵ olarak tanımlamıştır. Temelde doğa tarihi görülebilenin adlandırılmasından başka bir şey değildir. Gözlem yapmak, görmekle yetinmektir.

Dil ile doğa tarihi arasındaki bağlantı bir diğer yandan yapı teorisine dayanmaktadır. Nesnelerin kapsamını etkileyen dört değişken: unsurların biçimi, miktarı, mekâna ve birbirlerine nazaran dağılma biçimi ve büyüklüğü, botanikçiler tarafından yapı olarak tanımlanmıştır. Yapı, görünürü sınırlandırarak onun dilin içinde aktarılmasına izin vermektedir.

Foucault, bağlantının ötesine geçerek ayniyet fikrini şu şekilde dile getirmiştir: "Doğa tarihi bir bilim, yani bir dildir, ama temeli olan ve iyi kurulmuş bir dildir... Klâsik çağda doğa tarihinin tüm alanını kat eden yapı teorisi, dilin içinde cümle (önerme) ve eklemleşme tarafından oynanan rolleri, tek ve aynı işlevin içinde çakıştırmaktadır."¹¹⁶ Fakat doğa tarihinin dil haline gelmesi mümkün olmakla birlikte bunun olabilmesi için bazı koşulların da sağlanmış olması gerekliliği göze çarpmaktadır.

Görünenin işareti ile elde edilen tasvir, bir özel addır; görülenin adlandırılması olarak tanımlanan doğa tarihinin ise dil haline gelebilmesi için, tasvirin, "cins ad" haline gelmesi gerekir. Tournefort'un ifadesiyle, cins adın gerekliliğini örneklendirirsek, "bitkileri birbirinden özsel olarak ayıran karakter fikri,

¹¹⁵ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 194

¹¹⁶ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 203

her bitkinin adıyla değişmez bir şekilde birleştirilmiş olmalıdır.”¹¹⁷ Karakter belirleme tekniklerinin ise iki tip olduğunun a priori olarak belirlenmesi mümkündür. Birinci yol; sayısı çok olan benzerlikler yerine, farklılıkların belirlenmesi için, a priori olarak oluşturulmuş grupların içinde, toptan karşılaştırmalar yaparak özdeşliklerin ve farklılıkların oluşturulmasını sağlamak ki, buna yöntem denilmektedir; diğeri ise, bireylerin süreklilik ve değişimleri incelenecek olan çizgilerinin sınırlı bir bütünü seçmek ki, buna da sistem adı verilmiştir. Özdeşliklerin ve farklılıkların yeri olarak seçilen yapı, karakter adını alır. Özdeş, unsurların sınırlarını belirleyen sistem, çıkış noktası itibarıyla keyfi, işlevinin istenilen kısmîlikte olması bakımından görelidir. Yöntem, karakterin unsurlarını tedricen çıkarsamaya dayanmaktadır. Sistem ile yöntem zıtlaşma içindedir. Açılımı içinde keyfi olmakla birlikte, sistem karakteri bir kez tanımlandıktan sonra, ona yeni bir unsur eklemek veya çıkartmak, onu değiştirmek olanaksızdır. Oysa yöntem, ampirik olarak tanımladığı karaktere değişiklikler getirip dayatabilir. Bu farklılığa rağmen sistem ve yöntem aynı epistemolojik kaidenin üzerinde yer almaktadır. “Klâsik bilginin içinde ampirik bireylerin tanınması, ancak mümkün bütün farklılıkların sürekli, düzene sokulmuş ve evrensel tablosu üzerinde mümkün olabilir.”¹¹⁸ XVII. yüzyıldan itibaren işaretler, ancak temsillerin özdeşlikler ve farklılıklara göre yapılan çözümlemelerinde bulunur hale gelmişlerdir.

Foucault’ya göre, iyi yapılmış bir dil olan doğa tarihi, yapının karakter haline dönüşmesinin mümkün olmayabileceği, cins adın da hiçbir zaman özel addan doğmayabileceği sorununu, “doğanın sürekliliği” anlayışı ile aşmıştır. *Karakter cinsten kaynaklanır*. Sistemciler için süreklilik, karakterlerin fark edildiği bölgelerin çakışmalarıdır. Karakter olarak seçilen yapının, cinslerin bütünsel alanında alabileceği değerlerin kesintisiz bir derecelenmesidir. Yöntemlerde doğanın sürekliliği, varlıkların yakınlaştıkça benzeşmelerine, genelliği adsal yapan kaynaşmaya dayanır.

“Doğanın kendini tekrarladığını ve buna bağlı olarak yapının karakter haline gelebileceğini bir tek süreklilik garanti edebilir. Fakat bu talep hemen ikizlenmektedir; çünkü eğer deneye, kesintisiz hareketi içinde bireylerin,

¹¹⁷ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 206

¹¹⁸ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 214

çeşitliliklerin, cinslerin, türlerin, sınıfların sürekliliğini adım adım kat etme olanağı verilmiş olsaydı, bilimin kurulmasına gerek olmazdı. Fakat eğer, kelimelerin çözümlenmesinden tamamen ayrı bir doğal tarih mutlaka gerekliyse, bunun nedeni, deneyin doğanın sürekliliğini bize olduğu haliyle sunuyor olmasıdır.”¹¹⁹

Doğayı bu şekilde algılayan süreklilik düşüncesinin yanında her zaman bir alternatif doğacağı şüphesiz olduğundan, karşıt olarak bir de evrimcilik düşüncesi mevcuttur. Fakat şu kadarını söylemek mümkündür ki, Foucault için en azından klâsik düşüncede böyle bir evrimcilik veyahut bir dönüşümcülük kesinlikle yoktur. Aslında evrimcilik olarak görülen bir yanılısamadan ibarettir; dönüşümler veya evrimler Tanrının güneş sistemi içinde önceden düzenlediği bütün dönüşümlerle bağlantılıdır. Ch. Bonnet'tin ifadesiyle, “dünya bütünü itibarîyle bir lârva olmuştur; şimdi bir krizalittir ve hiç kuşkusuz bir gün kelebek olacaktır.”¹²⁰ Biraz daha geniş bir perspektiften bakılırsa bunun eski sabitlik dogmasını altüst etmeye başlayan bir evrimcilik değil de, ekstra bir de zamanı kapsayan bir taxinomia olduğudur. Doğa bir tarihe ancak sürekli olduğu sürece sahiptir. Bu noktada Foucault'ya ait iki temsili kavram karşımıza çıkmaktadır ki, bunlar *Fosil ve Canavardır*. Fosil hayvan ve mineral karması olan doğasıyla, sürekliliği araştıran tarihçinin aradığı bir benzerliğin ayrıcalıklı yeridir ve benzerliklerin izin verdiği özdeşliğin bir biçimi olarak işlev görmektedir. Canavar ise doğanın mırıltısı ve dipteki sesleri temsil eder ve bir alt cins olarak, doğanın süreklilik gücünden hareketle farklılığı açığa çıkarmaktadır.

Foucault doğa tarihi teorisini, dil teorisinden –kavram iletişimi, yeniden denenen başarılı model bulunması, yöntem aktarımı söz konusu olmamasına rağmen- ayırmanın mümkün olmadığını saptamaktadır. Bu iki teori, varlıkları bir adlar sistemi içinde temsil etme imkânına bağlayan temel bilginin bir düzeni içindedir. Şimdi hayat dediğimiz bu bölgede daha birçok araştırma ve çözümlenme olmuştur. Bunların mümkün olması, tarihsel a prioriye dayanmalarındandır. Sınıflandıran doğa tarihi ile konuşan dil, temsilleri anı içinde çözümlenmeleri, temsillerin ortak unsurlarını saptamaları, işaretleri belirlemeleri, adları dayatmaları bakımından aynı mekânda ve aynı düzeyde bulunurlar. Doğa tarihi, eklemleştirilen şeylerin temsile yüklenmesi ile -fiilin dil içindeki boş evrenine dayanarak- adların eklemleşme sistemlerini işletme

¹¹⁹ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 218–219

¹²⁰ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 225

işlevlerini, değişkenleri eklemleştiren yapının birliği içinde bir araya getirmektedir. “İşaret dilin içinde, bireysel işleyişi itibarıyla, cins adlara kapsam ve genişliklerini veren türetmelerin rastlantısına açıkken, doğa tarihinin belirlediği haliyle *karakter* de hem bireyi damgalamaya hem de onu birbirlerine ayak uyduran genelliklerin mekânı içine yerleştirmeye izin vermektedir.”¹²¹ Özsel adlandırma, Foucault’nun tespitine göre, maliyetli bir taleptir ve kendiliğinden dil, benzerlikleri isterken; sınıflandırma en küçüğüne kadar, farklılık ilkesini istemektedir. Oysa adlandırmanın temelinde, tasvir ile düzenleme arasında bırakılan açıklığın içinde ortaya çıkan süreklilik, dilden önce ve onun koşulu olarak görülmüştür. Nedeni de genel olarak her dili açıklayabilmektedir. Bellekteki karışıkları engelleyen, doğanın sürekliliğidir. “Kendini hayal gücünün içinde körlemesine benzeşme olarak veren şey, özdeşliklerin ve farklılıkların kesintisiz büyük dokusunun yansız ve bulanık bir izinden başka bir şey değildir.”¹²² Doğa, şeylerin temelinde, bütün temsillerden önce sürekli olarak bulunmasaydı, adlar için de yer bulunamazdı, konuşmak olanaksız olurdu. İşte doğa tarihi, sürekliliğin içinde yeni bir dille, cinslerin, türlerin ve sınıfların büyük tabakasını oluşturabilmiştir. Doğa, adlandırma tablosu içinde belirginleşmiş, kelimeler ve şeyler sıkıca kesişmişlerdir. Bu nedenle de, Foucault’ya göre, doğal tarih, klâsik çağda biyoloji olarak kurulmamıştır. Nitekim kendisi son noktada şunu da ifade etmiştir ki, XVIII. yüzyılın sonuna kadar hayat var olmamıştır; yalnızca canlı varlıklar olmuştur. Hayat varlıkların evrensel dağılımı içindeki bir karakter olarak mümkündür. Bu dönemin doğa bilimcisi hayatın değil yapılanmış görülebilenin ve karakteristik adlandırmanın adamıdır. Doğa tarihini henüz uygunluğa ulaşamamış hayat felsefesine bağlamamak gerekir. O, kelimeler teorisi ile kesişmekte, dilin hem önünde hem de arkasında yer almaktadır. Benzerlikler içinde kurulmuş olan gündelik dili, yeniden yapmak için bozmakta; temelini keşfetmek için onu eleştirmektedir. Amacı, şeylere tam adlarını vermek olduğu için bütünüyle dilin mekânına yerleşmekte ama dilin varlık nedenini oluşturmuş şeyi de araştırmaktadır. “Demek ki, dil ile doğa teorisi arasında eleştirel tipte bir ilişki vardır.”¹²³ Bu eleştirel

¹²¹ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 234

¹²² Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 235

¹²³ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 238

ilişki XVIII. yüzyılın sonunda bir parça değişikliğe uğramıştır. Örneğin Hume, nedenselliği benzerlik tabanında değerlendirip bir alışkanlık varsaymıştır.

Yaşam da, sınıflandırma kavramlarının karşısında özerkliğini kazanmıştır. Hayat bir bilgi nesnesi haline gelerek, her genel eleştirinin alanına girmekte, ama eleştirel yapıya da direnmektedir. XIX. yüzyıl boyunca eleştirel düşünceler ve hayat felsefesi kendilerini karşılıklı meydan okuma konumunda bulacaklardır. Artık hayat XVIII. yüzyılda doğa bilgisinin kurucusu olan eleştirel ilişkiden kurtulmuştur. Çünkü XVIII. yüzyıl eleştirel bakışı, bilgi biçimine bağlı olarak varolabilmekteydi; bu nedenle de özerkliğinden bahsetme olanağımız bulunmamaktaydı. XIX. yüzyıl ise, bize hem bilginin içinde bulunan, hem de bilgiye eleştirel yaklaşabilen bir hayat felsefesi önermektedir.

1.8.3. Zenginliklerin Çözümlemesi

Foucault için, Klâsik çağda yaşam ve yaşam bilimi, iktisat olmadığı için –çünkü üretim yoktur- sadece filoloji ve bilgi düzleminde bulunmaktadır. Genel anlamda incelersek aslında üç temel alan bulunmaktadır: Doğa tarihi, genel gramer ve zenginlikler alanı. Zenginlikler alanına dair henüz ekonomiden kaynaklanan sorular sorulmadığı gibi bu sistemi hesaba katmadan da çözümleme yapılamamaktadır. XVIII. yüzyılda değişim değeri ile içsel değer ayrımı yapılmaya başlanmış ve para; keyfi olmayan, anlaşmaya dayalı bir karakter olarak keşfedilmiştir. Elmasın yararsız pahalılığı ile suyun ucuzluğu zıtlaştırılarak büyük “değer paradoksu” oluşturulmuştur. Para, fiyat, değer, dolaşım, piyasa kavramları, XVII. ve XVIII. yüzyılda sağlam ve genel bir epistemolojik düzenleme tabanı üzerinde düşünülmüşlerdir. Bu düzenleme, genel gramer filoloji için, doğa tarihi biyoloji için neyse, zenginliklerin çözümlemesi de siyasal iktisat için odur “ve nasıl ki fiil ve ad teorisi, eylem dili, kökler ve bunların türetilmelerine ilişkin çözümlemeler, genel gramer aracılığıyla, onları mümkün ve gerekli kılan şu arkeolojik şebekeye atıfta bulunmadan anlaşılamazlarsa, nasıl ki klâsik tasvir, karakterleştirme ve taxinomiaların ne olmuş oldukları; sistemiyle yöntem veya “sabitlik” ile “evrim” arasındaki zıtlık doğal tarih alanı kuşatılmadan anlaşılamazsa, aynı şekilde, para, fiyat, değer, ticaret çözümlemelerini birbirlerine ekleyen

gerekirlik bağı da, bunların eşanlılıklarının yeri olan zenginlikler alanı gün ışığına çıkarılmadan yakalanılamaz.”¹²⁴

Rönesans (XVI. yüzyıl) epistemesinde iktisâdi düşünce, fiyat ve parasal öz sorunlarından ibaretti. Zahirenin pahalılaşmasının mutlak ve nispi karakterine ilişkin olan fiyat sorunu ile paranın ayarının doğası, paraların ağırlıkları ile nominal değerleri arasındaki uyumsuzluk konularına ilişkin olan parasal öz sorunu birbirine bağlıydı. Örneğin maden, kendisi de zenginlik olduğu için zenginlikleri ölçen bir işaret olarak ortaya çıkabilme imkânı bulmuştur. İşaret edebilmesinin nedeni, hakikî bir damga olmasından kaynaklanmaktadır. Fiyat için gereken; değerli, nadir, yararlı, istenilir olma gibi niteliklerin dayatıldığı damganın, istikrarlı ve herkes tarafından okunabilir gerçek bir imza olmasıdır. Fiyat sorunu ile paranın doğası arasındaki ilişki buradan kaynaklanmaktadır. “Eşdeğerliklerin ölçüsü mübadele sisteminin içine alınmıştır ve paranın satın alma gücü yalnızca madenin mal değerini işaret etmektedir. ...Eğer mübadelelerin ihtiyaçlar sistemi içinde, bilgiler sistemi içindeki benzeşmeye tekabül ettiği kabul edilecek olursa, epistemenin tek ve aynı dış biçiminin, Rönesans süresinde doğa bilgisini ve paraya ilişkin düşüncüyü ve uygulamaları denetlediği görülecektir.”¹²⁵

Maden kendiliğinden bir zenginlik işaretiydi. Madenin nitelikleri, kendisinin bir zenginlik ve aynı zamanda bir zenginlik işareti olduğunu yeteri kadar işaret etmekteydi. İşte bu nedenden ötürü bir fiyatı vardı; gene bu nedenden ötürü bütün fiyatları ölçüyordu; sonuç olarak da bu nedenden ötürü, fiyatı olan her şeyle mübadele edilebilmekteydi. XVII. yüzyıla gelindiğinde paranın değinilen üç özelliği bir potada eritilmiş ve üç özellikte “fiyatın yerine ikame” olmada birleştirilmiştir. Bu dönüşü sağlayan, *merkantilizm*, zenginlikleri paranın temsil edilen içeriği haline sokan, üzerinde düşünülmüş bir eklemleşmedir. Merkantilizm dönemiyle birlikte değerlilik kavramı anlam değiştirmiş ve zenginlik kavramı ihtiyaç duyulan/arzu edilen olarak algılanmış ve para tüm zenginliklerin temsil edilebilir nesnesi haline gelmiştir. Foucault'nun ifadesiyle, “her zenginlik paraya dönüşebilir ve böylece dolaşıma girer.”¹²⁶ Merkantilizm, episteme düzeyinde fiyatlara ve paraya yönelik

¹²⁴ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 243

¹²⁵ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 249

¹²⁶ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 254

düşünceyi, temsillerin çözümlenmesinde aramıştır; zenginlikler alanı merkantilist deney boyunca, temsillerinkiyle aynı tarz üzerinde oluşmuştur.

Klâsik düşünce biçiminin algılayışındaki para kavramı, zaman kavramını da düşünürsek, eğer bir değişime uğramazsa, zenginliği temsil etme görevini de üstlenemez hale gelecekti. "...zaman temsillerin iç yasasına aittir, onunla tek vücut halindedir; zenginliklerin elinde tuttıkları, kendi kendilerini parasal bir sistemin içinde temsil etme ve çözümlene güçlerini izlemekte ve sürekli bozmaktadır."¹²⁷ Tarihsel deneyler boyunca yoğrulan klâsik para ve fiyat teorisi parasal işareti, zenginliğe nazaran bir temsil konumuna yerleştiren bir düşünce biçiminden ibarettirler. Zenginlikler çözümlenmesinde para temsil teorisini, doğa tarihinde de karakter temsil teorisini aynı arkeolojik şebeke desteklemektedir. "Karakter, varlıkları komşulukları içinde belirleyerek işaret etmektedir; parasal fiyat ise, zenginlikleri artışlarının veya azalışlarının hareketi içinde işaret etmektedir."¹²⁸

Klâsik düşünce içinde değer taşımak, bir mübadele sürecinde bir şeyle ikame edilebilmektir. Paranın icadı, fiyatların saptanması, mübadele sayesinde olanaklıdır. Ancak Foucault'ya göre, takas esnasında, iki tarafta da ötekinin elindekine bir değer biçerse, mübadele olabilmektedir. Öyleyse, alışverişin gerçekleşebilmesi için, mübadele nesnelere kendilerine özgü değerleriyle birlikte, her birinin gözünde ölçüleri belirlenmiş olması gerekir. Öte yandan, mübadele nesnelere karşılıklı temsilleri için bir değerle yüklü olmaları gerekir; fakat değer ancak temsili mübadelenin içinde vardır. Bu durum birinci olarak, değeri bizatihi mübadele eyleminin içinde görülmesiyle; ikinci olarak, değer mübadeleden daha önce var olan ve onun koşulu sayılan bir şey olarak görülmesiyle çözümlendi. "Bu iki okumadan birincisi, dilin tüm özünü cümlelerin içine yerleştiren ve hapseden bir çözümlenmeye, diğeri de, dilin bu aynı özünü ilkel işaretler cephesinde keşfeden bir çözümlenmeye tekabül etmektedir; yani tüm kelimelerin uzağında kalan, ama onları birbiriyle ilişkilendiren şu dil unsuruyla keşfetmektedir."¹²⁹

Cümleden ve köklerden hareket edildiğinde, Foucault'ya göre, dilin tüm özünü cümlelerin içine yerleştiren ve hapseden çözümlenme ile dilin bu aynı özünü

¹²⁷ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 273

¹²⁸ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 274

¹²⁹ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 275

ilkel işaretler cephesinde keşfeden çözümleme biçimi, gramer açısından aynıdır. Ekonomi düzeninde de, arzu ile nesnesi arasındaki ilişki ve onun talep edildiği iddiası, bağın kurulduğu bir işaret etmedir. Gramerin önce önerme, sonra işaret etme çözümlemesi şeklindeki iki parçalı yapısı; iktisat alanında tek bir teorik parça tanınması, zıt iki biçime izin vermiştir. Biri, değeri ihtiyaç nesnelerinin mübadelesinden itibaren çözümlemektedir. Diğeri ise, mübadelenin değerini sonradan tanımlayacağı nesnelerin oluşumundan itibaren çözümlemektedir.

Fizyokratlara¹³⁰ göre, değer olabilmeye için, şeyin ihtiyaç duymadığı bir fazlaya sahip olmasıyla mümkün olan bir mübadele gerekir. Değer oluşturmak bazı malları mübadele etmek için diğer bazılarını feda etmektir. Malların, dolaşım ve mübadele nedeniyle yok olmadan, zenginlik haline dönüşmelerine olanak veren fazlalığın kökeni, ticaret veya endüstri değil, çalışanların geçimliği düşüldükten sonra kalan net üründür.(Toprak rantı) Masraf ve tüketimi karşıladıktan sonra doğa, mübadelenin değere dönüştürdüğü malların dinamik kaynağıdır. Bu anlayışlarıyla fizyokratların ve gramercilerin epistemik düzlemi Foucault'ya göre aynıdır. "Fizyokratlar çözümlemelerine, değerinde inşa edilmiş durumda bulunan, ama zenginlikler sisteminden daha önce varolan şeyin bizzat kendinden başlamaktadırlar. Gramerciler kelimeleri, kökten bir ses ile bir şeyi birleştiren dolaysız ilişkiden ve bu kökün bir dilin içinde bir ad olmasına yol açan ardışık soyutlamalardan itibaren çözümlediklerinde, aynı işi yapmış olmaktadır.

Fizyokratlar, karşıtları olan yararlılar ve gramercileri kesiştiren bir diğer nokta ise, yarar konusudur. Şeylerin değerini yararlarına bağlayan Condillac, Galiani, Graslin, Destutt'un çözümlemeleri, gramatikal cümle/önerme teorisine karşılık gelmektedir. Bu çözümlemenin hareket noktası mübadele de önemli olanın, talep eden açısından ele alınmasıdır. Fizyokratlar ile karşıtları olan yararlıların teorik unsurları Foucault'ya göre aynıdır. Ortak savları çöktür: "Bütün zenginlikler topraktan doğar; şeylerin değeri mübadeleye bağlıdır; para, dolaşımdaki

¹³⁰ Fizyokratlar: 18. yüzyılda ortaya çıkan ve zenginliğin tek ve en büyük kaynağının toprak ve tarım olduğunu savunan iktisadi öğretiyeye verilen ad. Fransız iktisatçı F. Quesnay tarafından kurulan fizyokratlar okulu, Tanrının iradesini yansıtan doğal düzene önem vermiştir. Bu düzende zenginliğin tek kaynağı tarım olarak belirlenir, çünkü bütün bir ülke halkının yaşamını borçlu olduğu temel maddeleri üreten yalnızca tarımdır; oysa sanayi ve ticaretin yaptığı şey, tarım tarafından üretilen bu maddeleri dönüştürmek ve bir yerden bir yere taşımaktır. (Ahmet Cevizci, Felsefe Sözlüğü, Ekin Yayıncılık, Ankara 1997, s.287)

zenginliklerin temsili olarak değere sahiptir: dolaşım olabildiğince basit ve tam olmalıdır.”¹³¹

Fakat bu ortak kesitler birbirlerine ters düzenler halinde örgütlendiklerinden, birinde pozitif olan öge diğerinde negatiftir. Yararların mübadelesinden yola çıkıldığında ihtiyaç gideren her şeyin bir değeri vardır; değeri oluşturan ise, doğanın üretkenliğinin sonlu karakteridir. Aynı diziyi tersten kat eden fizyokratlara göre değer, tüketimin olduğu yerde olmaktadır. O zaman, değer ortaya çıkabilmesi için, doğanın sonsuz bir üretkenliğe sahip olması gerekmektedir. “Yararcılar, şeylere belli bir değer atfedilmesini, mübadelelerin eklemleşmesine dayandırmaktadır; Fizyokratlar, değerlerin tedrici bölünmesini zenginliklerin varlığıyla açıklamaktadır. Ancak tıpkı yapının doğal tarihte atfeden anla, eklemleştiiren anı birbirine bağlaması gibi, bunların her ikisinde de değer teorisi aynı işi yapmaktadır.”¹³²

1.9. Genel Tablo

XVII. ve XVIII. yüzyıldaki ampirik düzenlerin genel örgütlenmesini Foucault, bir şema üzerinde de özetlemiştir. Klâsik dönemde zenginlikler çözümlemesi, doğa tarihi ve genel gramer aynı dış biçime tabidir. Değer teorisi, bazı nesnelere mübadele sistemine nasıl dahil edildiklerinin açıklamasına izin vermektedir. Değer, genel gramer açısından, fiil tarafından sağlanan ve cümleyi ortaya çıkaran yüklem işlevine karşılık gelmektedir. “Mübadele sisteminde, her zenginlik parçasına diğerlerini işaret etme veya onlar tarafından işaret edilme olanağı veren işleyişte, değer hem fiil ve ad, hem bağlama gücü ve çözümleme ilkesi, hem de yüklem ve bölünmedir.”¹³³ Böylece değer, zenginlik çözümlemesinde, yapının doğa tarihinin içindeki konumunun aynı durumundadır.

Para ve ticaret teorisi ise bir maddenin, bir nesnenin sürekli işareti olarak işaret etme işlevini ve işaret edenle, işaret edilenin (ticaretin işleyişiyle, nakdin miktarı) arasındaki ilişkinin kuruluşunu ve bozulmasını açıklamaktadır. Kısaca para da kelime gibi işaret etme özelliğine sahiptir ki, aynı zamanda karakterlerin doğa

¹³¹ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 287

¹³² Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 288

¹³³ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 290

tarihine göre var olması gibi o da zenginliklere göre var olmaktadır. O zaman Foucault'ya göre, zihinsel işaret tanımlayan dört işlev, doğa tarihinin teorik işaret sisteminde ve parasal işaretlerin pratiklerinde de bulunmaktadır. “Cebir, mathesis için neyse, işaretler ve özellikle kelimeler de taxinomia için odur.”¹³⁴ Klâsik düşünce açısından para ve ticaret sistemi, doğa tarihi sistemiyle aynı varoluş koşullarına sahiptir ve doğa tarihi ile para sisteminin, dil gibi işlev görmesini diliyorsak, kelimeler vazgeçilmez olacaktır.

İşaret etmenin, doğanın, zenginliklerin, temsillerin eklemleşmesine olanak vermesini, iki zıt kesitin birbirine uyması olarak değerlendiren Foucault, bunu temsillerin benzerliklerine, doğal varlıkların yakınlıklarına, insanların ihtiyaçlarının birbirine karşılık geldiğini tahmin edebildikleri varsayımına bağlamaktadır. Böylece ampirikliğin düzene sokulması, klâsik düşünceyi karakterize eden varlık bilime bağlanmış olmaktadır.

Foucault'nun incelemelerine göre, XVIII. yüzyılın sonuna doğru batı epistemesinde anî bir değişme meydana gelmiştir. Klâsik epistemenin felsefî alanda güçlü bir metafizik olduğu bu dönemde, bilimsel anlamda güçlü bir moment de oluşmuştur. Klâsik bilginin nesnelere birbirlerinden çözümleri ile yeni bir felsefî alan özgürleşerek belirir. “Filoloji, biyoloji ve siyasal iktisat Genel Gramerin, Doğa Tarihinin ve Zenginlikler Çözümlemesinin yerlerinde değil de, bu bilgilerin varolmadıkları yerde, onların boş bıraktıkları mekânda, onların büyük teorik kesimlerini ayıran ve varlık bilimsel sürekliliğin mırıltısının doldurduğu derin izlerde oluşmuşlardır. XIX. yüzyıl bilgisinin nesnesi, tam da klâsik varlığın tamlığının sustuğu yerde oluşmuştur.”¹³⁵

Yargı biçimi olarak yüklem momenti ile varlıkların genel bölümlenmesi olarak eklemleşme momenti, birbirinden ayrılınca; biçimsel öndeyişsel yargı ile biçimsel bir varlık bilim arasındaki ilişkiler sorunu doğmuştur. İlkel işaret etme momenti ile zaman boyunca türeme momenti birbirinden ayrılınca; kökensel anlam ile tarih arasındaki ilişkiler sorunu doğmuştur. Modern felsefî düşüncenin iki büyük biçimi bu sorunlarla ilişkili olarak belirmiştir. “Bunlardan biri mantık ile varlık bilim arasındaki ilişkileri sorgulamakta, biçimlendirme yollarından iş görmekte ve

¹³⁴ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 292

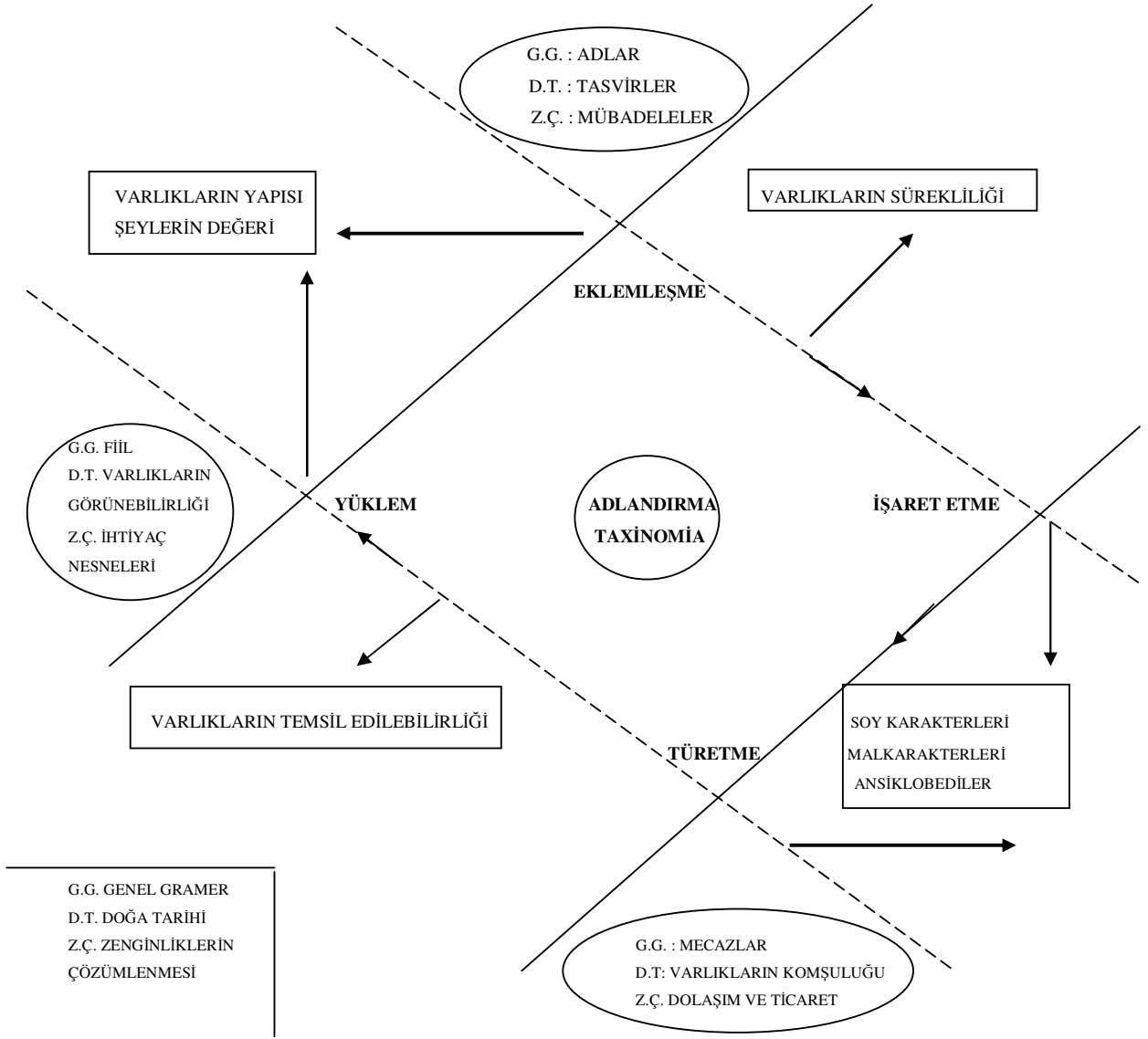
¹³⁵ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 297

mathesis sorunuyla yeni bir görüntünün altında karşılaşmaktadır. Diğer ise, işaret etme ile zaman arasındaki ilişkileri sorgulamakta, tamamlanmamış ve herhâlde hiçbir zaman tamamlanmayacak bir ifşa işine girişmekte ve *yorumun tema ve yöntemlerini* açığa çıkarmaktadır.”¹³⁶

Foucault’ya göre modern felsefenin birliği ve en geniş alanı, öndeyişsel yargı ve varlık bilimin biçimselliğinin, yorum içinde anlamsalla birleşeceği episteme bölgesidir. Varlığın sürekliliğine bağlı bir işaretler sistemi meydana getirmek, taksinomia olan bir adlandırma keşfetmek, ad ile düzen ilişkisini kurmak, klâsik düşüncenin özsel sorunudur. Modern düşüncenin sorunu ise, “anlam ile gerçeklik biçimi ve varlık biçimi arasındaki ilişkidir.”¹³⁷

¹³⁶ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 297

¹³⁷ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 298

ŞEKİL 1.2. : XVII. - XVIII. Yüzyıl Genel Tablo¹³⁸

¹³⁸ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 303

İKİNCİ BÖLÜM

MODERN EPİSTEME

Özdeşlikler ve farklılıkları daimi bir mekân halinde paylaştıran, egemen bir şekilde hüküm süren klâsik düzen, insanların söylemi, doğal varlıkların tablosu ve zenginlikler çözümlemesi hakkında, her seferinde farklı biçim ve yasalara göre olmaktadır. XIX. yüzyıldan itibaren tarihi incelersek önümüze şöyle bir tablo çıkmaktadır: Ayrı örgütleri zamansal bir kıyas dizisi içinde birbirlerine yaklaştıran bu sistem, düzene ardışık özdeşlikler ve farklılıklar yolunu açtığı gibi, aynı zamanda kıyaslamalı örgütlere yer veren tarih üretim çözümlemesine, örgütlü varlıklar çözümlemesine ve dilsel gruplar çözümlemesine, kendi yasalarını da tedricen dayatmıştır. Foucault ise durumu şu şekilde özetler: “Tarih, belleğimizin herhâlde en allâme, en uyanık, en haberli, en dolu anıdır; ama aynı zamanda, bütün varlıkların var oluşlarına ve geçici parlaklıklarına doğduğu zemindir. Bize deney tarafından verilen her şeyin var oluş tarzı olan tarih, böylece düşüncemizin atlatılmaz yanı haline gelmiştir. Bu konu da, Klâsik Düzen’den kuşkusuz pek farklı değildir. Düzen’i de düşünülmüş taşınılmış bir bilginin içine yerleştirmek mümkündür ama Düzen, daha da kökten olarak her varlığın bilgiye doğduğu mekândı ve klâsik metafizik tam da düzenle *düzen*, tasniflerle *özdeşlik*, doğal varlıklarla *doğa*; kısacası insanların algılaması ile idrak ve Tanrı’nın iradesi arasındaki şu aralığa yerleşmekteydi. Demek ki artık, ancak bellek olduğu ölçüde Metafizik olabilecek ve düşünceyi zorunlu olarak, düşünce için bir tarihe sahip olmanın ne demek olduğu sorusuna götürecektir.”¹³⁹Ayrıca Foucault, bizim XIX. yüzyıldan beri filoloji, biyoloji, siyasal iktisat adını verdiğimiz, bilgilerin birkaç yıl gibi kısa bir sürede ortaya çıkması için, kelimelerin, varlıkların ve ihtiyaç nesnelere hangisi varlık tarzına büründüklerinin yanıtını araştırır ve gözlemleri sonucu, yoğun bir biçimde, pozitif bilimlerin ortaya çıkmasını, felsefenin kendine kapanışını ve tarihin hem bilgi

¹³⁹ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 310–311

hem de deney varlığının gözlem sonucu olarak ortaya çıkışını; yani aslında bize bir kırılma noktasını göstermektedir.

Modern Epistemeyi özellikler bazında ayrıntılı incelersek tablonun daha net olacağı aşikârdır.

2.1. Modern Epistemenin Özellikleri

2.1.1. Ekonomik söylem

Modern siyasal iktisadı kurduğu iddia edilen, Adam Smith, zenginlik kavramını emek kavramına bağlamış; “kullanım değerini” unsurların ihtiyaç duydukları şeyler ve “mübadele değerini” onu üretmek için kullanılmış olan emek miktarına ait saymıştır. Foucault’ya göre, aslında Cantillon, Quesnay ve Condillac’ta var olan emek kavramının yalnızca yeri değiştirilmiştir. Emek, mübadele edilebilir zenginlikleri çözümlene işlevini korumaktadır. Zenginlikler artık sadece temsil ettikleri arzu nesnesi olmayan, aynı zamanda emek de olan temsil unsurlardır. “Çalışma günü, zahmet ve yorgunluk olarak anlaşılan emek, sabit bir paydır: Bir tek payda(üretilen nesne miktarı) değişebilir.”¹⁴⁰ İş bölümü üretkenliği artırır; ihtiyaç olmasaydı ticaret, çalışma ve özellikle de insanı daha üretken kılan iş bölümü olmazdı. Adam Smith, “zenginlikler” kavramının anlamını, zenginlikleri ihtiyaç nesnelere olarak anlayan önceki düşünürler gibi çözümlenmekle birlikte, yeni bir düzen ilişkisine ulaşmıştır. Zahmet, zaman, çalışma olarak, emeği ve iş gününü ortaya çıkarmıştır.

Adam Smith’in çözümlenmesinde emek, ihtiyaç nesnelere mübadelesinde eş değerlilik yaratılmasına olanak verir. Bir şeyin üretilmesi için gereken emek miktarının, bu şeyin mübadele süreci içinde satın alabileceği emek miktarına eşit olduğu var sayılmıştır. Adam Smith’in bu anlayışının kökeni, temsile verdiği öncelikten gelir. “Her mal belli bir emeği temsil eder ve her emek belli bir mal miktarını temsil edebilir. İnsanların faaliyeti ile şeylerin değeri, temsilin şeffaf

¹⁴⁰ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 315

unsurunun içinde birbiriyle ilişki halindeydiler.”¹⁴¹ Ricardo’nun çözümlemesinin önemi, kavramın birliğini kırmasında emeğin birincil önemini yansıtarak ama daha önemlisi, iş gücü ile ekonomik faaliyeti ilk kez kökten bir şekilde ayırmasındadır. Bir yanda bedeli ücretle ödenen emek gücü; öte yandan maden çıkaran, yiyecek üreten, malları taşıyan, mübadele edilebilir değerleri biçimlendiren emek gücü vardır.

Adam Smith ve Ricardo’ya göre emek, mübadele akımından geçen malların eş değerlerini ölçebilmektedir. Smith ile Ricardo arasındaki farklılığı Foucault şöyle açıklar: “Birincisi için, emek geçimlilik elde edilen iş günleri cinsinden çözümlenebilir olduğundan, bütün diğer malların (geçimlilik için gereken gıda maddeleri de kendiliklerinden bunların içinde yer almaktadır) ortak birimi olarak hizmet edebilir; ikincisi için emek miktarı yalnızca emek birimleri halinde temsil edilebilir olduğundan değil, emeğin üretim faaliyeti olarak öncelikle ve temelden, *her değerın kaynağı* olmasından ötürü bir şeyin değerinin saptanmasına izin verilir.”¹⁴² Foucault buradan üç sonuç çıkarır.

Birinci sonuç: XVIII. yüzyılda ekonomik belirlenmenin işleyişi, değerlerin birbirlerini temsil edebildikleri bir tablodan hareketle tanımlanmaktaydı; fiyatlar, temsil eden unsurlar, temsil edilen unsurlardan daha hızlı arttıklarında yükseliyorlardı ve aksi gerçekleştiğinde düşüyorlardı. Üretim, temsil unsurları, temsil edilecek şeylere oranla azaldıklarında düşüyordu. Her zaman dairesel ve yüzeyde yer alan bir tablo söz konusuydu. Ricardo’dan itibaren temsilden uzaklaştırılan emek, kendine özgü bir kurala göre örgütlenmektedir ve bir şeyin ortaya çıkması için gereken ve değerini belirleyen emek miktarı, üretim biçimlerine bağlıdır. Bu değişim beraberinde ciddi değişiklikler getirmiştir. Ricardo’nun sonuç doğuran bu etkisini, Foucault şöyle açıklıyor: “Ricardo düşüncenin olabilirlik düzeyinde, değerın oluşumuyla temsil edilebilirliğini birbirinden ayırarak, iktisadın tarihle eklemleşmesine olanak vermiştir... Ekonomik düşüncenin olaylar ve toplumlar tarihine daha açıklayıcı bir söylem halinde bağlanmasından önce, tarihsellik ekonomik varoluş tarzına nüfuz etmiştir.”¹⁴³

¹⁴¹ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 356

¹⁴² Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 357

¹⁴³ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 359

İkinci sonuç: Bu sonuç ise nedret kavramıyla ilişkilidir. Nedret, klâsik çözümlenmede ihtiyaçla orantılı olarak tanımlanmaktaydı. “Toprak, hemen tüketilmeyen ve bu yüzden diğer nesnelere dolaşım ve mübadele içinde temsil edebilen nesnelere belli bir bollukta üretmektedir.”¹⁴⁴ Ricardo, bu analizin öğelerini tam ters yönde işletmiştir. Şöyle de ifade etmek mümkündür. Tüketilemeyen, sınırsız olarak görülen toprağın kendiliğinden oluşan ürünlerinin insanlığa yetmeyişi, ekonomik faaliyetin çıkmasına sebep olmuştur. İnsanlığın geçinme probleminin oluşması ve en ağırlıklı sonucu olarak da ölümle karşı karşıya kalmaları, insanları üretken kılmış, emek; yani ekonomik faaliyetin çıkışını hızlandırmıştır. “Çünkü İktisat artık temsilin işleyişinin içinde değil de hayatın ölümle boğuştuğu tehlikeli bölgenin tarafında bulunmaktadır.”¹⁴⁵ Yetersizlikleri aşmanın, ölmemenin biricik yolunun çalışma olması, iktisadın pozitifliğinin antropolojik bir oyuğa yerleşmesidir. Başka bir deyişle “XVIII. yüzyıl iktisadı, bütün mümkün düzenlerin genel bilimi gibi olan bir mathesis ile ilişkiliydi; XIX. yüzyıl iktisadı ise, insanın doğal sonluluğu üzerinde bir söylem gibi olan bir antropolojiye başvuracaktır.”¹⁴⁶

Üçüncü sonuç: İktisadın evrimine ilişkindir. “Toprak rantı, cömert bir doğanın değil de cimri bir toprağın sonucudur.” Nüfus artmakta, daha fakir topraklar işlenmeye başlamakta, tarımsal fiyatlar ve toprak rantları yükselmektedir. Minimumda geçinebilmek için harcamalarını karşılaması gerektiğinden işçinin ücreti de artmalıdır; fakat reel ücret, minimum harcamaların üzerine çıkamaz ve sonuçta girişimcilerin kârı, toprak rantının artması ve işçi ücretinin sabit kalması ölçüsünde düşer. Endüstri kârları zamanla o kadar düşük olacaktır ki, yeni işçi çalıştırmak mümkün olmayacaktır. Önceden ekilmiş olan topraklardan daha verimsiz, yeni toprakları tarıma açmak gerekemeyecektir. Toprak rantı tavana vuracak, endüstri gelirleri üzerindeki baskısını uygulayamayacak, bu gelirler de sabitleşecektir. İnsanın sonluluğu belirli hale gelecektir; çünkü tarih de insanın sonluluğu ölçüsünde olanaklıdır.¹⁴⁷

¹⁴⁴ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 360

¹⁴⁵ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 361

¹⁴⁶ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 361

¹⁴⁷ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 364

Bu noktada insanın sonluluğu üzerinde de durmak gerekmektedir. İnsanın ölümü fikri, evrensel, zaman dışı, transendental ben anlayışına, kuşkudan kaynaklanmaktadır. Bu, şeylerin tümünü kendisine göre temellendireceğimiz ana öğelerin ve sınırlandırmaların varlığını arayan ve doğrulamaya çalışan felsefî anlayışın da sorgulanmasıdır. Postmodern felsefî düşünüş tarzının en alt düzeydeki özelliği, temeller ve felsefenin geleneksel rolü ile ilgili çağdaş kuşkuculuktur. Platon felsefesindeki idealar, Aristoteles felsefesindeki formlar, Ortaçağ'ın Tanrı'sı gibi temel arayıcı metafizik düşünme ve ardından gelen Descartes itibarıyla, insanların kendilerini Ortaçağ'ın Tanrı'sının yerine ikame ederek temel rolü oynama görevi yüklemeleri; insanı Tanrı-benzeri transendental özne haline getirmiştir. Takiben ortaya çıkan hümanizm ise, bu anlamda metafizik bir sübjektivizmdir. İnsanın ölümü fikri, hümanizmin kendine temel aramasından ve eleştirisinden kaynaklanır. Falzon'un yorumuyla "hümanizm sonluluğumuzdan / sınırlılığımızdan nefrettir. bunun dile getirmek istediği şey, hümanist yorumda, tam insan olmak için, insanın kendi insanlığını reddetmesi gerektiğidir. İnsanı merkeze almaya çalışan hümanizm, bunu yalnızca, bizi ayırıcı şekilde insan yapan insanla ilgili her şeyi feda etme pahasına yapar ve bunu böyle yaparak bizi; gayri insanî, soyut, hayaletimsi öznelere indirger. Göreceğimiz üzere, hümanizmin gayri insanî, hayattan kopuk karakteri son zamanların anti-hümanist düşüncesinin özellikle de Foucault'nun düşüncesinin bir diğer hareket noktasıdır."¹⁴⁸ Foucault "Şeylerin Düzeni" ve "Bilginin Arkeolojisi" adlı eserlerinde, modern hümanist düşüncüyü, yabancı bir ötekine hiçbir yer bırakmayan, ötekini kendine benzemesi, kendisine yakın olması halinde kabul eden totalleşmiş bir sistem olarak sunar. Ona göre batılı akıl, karakteristik tarzda *Ötekini aynıya/biz'e* dönüştüren akıldır. Böyle total, kendi kendisine kapalı düşünme, başka yerlerde de dini fundamentalizm veya politik fanatizm formlarında somutça görülür.

Toparlamak istersek; Foucault için, Ricardo' nun pesimist tavrı tarafından kabul gören birinci çözümde, insanın mahkûm olduğu nedreti aşmasına izin veren, insanın sonluluğunun içinde barınan tarih, antropolojik belirlemelerin karşısında bir telâfi mekanizması olarak işlev görür. Yoksulluk her gün daha da arttığından, çalışma da yoğunlaşmaktadır. Üretim artmakta ama üretim maliyetleri de

¹⁴⁸ Falzon, *Foucault ve Sosyal Diyalog*, s. 41

yükselmektedir. Üretimin arzı karşılayamayacağı bir an gelecektir. Bu durumda nüfusun sabitleşmesiyle, zenginliklerin belirli dağılımı sayesinde emeğin ihtiyaçlara uyarlanmasıyla nedret, kendini sınırlandıracaktır. Nüfus fazlası yok olacaktır. “Böylece hayat ve ölüm yüz yüze, birbirinin tam karşısına konulmuş olacaktırlar. Tarih, insanın sonluluğunun nihayet saflığı içinde görüleceği şu sınır noktaya kadar götürülmüş olacaktır; tarih artık, kendi kendinden kaçabileceği bir marja, kendine bir gelecek oluşturmak üzere sarf edeceği bir çabaya sahip olmayacaktır.”¹⁴⁹

Marx tarafından temsil edilen ikinci çözüm; “tarihin antropolojik sonlulukla ilişkisinin şifresini ters yönde çözmektedir.”¹⁵⁰ Tarih negatif bir rol oynamaktadır. İnsanlar daha fazla çalıştıkları halde yoksunlukları da artmaktadır. Sermaye birikimi, kapasitelerin gelişmesi, ücretler üzerindeki sürekli baskı, üretim fazlalığı, emek piyasasını daraltmakta ve işsizliği arttırmaktadır. İnsan sınıfı sefalet yüzünden ölümün, ihtiyacın, açlığın ve çalışmanın ne olduğunu öğrenmenin acı deneyimini yaşamaktadır. Sonluluğun yabancılaşmasını teşhis etmesini bilerek, tarih tersine çevrilebilmeli veyahut tamamen iptal edilmelidir.

Foucault’ya göre, Ricardo’nun pesimistliği ile Marx’ın devrimci umudu arasındaki seçenek pek de önemli değildir. İkisinin de temsil ettikleri, iktisadın nedret ve emek kavramları boyunca meydana getirdiği halleriyle antropoloji ile tarih ilişkilerini kat etmenin iki mümkün biçimidir. “Tarih, Ricardo’a göre, antropolojik sonluluk tarafından düzenlenen ve sürekli bir yoksulluk tarafından dışa vurulan oyuğu, nihaî bir hareketsizliğe ulaşınca kadar doldurmaktadır. Marksist okumaya göre ise; Tarih insanı emeğinin sahipliğinden çıkararak, onun sonluluğunun pozitif biçimini –maddî gerçeği nihayet serbest kalmaktadır- ele gelir hale getirmektedir.”¹⁵¹

Foucault için Marksizm, Batı’nın bilgisinde radikal bir kırılma noktası olmaktan çok, XIX. yy düşüncesinde, tıpkı sudaki balık gibidir. Foucault’ya göre esas olan üretim ilişkileriyle bağıntılı olarak iktisadın tarihselliğinin nedret ve emekle bağlantılı olarak insan varoluşunun yer aldığı bir bilgi düzeninin, XIX. yüzyıl başında oluşmuş olmasıdır. “Tarihin sonu konusundaki büyük düş, tıpkı kökenlere

¹⁴⁹ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 365

¹⁵⁰ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 366

¹⁵¹ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 367

ilişkin düşün, tasnifçi düşüncelerin ütopyası olması gibi, belli düşüncelerin ütopyasıdır.”¹⁵²

2.1.2. Biyolojik söylem

Klâsik Dönemde, doğa tarihi alanında 1775–1795 yılları arasında, bireyler ve cinsler bir tablo içinde, birbirlerine eklemelerine olanak veren, “karakteri” belirlemeye çalışmışlardır. Karakterler, bireylerin toplam temsilinden elde edilmiştir; onların çözümlenmeleridir, temsilleri temsil ederken bir düzen oluştururlar. Karakter, temsillerin karşılıklı işleyişine indirgenemez nitelikte, örgüt diye adlandırılan bir iç ilkeye dayanmaktadır. Foucault’ya göre, taxinomaların temeli olan örgüt, dört farklı biçimde ortaya çıkmaktadır.

Birinci olarak, karakterler hiyerarşisi biçimi altında toplanmıştır. Örneğin: Bitkiler, tohum bakımından çeneksizler ve çenekliler diye sınıfa ayrılmıştır.

İkinci olarak, karakterler işlevlere bağlanmıştır. Örneğin: Çenek sayısı bitkileri sınıflandırmada belirleyici ise, bunun nedeni bu çeneklerin üreme işlevi içinde belirleyici bir rol oynamalarıdır.

Üçüncü olarak, tutarlı örgüt bütünlüğü görülür ve görülmezi içine alabilmelidir. Bitkiler evreninde, anlamlı unsurlar görülen çiçek ve meyve değil de, tohumlama aygıtı ve çenek gibi organlar olduğu olgusu, hayvanlar için de geçerlidir. Örneğin: Storr, büyük sınıfların dolaşım biçimi aracılığıyla tanımlanması gerektiğini düşünür. Damarcık, sümüklü böcek gibi yalnızca solungaçlarından nefes alan ve onlar gibi nitelikli bir kalbe sahip olan deniz kabuklarının, örümcekgiller ile böceklerden önceki yere yerleştirilmelerinin gerektiği sonucuna varır.

Dördüncü olarak, sınıflandırma ile adlandırma, olgu tarafından çözülmektedir ve ad ile cins eş biçimli sorunlardır. Foucault durumu şu şekilde özetler: “Doğal varlıkları gruplandıran temel bütünlükleri bulabilmek için, yüzeysel organlardan en saklı olanlarına ve oradan da, bunların sağladıkları büyük işlevlere götüren şu alanı derinlemesine dolaşmak gerekir.”¹⁵³ Ad ve cinsler ya da dil ve doğa; artık çakişmaktan öte, sadece yapay bir şekilde ancak kesişebilmektedirler ve örgütlenme

¹⁵² Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 369

¹⁵³ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 325

de, eklemleştiren yapılarla işaret eden karakterlerin arasına, özsel bir alan koyarak girmektedir. Bu önemli ve anî değişim, organik ile inorganik ayrımı gibi bir sonuca yol açmıştır. Jussieu'nin tasarısı bu noktada son derece önemli bir yere sahiptir. Çünkü Jussieu, Smith'in emeğin sabit değerini kullanması gibi karakterin bağımlılığı kuralını ortaya atmıştır ve Cahn'ında eserinde belirttiği gibi "örgütlenme... birçok biçim alabilen soyut bir varlık haline gelmiştir"¹⁵⁴ der. Cuvier ise, organı yapısı ve işleviyle, oynadığı role göre ya da morfolojik değişkenlerden hareketle tanımlayan klâsiklerin çözümlene düzenini alt üst ederek, uyarlanma ve bağımsızlık postülalarını kaldırmıştır. "Cuvier'den itibaren, ulaşılabilecek sonucun algılanamaz biçimi olarak tanımlanan işlev, sabit aracı terim olarak hizmet edecek ve en ufak bir görünür özdeşlikten yoksun unsur bütünlerini birbirine eklemeye izin verecektir."¹⁵⁵ Cuvier, varoluş fonksiyonunun ilişki fonksiyonuna göre önceliğine inanmıştır. Çünkü önce hayvan vardır, sonra hisseder ve hareket eder. Bu çözümlenmenin en son noktasında genel bir taxinomia tasarısının yok oluşuna kadar gidecektir. Çünkü klâsik anlayışta canlı, sınıflandırmanın bir noktasıyken, şimdi sınıflandırma canlının bir özelliği haline gelmiştir. Artık yaşam, canlılar arasındaki bütün olası ayrımların, üzerinde temellendikleri şeydir. "Canlı, Cuvier'den itibaren, kendi kendini örtmekte, taksinomik yakınlıklarına son vermekte, sürekliliklerin geniş ve zorlayıcı plânından kopmakta ve kendine yeni bir mekân oluşturmaktadır... Bu yer artık varlığın olabilirliliği değil de, hayat koşullarıdır."¹⁵⁶ Tarihsellik artık, âdeta temel bir varoluş tarzı gibi bir şeyi oluşturarak, doğanın, canlının içine dahil edilmiştir. "Endüstri gelirlerinin, nüfusun ve rantın Ricardo tarafından öngörülen yakın gelecekteki sabitlikleri, cinslerin Cuvier tarafından iddia edilen sabitlikleri, yüzeysel bir incelemenin sonrasında, tarihin reddi olarak görülebilirler; gerçekte ise, Ricardo ve Cuvier, XVIII. yüzyılda düşünüldükleri haliyle kronolojik ardışıklığın biçimlerini reddediyorlardı."¹⁵⁷ Bu bakımdan Foucault'ya göre XVIII. yüzyıl düşüncesi, kronolojik ardışıklıkları varlıkların düzeninin bir özelliği olarak görmüştür. XIX. yüzyıldan itibaren, şeylerin ve insanların tarihselliğinin kurulmasının önemli etkilerinden biri ayrıcalıklı bitkisel değerini yerini hayvansallık biçimine

¹⁵⁴ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 370

¹⁵⁵ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 374

¹⁵⁶ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 385

¹⁵⁷ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 387

bırakmasıdır. Hayvansallık statüsü, XIX. yüzyıl düşüncesinde hayatın çoklu ve aynı zamanda oluşan işlevlerine daha derinden gönderme yapmaktadır. Batı kültüründe ilk kez hayat, temsilin içinde sunulduğu ve çözümlendiği haliyle, varlığın genel kurallarından kaçmaktadır. “Hayat, her varoluşun köküdür ve canlı olmayan, cansız doğa hayatın döküntüsünden başka bir şey değildir; düpedüz varlık, hayatın varlık olmayandır.”¹⁵⁸

XIX. yüzyıl düşüncesinde hayat deneyi, Foucault’ya göre kendini varlıkların en güzel yasası olarak sunmakta, varlıkların birbirinden çözülmeyen varoluşlarını ve varlık olmamalarını söylemenin yolunu bulmaya çalışan bir ontoloji gibi şekillenmektedir. Bu ontolojide varlıklar, hayata nazaran, yalnızca geçici biçimlerden ibarettirler.

Foucault’nun gördüğü sonuç, ekonomik bir tarihselliğin oluşumuna bağlı olan düşüncesiyle zıtlaşan bir düşüncenin yapılanmasıdır. Ekonomik tarihsellik, vazgeçilemez ihtiyaçlar, emeğin nesneliliği ve tarihin sonu konusundaki üçlü bir yapıdan destek almaktaydı. Şimdi bunun tersine, ona göre bireyselliğin biçimleri, sınırları ve ihtiyaçlarıyla birlikte geçici bir andan ibaret olduğuna dair bir düşüncenin geliştiği görülmektedir.

2.1.3. Dilbilimsel söylem

Klâsik Dönemde, doğal ve ekonomik olayların daha derli toplu bir karşılığının dil çözümlenmeleri alanında bulunmasındaki keşfin kolaylığı, dilin klâsik çağ boyunca, söylem (temsilin kendiliğinden çözümlenmesi) olarak düşünülmüş ve konulmuş olmasında yatar. Temsili harekete derinden bağlı olan dil, kendi varoluş tarzının içine kök salmıştı. Dil çözümlenmeleri, XIX. yüzyılın başlarına kadar pek az bir değişim göstermişlerdir. Kelimeler bir anlamın taşıyıcısıydılar. Hala temsil etme değerlerinden hareketle, kelimeler söylemin potansiyel unsurları olarak sorgulanmaktadır.

Dillerin XVIII. yüzyılın sonundaki karşılaştırılan içeriklerinin ekleşmesi ile köklerin değeri arasında yer alan büküm (bükülme) biçimi, bir sabitlik olarak ortaya

¹⁵⁸ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 390

çıkarmıştır. Foucault'ya göre, bu genel gramerin dış biçimini değiştirmeye başlamasına neden olmuştur. Bükümler sistemi içinde, saf gramatikal işlev belirlemeye başlamıştır. Dil, temsilleri temsil eden seslerin yanında, bir de sistem halinde gruplanmış ve seslere, hecelere, köklere, temsilinki olmayan bir sistemi dayatan biçimsel unsurlardan meydana gelmiştir. Mübadele çözümlemesinin içine örgütlenmenin, emeğin veya karakter çözümlemesinin içine örgütün dahil edildiği gibi; dil çözümlenmesinin içine de, ona indirgenmeyen bir unsur dahil edilmiştir. Bunların sonuçlarını Foucault şöyle belirtmektedir. “XVIII. yüzyılın sonunda, artık ilk ifadesel değerlerin araştırılması değil de seslerin, bunların arasındaki ilişkilerin ve birbirlerinin içindeki olası dönüşümlerinin çözümlenmesi olan bir fonetiğin ortaya çıkması kaydedilebilir; Helwag 1781’de sessel üçgeni tanımlamıştır.”¹⁵⁹

“Gramer bağlamında tarihselliğin oluşturulması, canlı bilimindekiyle aynı modele göre yapılmıştı... Dilleri oluşturdukları düşünülen kelimeler ve onların aracılığıyla doğal bir düzenin kurulmaya çalışıldığı karakterler, klâsik çağın tümü boyunca özdeş bir şekilde, aynı statüye sahip olmuşlardı. Yalnızca, sahip oldukları temsili değer ve çözümlenme, ikizlenme, bileşim ve düzene sokma gücü sayesinde var oluyorlardı.”¹⁶⁰

Modern Dönemde ise Cuvier ile birlikte, karakterin temsil etme işlevini kaybetmesi, bütünsel bir örgütlenmeye sağladığı işleve eklenmesi gibi, dil alanında da kelimenin aynı dönemde benzeri bir dönüşüme uğradığını tespit eden Foucault, kelimenin temsil rolünün artık, kelimenin kendi varlığı içinde, onu bir cümlenin içinde yer alma ve orada az veya çok farklı kelimelerle bağ kurma izni veren şeyin içinde kurucu unsur olmadığını belirtir. Foucault, XVIII. yüzyılın sonunda gerçekleşen kelimenin kayması olayını Batı kültürünün önemli olaylarından biri olarak görür. Foucault, XIX. yüzyıl başında filolojinin arkeolojik zeminini meydana getiren dört teorik kesit belirlemiştir:

1. Teorik kesitlerden birincisi, bir dilin kendini içten karakterize etme ve diğerlerinden farklılaşma biçimine dairdir. Hintlilerin dil ve felsefelerini yazan Schlegel'den itibaren diller, onları meydana getiren fiisel unsurları birbirlerine bağlama tarzlarına göre tanımlanır hale gelmişlerdir. Bu unsurlardan bazıları temsil

¹⁵⁹ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 333

¹⁶⁰ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 393

etme değerine sahiptir, bazıları da hiçbir anlamla yüklü değildir ve diğer bir unsurun söylemin birliği içindeki anlamını, belirli bir bileşimle belirlemeye yaramaktadır. Hecelerden, seslerden ve kelimelerden oluşan malzemeyi diller, cümle şeklinde birleştirmektedir. Fakat seslerin, heceler ve kelimelerin ayarlanmasıyla oluşan bu maddî birim, yalnızca temsil unsurlarının basit bileşkesinin hükmü altında değildir. Unsurları birbirlerini belirleyecek şekilde çakıştırmaya dayanan gramatikal bileşim tarzına Çince, hece ve kelimeleri içten bozan büküm sisteminde olan bağlantı tarzına da Sanskritçe denk düşmektedir. Bu başat ve uç modellerin arasına diğer diller yerleştirilebilir.¹⁶¹

2. İkinci teorik kesit, iç değişmelerin incelenmesine dairdir. Rask, Grimm ve Bopp ile birlikte, dil ilk kez kökene geri götürülmeye çalışılmamasına rağmen, fonetik unsurların bir bütünü olarak ele alınmıştır. “Genel gramere göre, ağzın veya dudakların çıkardığı gürültü, harf haline geldiğinde, dil doğuyorken, bundan sonra artık, dilin bu gürültülerin ayrı sesler halindeki bir dizide eklemleştirilip bölündüğünde ortaya çıktığı kabul edilmiştir. Dilin tüm varoluşu şimdi sesseldir.”¹⁶² XIX. yüzyılda, harflerden ayrılmış olan seslerin bir bütünü olarak ele alınan dilin çözümlemesi yapılmıştır.

3. Üçüncü teorik kesit, sesli ve sessiz harflerdeki değişimlerin yarasından sonra yeni bir kök teorisinin kurulmasına ilişkindir. Foucault’ya göre, Bopp’un çözümlemelerinin önemi, dilin iç ayrıştırmalarının yanında, dilin özü itibarıyla ne olduğunu tanımlayabilmesidir. Dil artık, temsil sistemi değil, eylemlerin, durumların, isteklerin en sabitlerinin köklerinde algılanan değil, öznenin cephesinde işaret eden bir sistemdir. Eylem gibi dil de bir iradeyi ifade etmektedir. Foucault bundan iki sonuç çıkarıyor : “Birincisi, aceleci bir bakış açısından paradoksaldır: Çünkü filolojinin, saf gramerin bir boyutunun keşfi aracılığıyla kendinin oluşturduğu sırada, dile derin ifade güçleri atfedilmeye başlanmıştır... İkinci sonuç, dilin uygarlıklara artık, onların ulaştıkları bilgi düzeyiyle değil de onları yaratan, onlara can veren ve kendini onların içinde bulan halkın zihni aracılığıyla bağlanmış olmasıdır.”¹⁶³

¹⁶¹ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 398

¹⁶² Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 400

¹⁶³ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 407

4. Dördüncü teorik kesit, (filolojinin ortaya çıkışını karakterize eden) dillerin yeni bir akrabalık sisteminin tanımına ilişkindir. Dillerin, birbirine nazaran kesintili bütünlük halinde gruplandıkları varsayılmıştır. Genel gramer tüm dillerde iki süreklilik sisteminden oluşur ki bu temelde iki şeye yol açmıştır: Bunlardan birincisi tüm dillerin aynı ilkel kök deposundan oluşması, ikincisi ise tüm dillerin temsilen evrenselliği içinde insanların iletişimine olanak vermesidir. Tarihsellik, Foucault'ya göre, canlılar aleminde olduğu gibi dil alanında da vardır. Foucault, diller ile canlı varlıklar arasındaki başat farklılığı şöyle belirlemektedir: “Canlı varlıklar ancak, işlevleri ve varoluş koşulları arasındaki belli bir ilişkinin aracılığıyla gerçek bir tarihe sahip olabilmektedirler.”¹⁶⁴ Foucault, nesnelliği içinde iç tarihin, belleğin dışına düşmüş olayların yeniden oluşturulmasında yol göstereceğine, işaret etmektedir.

Bu noktada dilin nesnelleşmesine de değinmek gerekmektedir. Yukarıda değinilen dört teorik kesitin, sonuncusundan birincisine doğru geri gidildiğinde, diller arasındaki akrabalık teorisi türeme teorisiyle çelişmektedir. Foucault'nun cümleleriyle açıklamak istersek: “Kök hecesi teorisi, işaret etme teorisiyle zıtlasmaktadır. Çünkü kök, soyutlanabilir, bir dil grubuna içsel ve her şeyden önce fiisel biçimlere çekirdek olarak hizmet eden dilsel bir bireyselliktir; oysa kök, dili doğa ve çığlık cephesiyle birleştirerek, kendini artık yalnızca sonsuza kadar dönüştürebilen bir sessellik olarak –işlev olarak, şeylerin ilk adsal biçimlerini gerçekleştirmişti- tüketmektedir... temsili eklemleme teorisi ise kelimeleri tanımlıyor ve onları, işaret edebildikleri içeriğe ekleyerek, birbirine nazaran birleştiriyordu.”¹⁶⁵

Şimdi dilin klâsik düzeni, şeffaflığını ve bilgi alanındaki başat işlevini kaybetmiştir. XIX. yüzyıl itibarıyla dil kendi içerisine kapanmış, kendine ait yasa ve nesnelliğiyle var olmaya başlamıştır ve doğal sonucu olarak da bir bilgi nesnesi olmuştur. Dili tamamen nesne statüsüne indiren bu düzey eşitlemesi Foucault'ya göre üç şekilde çözülmeye çalışılmıştır. Öncelikle dil, bilimsel bilgi (söylem olarak) için gerekli araçtır; bilen öznenin tarafında yeniden görünmektedir. Bilimsel dili tarafsızlaştırmaya yönelik, bilincin düzeyinde tutulacak bir dile ilişkin pozitivist düşünceler ile kelimelerin sentetik biçimlerinin bağımsız bir mantığını bulmaya yönelik kaygılar

¹⁶⁴ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 411

¹⁶⁵ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 413

buradan kaynaklanmaktadır. İkinci olarak, eleştirel değer kavramının ortaya konmuş olmasıdır. Bu noktada “kalın ve tutarlı tarihsel gerçeklik haline gelen dil” ile karşı karşıyayız. Değer kavramının yorumunu Nietzsche’nin eserlerinde, Kapital’in ilk cildinde ya da Freud’da bulmamız mümkündür. Modern eleştirinin yorumu ise şaşırtıcıdır: “Çünkü dile ilişkin farkına varıştan, onun söylemek istediğinin keşfine değil de aşikâr söylemin sergilenişinden, dilin ham haliyle dışa vurumuna gitmektedir.”¹⁶⁶ Foucault, incelemelerinin ardından şöyle bir sonuca ulaşır: Modern düşünce içindeki yazım yöntemleri, biçimselleştirme tekniklerine karşı durmaktadır. *Yorumlamak*, dili, söylenilenin en yakınında konuşurma; *biçimselleştirmek*, dili, denetleme iddiasındadır. Bunlar çağımızın iki büyük çözümlene biçimi haline gelmiştir.

Dildeki düzey eşitlenmesinin sağlandığı noktada, Foucault için, en önemli ve en şaşırtıcı çözüm sonucusu olmuştur ki, edebiyat bu noktada ortaya çıkmıştır. Dilin bilgi nesnesi haline geldiği anda, yazma eylemi zıt bir biçimde yeniden ortaya çıkmaktadır. Foucault, yazma eylemini “ne sesselliğe ne muhataba sahip olabileceği, kendinden başka söyleyecek bir şeyin olmadığı, varlığın parlaklığı içinde parıldamaktan başka yapacak bir şeyinin olmadığı bir kâğıdın beyazlığı üzerine kelimenin sessizce ve ihtiyatla bırakılması.”¹⁶⁷ olarak görmüştür.

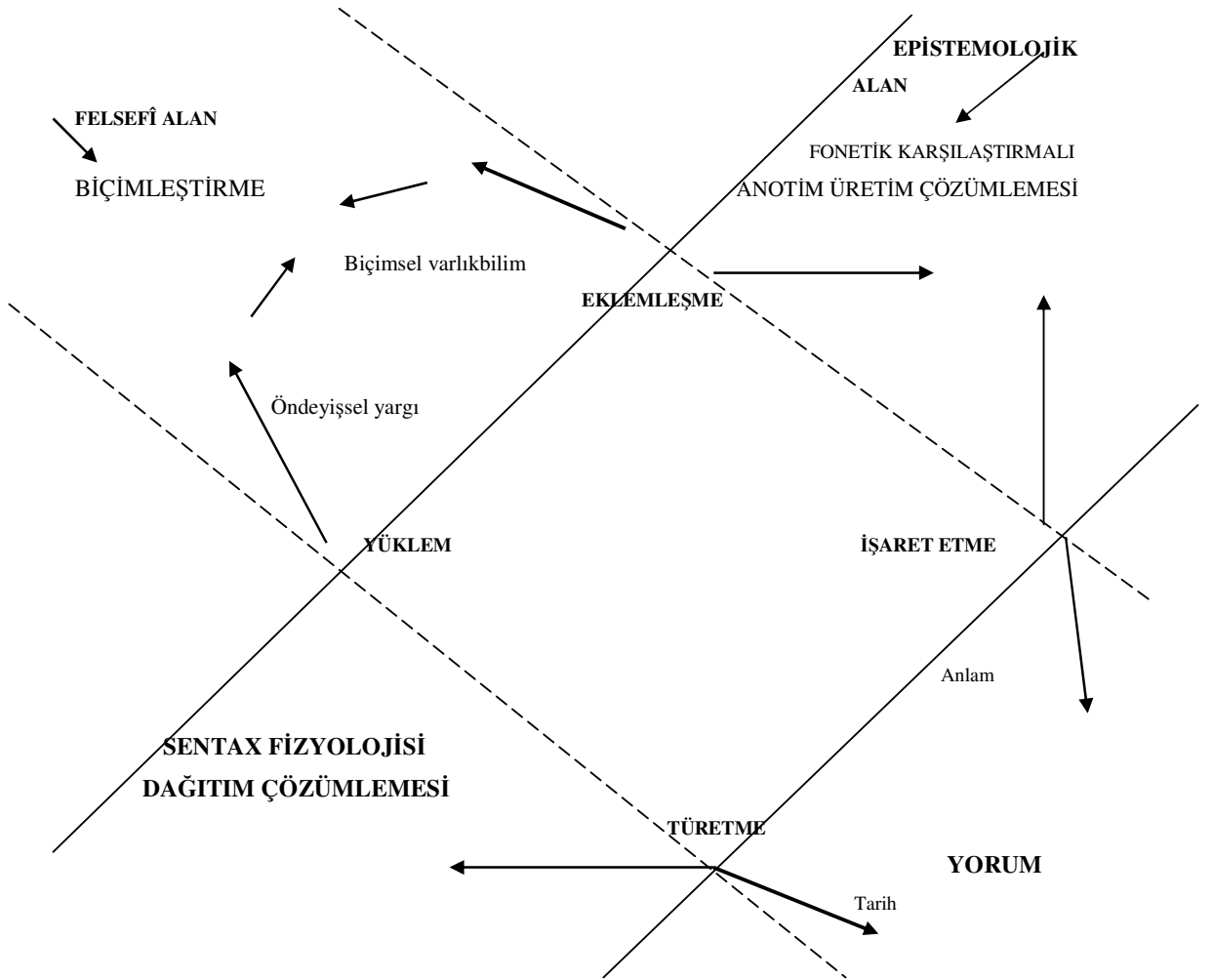
Dilde yaşanan gelişim ve değişimin bir diğer kesişim noktası ise *İnsanın Sonluluğu* olmuştur. XIX. yüzyıla değin insanın değil sonluluğu epistemolojik olarak varlığında dahi bahsedilememekteydi. Modern dönem öncesi dile atfedilen saydamlık kavramı, beraberinde dilin sadece şeyler ve temsilleri arasında bir bağ kurmasına izin vermiş, insan için bir alan açamamıştı. Ayrıntılı bir inceleme, Foucault eleştirileri ile ilgili modern deneyimin öncülerinden kabul edilen Descartes’tan başlamıştır. En önemli saptaması ise cogitonun sadece temsili bir fonksiyonun bulunduğu ve somut bir bireyi değil de sadece düşünceyi temsil ettiği yolundadır. Foucault bu eleştirinin ardından modern deneyimin Kant ile başladığını öne sürer. Çünkü cogitoyu öznel olarak tasarlayabilen de Kant olmuştur. “Kant’la birlikte Varlık (“varım”), Temsilden (“düşünüyorum”) mutlak bağımsızlığını

¹⁶⁶ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 418

¹⁶⁷ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 421

kazanmıştır.”¹⁶⁸ Kant’ın sorgulaması bizi “İnsan Nedir?” sorusuna taşımıştır ve modern felsefenin atlanan sorunsalını yaratmıştır. Bu değişimin nasıl gerçekleştiği sorusu bizi yine dilde yaşanan değişimi izlemeye itecektir. Klâsik epistemede dilbilgisinin dörtlü yapısının ortasında duran ve dengeleyici unsur olarak karşımıza çıkan *ad* artık modern felsefeyle birlikte sadece dörtlünün yapısal olarak biçim değiştirmiş halleriyle karşımıza çıkacaktır.

2.2. Modern Felsefenin Dört Yansıması

ŞEKİL 2.1 : XX. Yüzyıl Genel Tablo ¹⁶⁹

¹⁶⁸ Tekellioğlu, *Michel Foucault ve Sosyolojisi*, s.101

¹⁶⁹ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s.303

2.2.1. Sonluluk (Fiilin dönüşümü)

Foucault'ya göre insan, bir bilgi için nesne, bilen için de özne olan ikincilikli konumunun içinde (arkeolojik bir değişimin içinde) ortaya çıkmıştır. “Yaşayan, çalışan ve konuşan bir birey olarak “insanın” bilgisinin biyoloji, ekonomi ve filoloji kanunlarıyla doğrudan bir uyum içinde olduğu keşfedildi.”¹⁷⁰ Bunun için, doğa tarihinin biyoloji, zenginlikler çözümlemesinin iktisat, dil üzerindeki düşüncenin filoloji haline gelmesi ve varlık ile temsilin ortak noktası olan klasik söylemin ortadan silinmesi gerekmiştir.

Foucault, insanın ortaya çıkışına ilişkin, Kelimeler ve Şeyler adlı eserin birinci ayırımında uzunca betimlediği Velazquez'in, Las Meninas tablosuna bir gönderme yapar: “Şeylere ilişkin temsil artık bağımsız bir tablonun içinde, onların düzene sokulmasının sergilenişi değildir; temsil artık insanın olduğu şu ampirik bireyin cephesinden, şimdi bizzat şeylerin kendilerine ve onların iç yarasına ait olan bir düzenin olgusudur.”¹⁷¹ Bu yeni mevcudiyetin nedeni, tarzı, epistemisinin düzeni, kelimeler ve şeyler arasındaki yeni ilişki, şimdi aydınlanabilmektedir. Kelimeler ve şeyler arasındaki ilişki nasıl tanımlanmaya çalışılmışsa Cuvier, canlının olabilirlik koşullarını; Ricardo, emekten mübadelelerin, kârın ve üretimin olabilirlik koşullarını; ilk filologlar da söylem ile gramerin olabilirlik koşullarını tanımlamaya çalışmışlardı.

Foucault'ya göre sonluluğun bu ilk keşfi istikrarsızdır; profilini sonsuzluğun paradoksal biçimi altında gizlemektedir. “Bunun anlamı, insanın sonlu olduğunu öğrenebileceği bu pozitif biçimlerin her birinin, ona ancak kendi sonluluğunun zemini üzerinde verildiğidir”¹⁷²

İnsan varlığının sonsuz olmadığına analitiği, kendini ampirikliğin özünde göstermektedir. Bu analitiğin kendini sergileyeceği yerde, pozitifliklerin ve onların temellerinin özdeşliği ve farklılığın tekrarı söz konusudur. Modern düşüncenin, bu analitiğin harekete geçişinden itibaren, klâsik düşüncenin tablo halindeki temsili sergilenişini, *aynı* düşüncesine nasıl dönüştürdüğü görülmektedir. “Bütün bu

¹⁷⁰ Tekelioğlu, *Michel Foucault ve Sosyolojisi*, s.102

¹⁷¹ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 436

¹⁷² Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 439

sonluluk analitiği... aşkının ampiriği tekrarladığı, cogitonun düşünülmemişi tekrarladığı, kökenin geri dönüşünün kendi geri çekilmesini tekrarladığı, birbiri ardına, işte burada görülmektedir.”¹⁷³

İnsanın bilgisi sonluysa, bunun nedeni, dilin, çalışmanın ve hayatın pozitif içeriklerinin içinde hapis olmasındandır. Sonsuzluktan itibaren pozitif olarak oluşturulan belirlenme olarak, “klâsik düşünceye göre sonluluk, beden, ihtiyaç, dil ve onlara ilişkin sahip olunabilen sınırlı bilgi olan şu negatif biçimlerini açıklamaktadır; modern düşünceye göre, hayatın, üretimin ve çalışmanın pozitifliği, negatif korelasyonlar olarak bilginin olabilirliğini pozitif olarak, ama hayatın, çalışmanın ve dilin ne olduğuna ilişkin, her zaman sınırlı bir deneyin içinde kurmaktadır.”¹⁷⁴ Bu ampirik içerikler temsil mekânının içine yerleştirildikleri sürece, hem mümkün hem de talep edilen sonsuzluk metafiziğinin yararsız hale geldiği görülmüştür. Bunu yaratan ise, ampirik içeriklerin temsilden kopmasıdır. Batı düşüncesinin tüm alanı tersine dönmüştür. “Eskiden bir temsil ve sonsuz metafiziği ile canlı varlıkların, insanların arzularının ve insanın dilinin kelimelerin çözümlenmesi arasında korelasyon bulunan yerde, şimdi bir sonsuzluk ve insan varoluşu analitiği ile onunla zıtlık içinde olan, bir hayat, çalışma ve dil metafiziği oluşturma konusundaki sürekli bir eğilimin ortaya çıktığı görülmektedir.”¹⁷⁵ Bu eğilimlere hemen itiraz edilmesinin nedeni, insanın sonluluğu ile ölçülen metafizikler olmasıdır.

İnsanın ortaya çıkması, Foucault’ya göre, Batı düşüncesinde metafiziğin sonunu oluşturmuştur. Metafiziğin yok olmasını, sadece insanın ortaya çıkmasına da bağlamak yanlış olacaktır. Bedensel, çalışkan, konuşkan, varoluşu içinde saptanabilen modern insan, ancak sonluluk biçimi olarak mümkündür. “Rönesans’ın “hümanizma”sı, klâsiklerin “rasyonalizm”i, insanlara dünya düzeninde istedikleri kadar ayrıcalıklı bir yer vermiş olsunlar, insanı düşünememişlerdir.”¹⁷⁶

¹⁷³ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 440

¹⁷⁴ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 442

¹⁷⁵ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 442

¹⁷⁶ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 444

2.2.2. Ampirik Aşkın İkili (Eklemeleşmenin dönüşümü)

Ampirik-Aşkın ikili, temelde sonluluğun bir ürünü, deyim yerindeyse bir uzantısıdır. “Artık sorun bir temsil sorunu değil, kendi bilgisinin gerçekliğine tanık olmasını sağlayan sonluluk içindeki *insandı*.”¹⁷⁷

İnsan, hem bilgiyi mümkün kılması, hem de bilginin elde edilebileceği bir varlık olması itibariyle, sonluluk analitiğinin içerisinde yer alan bir ampirik-aşkın çifttir. Modernliğimizin eşiği, insanın nesnel olarak incelenmeye başlandığı anda değil de, insan adı verilen ampirik-aşkın bir çiftin oluştuğu anda yer almaktadır. Foucault, o sırada iki çözümleme biçiminin olduğunu tespit etmektedir: Birincisi, bilginin bedeninin sinir dokusunda yavaş yavaş oluştuğu, bilginin bir doğasının ve bu doğanın bilginin biçimlerini tanımladığı ve dışı vurabildiği bir cins aşkın estetik gibi işlev gören keşiflerdir; İkincisi ise insanlığın yanlısamalarının incelenmesi yoluyla, bir cins aşkın diyalektik olarak işlev görmüş olan çözümlenmelerdir. İkinci çözümlenmelerde bilginin tarihsel, toplumsal ve ekonomik koşullarının bulunduğu insan bilgisinin tarihinin, ampirik bilgiye sunulabileceği, onun biçimlerine hakim olabileceği gösterilmekteydi. Aşkın düşünce olarak işlev görenler, içeriklerin kendileridir. Fakat bir bilgi doğasının veya tarihinin araştırılması, belli bir eleştirinin kullanımını varsaymaktadır. Bu “saf bir düşüncenin icrası değil de, az çok karanlık bir dizi paylaşımın sonucu olan eleştiri”dir.¹⁷⁸ Comte ve Marx, nihaî sözün ve pozitivistizmin birbirlerinden çözümlenmez olduğunun tanığıdır; hem ampirik hem de eleştirel olmak isteyen bir söylem, hem pozitivist, hem de eskatolojik (nihaî söz) olabilmektedir. İnsan da burada hem indirgenen, hem de vaat edilen bir gerçeklik olarak ortaya çıkmaktadır. Foucault için bu, eleştiri öncesi tam bir saflıktır. Modern düşünce, bu yüzden, indirgeme ve vaat sınıfından olmayan bir söylemin yerini aramıştır. Ampirik ve aşkını hem ayrı tutan hem de hedefleyen insan, ampirik bilgilerin yeri olabilen bir özne olarak, bilgileri içeriklerde dolaysız olarak, mevcut olan biçim olarak çözümlenmeye izin verecek bir söylem aramıştır. Bu söylemin rolü, modern düşüncede yaşanmışlığın çözümlenmesi tarafından üstlenilmiştir.

¹⁷⁷ Tekelioğlu, *Michel Foucault ve Sosyolojisi*, s. 103

¹⁷⁸ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 446

Yaşanmışlık deneyi karma cinsten bir söylemdir. Böyle olunca, spesifik ve tasvire yönelik bir dilin uygulanabileceği kadar somut; sonra da bu saflıktan uzaklaşmanın onu tartışıp temellerini aramanın mümkün olacağı kadar, şeylerin pozitifliğinden uzak bir noktaya hitap etmektedir. Yaşanmışlığın, modern düşüncede pozitivizme ve eskatolojiye bir karşı duruş olarak meydana geldiği de söylenebilir. Yaşanmışlık, doğa bilgisinin nesnelliğini, bedenle belirlenen deneyle; bir kültürün tarihini de, deneyin içinde semantik kalıntılarla eklemleştirmeye çalışmaktadır. Foucault'ya göre yaptığı ise insanda ampiriği aşkın olarak değerlendirmenin istendiği sırada ortaya konulmuş olan aceleci talepleri daha özenli olarak yerine getirmekten ibarettir. O zaman, pozitivizm ile eskatoloji arasındaki çatışma, yaşanmışa geri dönüşün içinde değildir. “İnsan gerçekten var mıdır?” gibi sapkın görünen bir sorudan itibaren vardır.¹⁷⁹

2.2.3. Cogito ve Düşünülmemiş (Adlandırmanın dönüşümü)

Foucault'nun, “Cogito ve Düşünülmemiş” başlığında ele aldığı bu üçüncü eksen, adlandırmanın dönüşümünden sonraki cogito sorununa ilişkindir. “Düşünüyorum” önermesinin, “Varım” önermesi karşısındaki değer ya da önem düşüşüne rağmen, cogito tamamen silinememiştir; “modern cogitonun çarpıcı gerçekliği, *düşünce-dışını* nesnel bir gerçeklik ya da insanı kendi bütünlüğünde araştıran nesnel bir gerçeklik biçimi olarak kapsamaktadır.”¹⁸⁰ Aşkınlık sorununun bu şekildeki yer değiştirmesi, Foucault'ya göre, çağdaş düşüncede cogito temasının canlanmasına yol açmıştır. Örneğin Descartes, hatadan, yanılısamadan, rüyadan, delilikten, dayanıksız tüm düşünce deneylerinden hareketle, bunların düşünülmemiş olmalarının olanaksızlığını keşfetmişti. Foucault'nun arkeolojik kazı buluşunda da modern cogitonun Descartes'inkinden, aşkınlık düşüncemizin de Kant'inkinden farklı olduğu ortaya çıkar. Nedeni ise; Descartes'ın amacı bu düşünceyi ve bu düşüncelerin yarattığı tehlikeleri bertaraf etmek, onlardan korunabilmek için onları açığa çıkarmak ve açıklamaktır; modern cogito ise, bunun tersine, düşünülmemişi hem düşünceden ayıran hem de birleştiren bir yöntem izlemektedir ki, ancak böylece

¹⁷⁹ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 447-449

¹⁸⁰ Tekelioğlu, *Michel Foucault ve Sosyolojisi*, s. 103

bir düşüncenin düşünülmemişin altında veya yakınında nasıl olup da yer aldığı ortaya çıkarılabilir ve düşünülebilen haline getirilebilir; tabi bu da sürekli bir sorgulamayı gerekli kılmıştır. Peki, modern Cogito'ya özgü bu çifte hareketin yani düşünüyor olmamızın, aynı zamanda var olduğumuzun da kanıtı olamayacağı nasıl açıklanabilir? Foucault'ya göre "...cogito bir olmak iddiasına götürmemekte, sadece *olmak*'ın söz konusu olduğu bir dizi soruyu gündeme getirmektedir... Nitekim "düşünüyorum" kendini hemen hemen mevcut olduğu, canlandırdığı, ama bu işi uyur uyanık bir nöbet tutmanın ikircikli tarzı içinde yaptığı koskoca bir kalınlığın içine dalmış olarak gösterir göstermez, artık onun arkasından "varım" iddiasını getirmek mümkün olmaktan çıkar..."¹⁸¹

Foucault için bunun ağırlıklı sonuçları şöyle özetlenebilir: Bunlardan biri olumsuz, diğeri de olumludur. Olumsuz sonuç tarih alanında yer alır: Fenomenoloji, Kartezyen cogito temasıyla Kant'ın Hume'un eleştirisinden çıkardığı aşkınlık motifini birleştirmiş, Husserl böylece Batı rasyonelliğini, saf felsefenin kökenleştirilmesi ve kendi tarihinin olabilirliğinin temeli olacak bir düşünce halinde canlandırmıştır. Husserl bu birleştirmeyi ancak aşkınlık çözümlemesinin uygulama noktasını değiştirmesi ve cogitonun işlevini değiştirmesi ölçüsünde yapabilmıştır. Fenomenoloji, Batı'nın eski bir rasyonel yönelişini yeniden kavramasından çok, XVIII. ve XIX. yüzyılın dönemecinde modern epistemedede meydana gelen büyük kopuşun fark edilmiştir. Fenomenoloji, hayatın, emeğin ve dilin keşfine bağımlı, iki yüzyıl önce ortaya çıkmış olan insanın varoluş tarzı ve onun düşünülmemişle olan ilişkisiyle de bağlantılıdır. Bu nedenle de fenomenoloji tehlikeyi elimine edememiş, hep ontolojik sorulara yöneltilmiştir. Fenomenoloji, ampirik bir yaşanmışlık tasviri ve "düşünüyorum" un önceliğini devre dışı bırakan bir düşünülmemiş ontoloji halinde çözülmektedir.

Olumlu olan sonuç ise, insanın düşünülmemişle olan ilişkisine dairdir. "İnsanın kendini, bilgi alanının üzerinde pozitif bir biçim olarak oluşturduğu andan itibaren, düşünce, bilginin, kendi kendini düşünen düşüncenin eski ayrıcalığının yok olmaktan geri kalamayacağı, ama bu ayrıcalığın, bizatihi bu olgudan ötürü, objektif bir düşünceye insanı kat etmesi için verildiği -burada, onun düşünce eylemine, ne de

¹⁸¹ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 452-453

bilincine verilemeyecek olanı keşfetse bile: karanlık mekanizmalar, biçimi olmayan belirlenimler, dolaylı veya dolaysız şekilde bilinç dışı diye adlandırılan koskoca bir gölgeler manzarası -izlenimine kolaylıkla sahip olunmaktadır.”¹⁸² Foucault’ya göre, bilinç dışı gibi düşünülmemişin biçimleri ile insan, arkeolojik düzeyde çağdaşlardır. XIX. yüzyıldan itibaren düşünülmemiş, insana kesintisiz şekilde ve inatçı bir eş olarak eşlik etmiştir. Modern düşünce, düşünülmemişi düşünme, insanı kendi özüyle uyuşturarak yabancılaşmasından kurtarma, bilinç dışının açığa çıkarılması gibi ilklerle ilerlemiştir. Modern deneyin içinde esas olan, düşüncenin kendisi ve emeğin kalınlığı içinde, bildiğinin bilgisi ve bildiğinin dönüştürülmesi üzerinde, düşündüğü şeyin varoluş tarzının düşünülmesi ve dönüştürülmesidir.¹⁸³

2.2.4. Kökenin Geri Çekilişi (Türemenin dönüşümü)

“Aynı anda hem insanın varoluş tarzını hem de ona hitap eden düşünceyi karakterize eden sonuncu çizgi, kökenle olan ilişkidir. Klâsik düşüncenin ideal oluşumları içinde kurmaya çalışıldığından çok farklı bir ilişki: XVIII. yüzyılda kökeni bulmak, düpedüz temsilin ikizlenmesinin en yakınına yeniden yerleşmekti.”¹⁸⁴ Örneğin: İktisat takastan başlayarak düşünülebiliyordu; taraflardan birinin takasta yaptığı iki temsil ile diğerinin yaptıkları eşdeğerliydi. Dilin kökeni, bir şeyin temsiliyle, ona eşlik eden ses gibi bir eylem dilinin temsiline arasındaki netlik olarak düşünülüyordu. Yine, bilginin kökeni, temsillerin devamlılığı alanındaydı; Hayal gücü bir temsili yeniden temsil edebildiğinde, bilgi, bu ikizlenmenin üzerinde ilerleyebiliyordu. Modern düşüncede ise, kökenle ilişki çok farklıdır. Tarihselliğe neden olan artık köken değildir. “İnsan, tarihsellikleriyle, sergilenişlerinin içinde, ama kendi yasalarına uygun olarak, kökenlerinin ulaşamaz özdeşliğini işaret eden” kişidir ve yine “insan kendi için köken olarak geçerli olanı, ancak zaten başlamış olanın tabanı üzerinde bulabilir; bu bir cins tarihsel başlangıç olup, daha sonraki kazanımlar bundan itibaren yığılmaya başlamışlardır.”¹⁸⁵

¹⁸² Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 455

¹⁸³ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 456

¹⁸⁴ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 458

¹⁸⁵ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 460

Bu durumda ilk dikkat çeken şey, insanın kökensel yanının paradoksal olduğudur; çünkü kökene inmeye çalıştıkça kökenin hep daha geriye çekildiğini fark etmekteyiz ki, bu onu diğer tüm şeylerin yanında –ilk noktaya varılamadığı için– kökensiz varlık yapmıştır. Bu nedenle düşüncenin karşısına çıkan ödev, Foucault'nun gözünde, kökeni kurmak için şeylerin kökenini kabul etmemek olmuştur. Kökensiz ve başlangıçsız kökeni bulma ödevi, zamana ait olan her şeyi, zamanın geldiği kronolojisiz durumun ortaya çıkartılması için sorguya çekilmesini gerektirmektedir. Köken bundan böyle geriye dönmekte olan, zaten başlamış olanın geri dönüşü olacaktır.¹⁸⁶

İnsanın kronolojisini içine dahil eden, pozitivist çabalara izin veren, modern düşünce, kökenle, insanla ve şeylerle olanın tersine bir ilişki kurmuştur. Zamanın meydana getirilen birliğinde insanın kökeni, bir tarihten, varlıkların ardışık dizisi içindeki bir kurumdan ibaret olacaktır. Modern düşünce, kökensel olanı yeniden kurmaya çalışırken, kökenin geri çekilmesini keşfetmektedir. Paradoksal olarak da, bu geri çekilmenin gerçekleştiği ve derinleştiği yönde ilerlemeye çalışmaktadır. Modern düşünce, büyük geri dönüş kaygısına, yeniden başlama derdine, tekrarı tekrar etme ödevini yükleyen endişeye adanmıştır. Kökeni kendinin en yakınında ve en uzağında düşünebilme, insanın kendini varlık yapanla çağdaş olmadığını, onu kendi kökeninin hem uzağına çeken, hem de bu kökeni ona vaat eden bir iktidarın içinde hapis olduğunu keşfetmesini sağlamıştır. Köken fiilen verilmiş olmadığından, bu iktidar, onun kendine özgü varlığının iktidarındır. Bizzat kendi olan zaman, onu içinden çıktığı başlangıçtan uzaklaştırmaktadır. Bu başat zaman, temsil felsefesinde işleyenden farklıdır; çizgisel bir ardışıklığın biçimini dayatan zaman, bu felsefede temsili dağıtmaktadır. Ama temsil, zamana egemen olmayı ve hayal gücüyle yeniden kurularak kendini ikizlendirmeyi sağlamaktadır. İmge, ardışık olanların yeniden kavranılmasına ve doğru bilgi inşa edilmesine izin vermektedir. Modern deneyde ise, kökenin geri çekilmesi her deneyden daha başattır.¹⁸⁷

Klâsik dönemde sözünü ettiğimiz dil teorisinin dörtlü grubu (*'fil* yani iddia, *eklemleşme* yani konuşma ya da söylemi birleştirme yöntemi, *adlandırma* yani özelleme ya da imleme eylemi, *türeme* yani bir sözcüğü köküne dek izleme süreci)

¹⁸⁶ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 462–463

¹⁸⁷ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 465–467

ortadan kaybolmamıştır, mutlaka klâsik çağda da kullanıldığı üzere insanın şeylerle olan ilişkisinden bahsetmek istendiğinde kullanılabilir; Fakat artık onların kullanımındaki sıkıntı, onlara dil içinde bir alanda yer bulmak ya da onların yerlerini değiştirmeleri değil, insanın düşünmediğinin yer aldığı, zamana tabi, insanın sonlu olduğu bu alanda kullanımlarını sağlamaktır.

2.3. İnsanın Varlığı ve Söylem

Foucault *sonluluk, ampirik – aşkın ikili, cogito ve düşünülmemiş ve kökenin geri çekilişi* şeklindeki dört teorik kesitin, belli bir ilişki sürdürdükleri bağımlı dört alanla (fiil, adlandırma, eklemleşme, türeme) birlikte hepsinin toplamda klâsik dönemde genel dil teorisini oluşturduklarını işaret etmektedir. Benzerlik ile olan ilişkiye bakıldığında fiil teorisi, “olmak” fiilinin zemininde, dili kendi dışına taşıyabilmiş, varlığı iddia edebilmiştir. Sonluluk çözümlemesi de aynı şekilde insanın varlığının ona dışsal olan pozitiflikler tarafından -ortaya çıkma olanağı veren sonlu varlık olduğu bilinerek– belirlendiğini açıklanmaktadır. Eklemleşme teorisi kelimelerin ve temsil ettikleri şeylerin bölümlere tek bir kerede ayrılmasının olanaklarını; ampirik aşkın ikilide, çözümlemesinde, deneyin içinde verilmiş olanla deneyi mümkün kılan denklik olanaklarına göstermektedir. Dilin ilk işaretlerinin araştırılması bir temsili etkileyip canlandırmaktaydı. Düşünülmemiş de modern düşüncede bir cogito tarafından hep aynı biçimde işgal edilmektedir. Yeniden *düşünüyorumun* baskınlığı gerekmektedir. Türeme teorisi dilin tarihinin başlangıcından itibaren ilk temsiline sırt çevirerek kendi etrafında döndüğünü gösteriyordu; Bu çözümleme bir kökeni düşünme, insanın varlığının belirli bir yönde ilerleyebilme çabası olarak gözlenebilmektedir.¹⁸⁸

Temsil edildikleri halleriyle *şeyler* ile temsil etme değerleriyle birlikte *kelimeler* arasında ilişki boyutunda işlev görmüş her şey dilin içine alınmış ve onun yapısını ve yarasını oluşturmakla görevlendirilmiştir.

Temsil teorisiyle sürekli ilişkisi biten klâsik söylem çözümlemesi Foucault’ya göre kendini iki parçaya ayrılmış olarak bulmuştur: Bir yandan bir sonluluk analitiği

¹⁸⁸ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 469

haline gelmiştir, öte yandan da gramatikal biçimleri ampirik bir bilginin içine dahil etmiştir. Temsilin sorgulanmayan özelliğine dayanan klâsik söylem, modern söylemin modern düşüncenin içindeki hali ve insanın varoluşu arasında hüküm süren uyumsuzluk, şimdi nettir. Bu olanağın gerçekleşmesi Foucault'ya göre insanın varoluş tarzının analitiğini temsil eden söylem çözümlemesinin çözülmesi ve ters yüz edilmesinden sonra olabilmektedir. Bu yüzden dilin, çağımızda insan varoluşu üzerinde bir tehdit oluşturabileceği tahmin edilebilir. Bu veriler çerçevesinde geleceğe ilişkin yorumunu (değerlendirmesini) Foucault bir soru ile ortaya koyar: Gelecekteki ödevimiz aynı anda insanın ve dilin varlığını düşünmeye izin verecek bir düşünce tarzına doğru çelişkisiz şekilde ilerlemek midir? Bu durum klâsik söylem teorisine geri dönuştten başka bir şey olmayacaktır. Şu an için kesinlikle emin olarak bilebildiğimiz tek şey, Foucault'ya göre, insanın varlığı ile dilin varlığının Batı kültüründe hiçbir zaman birlikte var olmadıklarıdır.¹⁸⁹

Söylem çözümlemesinin, sonluluk analitiğine dönüşmesinin bir diğer sonucu da, insanın belirlenmiş olduğunu gösterirken bu belirlemelerin temelini kökleri ve sınırlarının yine insanın kendi içinde olduğudur. Sonluluk analitiği, *Başkanın, Uzağın*, aynı zamanda *Yakın* ve *Aynı* olduğunu her zaman göstermektedir. Farklılıklar düzeni hakkındaki bir düşünceden kendi çelişkisi içinde hep ele geçirilmesi gereken bir Aynı düşüncesine geçiş, metafizikten vazgeçen ontoloji biçimiyle bir diyalektiği de gerektirmiştir.

İnsan analitiğinin yanında, kendisinden hala kopamadığımız antropoloji de, modern düşünce içinde kurucu bir rol oynamıştır. Bu analitik temsilin sentezleri ve çözümlemeleri, tek başına belirleme gücünü kaybedince, bir şey gereklilik olarak belirlemiştir. Ampirik sentezlerin insanın sonluluğunun içinde –bilincin sonluluğu, yaşayan, konuşan, çalışan bireyin sonluluğu– talep edilmesi gerekiyordu. Kant bunu, dördüncü sorusuyla formüle etmiştir. Ne bilebilirim? Ne yapmalıyım? Ne umut edebilirim? Ve dördüncü olarak, İnsan nedir? (Was ist der Mensch?) Kant, paylaşımlarını göstermiş olsa da, ampirik ile aşkının karışıklığının el altından kullanılması yüzünden bu soru, düşünceyi XIX. yüzyıldan beri oyalamıştır. Modern felsefenin antropolojik dış biçimi, insanın özünde ne olduğunun eleştiri öncesi

¹⁸⁹ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 470

çözümlemesi, kendini insan deneyine sunabilecek şeylerin analitiği haline gelmektedir. Düşünceyi böylesine bir uykudan uyandırıp, onu başlangıç düzeyindeki olanaklarına davet etmek için antropolojik temelleri tahrip etmek gerekiyordu. Foucault'ya göre, çağdaş düşüncenin kendini adanmış olduğu, bu antropolojinin kökünden koparılması yönündeki ilk çabayı, Nietzsche göstermiştir: İnsan ile Tanrı'nın birbirlerine ait olduklarını, Tanrı'nın ölümünün insanın yok olmasıyla eş anlamlı olduğunu ve üst insanın vaat edilmesinin, insanın ölümünün kaçınılmazlığını işaret ettiğini ifade etmiştir. Nietzsche çağdaş felsefeye de düşünölmeye başlanacak bir eşik yaratmıştır ve bundan itibaren gelecek, felsefenin üzerinde düşünölmeye devam edecek bir sorunsalını karşılayacaktır. "Eğer geri dönüş gerçekten felsefenin sonuysa, insanın sonu da, felsefenin başlangıcının geri dönüşüdür."¹⁹⁰

¹⁹⁰ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 476

SONUÇ

Foucault'nun, Batı Düşüncesinin yüzyıllardan beri temelinde yer alan kavramları yeni baştan eleştirel bir bakışla değerlendirerek ve onlara yeni anlamlar yükleyerek, hem Batı felsefesinin temellerini sarstığı hem de postmodern bir dönemin felsefi temellerini hazırladığı tezimin en genel sonucu olacaktır.

Dil alanında belirlediğimiz sonuç ise tezimizin en ağırlıklı sonucudur. Michel Foucault tüm araştırmalarını dilin oluşumu, gelişimi ve duruşuyla paralel yürütmüştür. Çıkış noktası dil ile resim bağlantısı gibi sıkıntılı bir nokta olmuş, fakat inceleme ya da “arkeolojik kazısı” onu ciddî ve önemli saptamalara götürmüştür. Rönesans Epistemesi, Klâsik Episteme ve Modern Episteme aslında bunun bir özetidir. Tüm inceleme alanının dil temelinde oluştuğuna dair en kısa ve net örnek, aslında *söylemin* tanımlanış biçimidir. Foucault için söylem, özneyi, tarihi ve bilgiyi birleştiren kavramdır; bu üç kavramı düşünce dışında bırakarak oluşturabileceğimiz bir inceleme alanı olmadığı da açıktır. Foucault felsefesine göre sırasıyla tanımlamak istersek: *tarih*, içinde yaşanan zamanda gerçekleşmiş söylemdir: *özne*, tözsel bir varlık değildir, tarihsel olarak hem söylem yoluyla oluşan hem de söylemi oluşturandır; *bilgi*, bilimsel bir söylemin düzene sokuluşundan ve söylemden bağımsız olarak bulunan bilgilerin tarihsel bir düzenin içine konuluşundan önce varolan ilkelerin ifadesidir.

Foucault incelemelerimizin bizi ulaştırdığı bir diğer nokta ise insan ve insan bilimlerine ilişkindir. Modern çağın başlangıcına değin, epistemolojik anlamda insan var olmadığı için insan bilimleri de doğmamıştır. Bugün psikoloji, sosyoloji, biyoloji, iktisat ve filoloji gibi insan bilimlerinin, insana yaşadığı, ürettiği ve konuştuğu ölçüde yöneldiği ve dolayısıyla bu bilimlerin hayat, emek ve dil ile bağlarının bulunduğu alanda ortaya çıkacağı doğal bir çıkarım olarak karşımızdadır.

Foucault'nun felsefesinde, modern söylemin ve dilin anlamının da eskiye oranla farklı olduğunu görmekteyiz. “Kelimeseler ve Şeyler” adlı eserinde bilimsel söylemle bilgi elde etmeyi bir dil sorunu olarak değil, iktidar ilişkileri içinde bir

sorunsal olarak görmesi alışılâgelen söylem kavramından uzakta olduğunun bir özetidir. Foucault'da, modern dil söylemsel bir eylemdir.

Sonuç olarak, Michel Foucault felsefesinde dilin, incelediği tüm araştırma alanlarından kesinlikle ayrılamayacak hayafî bir fonksiyona sahip olduğunu söyleyebilmemiz büyük bir sürpriz olmayacaktır.

KAYNAKÇA

- Akarsu, B. (1998). *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, Ankara: İnkılap Kitabevi
- Ana Britannica* Cilt 12. (1994). İstanbul: Hürriyet Yayınları
- Best–Kellner. (1998). *Postmodern Teori*, Çev. Mehmet Küçük, İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Cevizci, A. (1997). *Felsefe Sözlüğü*, Ankara: Ekin Yayınları
- Cevizci, A. (2000). *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayınları
- Çotuksöken, B. (2002). *Felsefe: Özne-Söylem*, İstanbul: İnkılâp Yayınevi
- Doltaş, D. (2003). “Söylem ve Yazım”, *Söylem Üzerine*, Ankara: Metu Press
- Falzon, C. (2001). *Foucault ve Sosyal Diyalog*, Çev. Hüsamettin Arslan. İstanbul: Paradigma Yayınları
- Foucault, M. (1999). *Bilginin Arkeolojisi*, Çev. Veli Urhan, İstanbul: Birey Yayıncılık
- Foucault, M. (1999). *Kendini Bilmek*, Çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul: Om Yayınevi
- Foucault, M. (2001). *Kelimeler ve Şeyler*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara: İmge Yayınevi
- Foucault, M. (2001). *Yapısalcılık ve Postyapısalcılık*, Çev. Ümit Umaç-Ali Utku, İstanbul: Birey Yayıncılık
- Foucault, M. (2002). *Bu Bir Pipo Değildir*, Çev. Selahattin Hilav, İstanbul: Yapı Kredi Kültür ve Sanat Yayıncılık
- Foucault, M. (2002). *Kliniğin Doğuşu*, Çev. Temel Keşoğlu, Ankara: Doruk Yayınları
- Foucault, M. (2003). *Ders Özetleri*, Çev. Selahattin Hilav, İstanbul: Yapı Kredi Kültür ve Sanat Yayıncılık
- Gökberk, M. (1998). *Felsefe Tarihi*, İstanbul: Remzi Kitabevi

- Hekman.(1999). *Bilgi Sosyolojisi ve Hermeneutik*, Çev. Hüsamettin Aslan-Bekir Balkış, İstanbul: Paradigma Yayınları
- Işık, E. (2000). *Öznenin Dili*, İstanbul: Bağlam Yayınları
- Kabağağaç, S. - Alovera, E. (1998). *Lâtinçe-Türkçe Sözlük*, İstanbul: Sosyal Yayınlar
- Öztoprak, O. (2004). *Michel Foucault*, Ankara: Felsefe YazınDergisi
- Skinner. (1991). *Çağdaş Temel Kuramlar*, Çev. Ahmet Demirhan, Ankara: Vadi Yayınları
- Tekelioğlu, O. (1999). *Michel Foucault ve Sosyolojisi*, İstanbul: Bağlam Yayınları
- Touraine, A. (1994). *Modernliğin Eleştirisi*, Çev. Hülya Tufan, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Urhan, V. (2000). *Michel Foucault ve Arkeolojik Çözümleme*, İstanbul: Paradigma Yayınları
- Vardar, B.vd. (1998). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: ABC Kitabevi
- West, D. (1998). *Kıta Avrupa Felsefesine Giriş*, Çev. Ahmet Cevizci, İstanbul: Paradigma Yayınları

ÖZGEÇMİŞ

KİMLİK BİLGİLERİ

Ad-Soyad : Özlem ÖZEL TALAY

Doğum Yeri ve Tarihi: Salihli - 1979

Medenî Hali : Evli

EĞİTİM DURUMU

2003-..... Pamukkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe
Anabilim Dalı Sistematik Felsefe ve Mantık Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı

1996-2000 Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Felsefe Grubu Öğretmenliği
Bölümü Lisans Programı

1992-1996 Uşak Anadolu Öğretmen Lisesi

1992-1989 Salihli 50. Yıl Ortaokulu

1989-1984 Salihli Beş Eylül İlkokulu

İŞ TECRÜBESİ

2004-..... Özel Bornova İlköğretim Okulu Rehber Öğretmeni

2004-2003 Ulusoy Dershanesi Rehber Öğretmeni

2003-2002 Sonuç Dershanesi Rehber Öğretmeni

2001-2000 Namık Kemal İlköğretim Okulu Rehber Öğretmeni

